

MONOGRAFIA
POKONFERENCYJNA

SCIENCE,
RESEARCH, DEVELOPMENT #19

Valletta
(Republic of Malta)

30.07.2019- 31.07.2019

U.D.C. 72+7+7.072+61+082

B.B.C. 94

Z 40

Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.

(1) Z 40 Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii.

(30.07.2019) - Warszawa, 2019. - 114 str.

ISBN: 978-83-66401-12-9

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Wszelkie prawa autorskie zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do artykułów z konferencji należą do ich autorów.

W artykułach naukowych zachowano oryginalną pisownię.

Wszystkie artykuły naukowe są recenzowane przez dwóch członków Komitetu Naukowego.

Wszelkie prawa, w tym do rozpowszechniania i powielania materiałów opublikowanych w formie elektronicznej w monografii należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

W przypadku cytowań obowiązkowe jest odniesienie się do monografii.

Publikacja elektroniczna.

«Diamond trading tour» ©

Warszawa 2019

ISBN: 978-83-66401-12-9

Redaktor naukowy:

W. Okulicz-Kozaryn, dr. hab, MBA, Institute of Law, Administration and Economics of Pedagogical University of Cracow, Poland; The International Scientific Association of Economists and Jurists «Consilium», Switzerland.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, Institute of Law, Administration and Economics of Pedagogical University of Cracow, Poland; The International Scientific Association of Economists and Jurists «Consilium», Switzerland;

С. Беленцов, д.п.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

Z. Ćekerevac, Dr., full professor, «Union - Nikola Tesla» University Belgrade, Serbia;

Р. Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;

И. Лемешевский, д.э.н., профессор, Белорусский государственный университет, Беларусь;

Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы, Россия.

KOMITET ORGANIZACYJNY:

A. Murza (Przewodniczący), MBA, Ukraina;

A. Горохов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Kasprzyk, Dr, PWSZ im. prof. S. Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;

A. Malovychko, dr, EU Business University, Berlin – London – Paris - Poznań, EU;

S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;

M. Stych, dr, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska;

A. Tsimayeu, PhD, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus.

I. Bulakh PhD of Architecture, Associate Professor Department of Design of the Architectural Environment, Kiev National University of Construction and Architecture

Recenzenci:

L. Nechaeva, PhD, Instytut PNPU im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;

М. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия.

ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ МАССОВЫХ ОТКРЫТЫХ ОНЛАЙН КУРСОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ ПРАКТИКУ Сундукова Т.О., Ваныкина Г.В.	6
ПРОБЛЕМЫ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ ГЛАЗАМИ СТУДЕНТА Левченко Я.С., Волинец Л.Н.	10
ЕВФЕМІЗМИ ЯК МОВНИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЯВИЩА ПОЛІТИЧНОЇ КОРЕКТНОСТІ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЗМІ Дерван Б. І., Козуб Л. С.	14
ВИЗНАЧЕННЯ Й ВІДОБРАЖЕННЯ ВИТРАТ ПО ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ АТ «МОТОР СІЧ» Зоря О.П., Бурлака К.Е.	20
ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАПАСІВ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ Максименко І.Я., Іванченко А.Г.	22
ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ В ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ Коморна О.М.	24
ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ ПРОТИВ КИБЕРТЕРРОРИЗМУ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КИБЕРБЕЗОПАСНОСТИ Анорбоев А.У.	29
ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ОСНОВА ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖОНГЛЕРІВ- АНТИПОДИСТІВ Ружило Н.-А., Романенкова Ю.В.	51
РЕАБІЛІТАЦІЯ УЧАСНИКІВ АТО ТА АНАЛІЗ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ Хрящевська Л. М.	56
МЕДІАЗАСОБИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТЕЛЕМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ Твердохліб В. В., Павлишин А.В., Нестерук С. О.,Смачило І. І.	58
ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ Дем'яненко А. М.	61
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У МАЙБУТНІХ БУДІВЕЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ СМАРТ-ТЕХНОЛОГІЙ Кондратова М. В.	63
МИСТЕЦЬКІ ЗДОБУТКИ У РОЗВИТКУ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ ВАСИЛЯ АВРАМЕНКА НА ГАЛИЧИНІ У ПЕРІОД “МІЖВОЄННОГО ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ” Марушка М.	66

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОРΟΣЛИХ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ**

Ванівська О. М., Малиновська О.Л., Преснер Р. Б. 70

**THE EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE MUSIC-AESTHETIC SPACE
OF A COMPREHENSIVE SCHOOL**

Dobrovol'ska R. 77

**INNOVATIVE METHOD OF INTERACTIVE LEARNING, FORMING
GENDER COMPETENCIES AND GENDER CULTURE OF STUDENTS**

Kiz O. B. 86

PECULIARITIES OF THE FORMATION OF THE SELF-CONCEPT OF A

Kikinezhdi O. M. 89

**UNDERSTANDING OF AN ECONOMIZATION THROUGH EDUCATION
UNSTITUTIONS**

Strihul M. V. 92

**КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ОСНОВІ
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ІЄРАРХІЙ**

Воливач А.П., Хімичева Г.І. 96

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ ТА ЕТАПІВ
ЇХНЬОГО ФОРМУВАННЯ**

Погукай К. Є., Козуб Л. С. 103

**НАРОДНІ УЯВЛЕННЯ ПРО РУСАЛОК У СХІДНОПОЛІСЬКОМУ
ДІАЛЕКТІ**

Мареев Д. А., Ковшуля В. І. 107

**L'ÉTAT ACTUEL ET LES RISQUES DE L'INVESTISSEMENT VERT DANS
LE DÉVELOPPEMENT DES DERNIÈRES TECHNOLOGIES INTERNET**

Kolodiytchouk A.V. 111

ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ МАССОВЫХ ОТКРЫТЫХ ОНЛАЙН КУРСОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ ПРАКТИКУ

Сундукова Т.О.

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры информатики и ИТ, Тульский государственный педагогический университет им. Л.Н. Толстого

Ваныкина Г.В.

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры информатики и ИТ, Тульский государственный педагогический университет им. Л.Н. Толстого

***Аннотация.** Массовые открытые онлайн-курсы используются для построения образовательных траекторий, начиная с предложения специализированных курсов и заканчивая смешанным обучением в университетах. Большое количество педагогических исследований было направлено на оценку использования MOOK и существующих решений для их реализации. Одной из тем исследования, которая в настоящее время находится в стадии разработки, является применение MOOK в частных компаниях.*

Ключевые слова: цифровое обучение, массовые открытые онлайн-курсы (MOOK), корпоративное обучение, смешанное обучение, компетенции, навыки.

Keywords: digital training, massive open online courses (MOOC), corporate training, blended learning, competencies, skills.

Цифровизация образования предполагает не только активное применение ИКТ в образовательных моделях, но и разработку инновационных направлений организации и управления обучением. Важными параметрами современных образовательных ресурсов являются массовость, доступность, открытость, мобильность, гибкость и адаптация к предметной области. В современной педагогической науке активно предлагаются, исследуются и апробируются инновации, к которым относятся массовые открытые онлайн-курсы.

Массовые открытые онлайн-курсы (MOOK) были определены как набор учебных мероприятий и ресурсов, сформированных на основе техноло-

гий сети интернет и предоставленных бесплатно, без каких-либо предварительных условий или ограничений, которые могут быть освоены одновременно большой целевой аудиторией. Получение опыта и анализ результатов внедрения MOOK в образовательную практику необходимо проводить на основе накопления данных, приведенных в научных исследованиях в данной области. Ключевыми вопросами, отражающими реальное положение в области востребованности MOOK на рынке образовательных услуг, являются следующие. Сколько компаний в зависимости от периода времени стабильно используют MOOK для подготовки собственных специалистов? Каковы особенности образовательных

траекторий, использующих сценарии MOOK? Какими параметрами должен характеризоваться MOOK, чтобы быть востребованным компанией? Какие сценарии построения MOOK наиболее популярны у целевой пользовательской аудитории?

Начиная с 2008 года, когда был проведен первый массовый открытый онлайн-курс, такие курсы в основном использовались в области высшего образования. Возрастание роли и влияния MOOK в области высшего профессионального образования стало наблюдаться в тот период, когда известные университеты, такие как Стэнфорд, Гарвард, Массачусетский Технологический институт, политехническая школа в Лозанне, Университет Райса, объединили свои ресурсы с частными компаниями, чтобы предложить открытое и бесплатное онлайн-образование.

Как показывают результаты исследований, проведенных специалистами в США и некоторых странах Европы, интеграция MOOK в корпоративную среду становится предметом интереса педагогов и методистов.

В 2013 году на основе проведенного опроса Bersin указано, что 70% членов Bersin от Deloitte заинтересованы в изучении использования данной формы онлайн-образования для корпоративного обучения [1]. В дополнение к опросу были определены семь основных способов использования MOOK компаниями: выявление и развитие талантов, привлечение новых сотрудников, самостоятельное развитие спе-

циалистов, обучение на рабочем месте, обучение партнеров и клиентов, маркетинг брендов, сотрудничество и инновации.

В 2014 году A.W.Radford, J. Robles, S. Cataylo, L. Horn, J. Thornton и K.E. Whitfield [5] показали, что только 31% опрошенных работодателей из американских компаний знали о MOOK, но как только они ознакомились с концепцией, 59% были готовы к использованию MOOK для целей найма, при этом более высокий процент (83%) использовали или могли планировать использование таких курсов для профессионального развития.

В 2015 году C.Friedl, A. Macek, O. Driha, D. Jansen и S. Bridgman [4] провели исследования в Европе, по результатам которых констатировали, что 70% опрошенных бизнес-организаций были знакомы с MOOK, в то время как только 35% из них предлагают и/или разрабатывают MOOK на данный момент.

В 2017 году исследование B. Sillak-Riesinger [6], проведенное с респондентами из Европы и США, показывает, что только 24% участников заявили, что их работодатели способствовали участию в MOOK. Как указано авторами в результатах исследований, были предложены следующие варианты интеграции MOOK в процесс обучения сотрудников: использование существующих MOOK, создание собственных корпоративных MOOK, использование MOOK в контексте «перевернутого класса» и использование MOOK для рекрутинга.

Исследователи отмечают некоторые из наиболее важных преимуществ нового направления, связанных с итогами применения MOOK в корпоративной среде: MOOK представляют собой метод обучения для сотрудников по специализированным теоретическим и практическим вопросам в режиме 24/7, что обеспечивает получение образования без отрыва от производства в удобном темпе и временном интервале; MOOK обучения новых сотрудников позволяют проведению мягкой адаптации к должностным обязанностям в естественной форме на рабочем месте; MOOK для повышения квалификации позволяют дополнить существующий опыт сотрудников, на основе специальной теории и практики; MOOK, являясь недорогой версией курсов высокого класса, способствуют непрерывному профессиональному развитию и профессиональному взаимодействию; MOOK позволяют открыть доступ к новым знаниям и новым результатам исследований на мировом уровне.

В исследованиях C.Friedl, A. Macek, O. Driha, D. Jansen и S. Bridgman [4] в качестве основных рисков активного внедрения MOOK в практику деятельности компаний рассматриваются: низкая осведомленность компаний и незначительный опыт (или его отсутствие) использования данной технологии; отсутствие возможности для самостоятельной разработки или сопровождения MOOK; существующие MOOK не в полной мере соответствуют (или вообще не соответствуют)

требованиям компании в области производства или технологий.

Несмотря на выявленный в педагогических исследованиях потенциал MOOK в корпоративном мире, ученые предлагают различные подходы к схожим вопросам, касающимся роли MOOK в корпоративном обучении и развитии. M. N. Dodson, K. Kitburi, Z. L. Berge [3] исследовали возможности смещения акцентов применения MOOK в сторону специализации отрасли, проанализировав использования технологии для развития компаний в профессиональном направлении. По мнению авторов, именно углубление в предметную область деятельности компании способствует устойчивости MOOK в корпоративном пространстве знаний, прогресса и конкурентоспособности. F. Cirulli, G. Elia, G. Lorenzo, A. Margherita и G. Solazzo [2] исследуют роль использования MOOK для развития компетенций в области технологического предпринимательства через платформу открытых курсов, разработанную вместе с различными ресурсами, которые могут быть использованы как для научных кругов, так и для промышленности. Обобщая основные идеи исследований, можно сделать вывод, что их основная цель – понять, как MOOK может дополнять существующие корпоративные тренинги, каким образом и в каких направлениях компании используют MOOK для обучения и развития. Видение проблемы в комплексе открывает множество направлений для педагогических исследований в данном вопросе.

Литература

1. Bersin J. The impact of the MOOC market on corporate training // Deloitte Development LLV. 2013.
2. Cirulli F., Elia G., Lorenzo G., Margherita A., Solazzo G. The use of MOOCs to support personalized learning: An application in the technology entrepreneurship field // Knowledge Management & E-Learning: An International Journal. 2016. T.8. №. 1. C. 109-123.
3. Dodson M.N., Kitburi K., Berge Z.L. Possibilities for MOOCs in corporate training and development // Performance Improvement. 2015. T.54. №.10. C. 14-21.
4. Friedl C., Macek A, Driha O., Jansen D., Bridgman S. MOOCs – why (not)? Opportunities and barriers for European universities and organisations // The Online, Open and Flexible Higher Education Conference. Rome. 2016. C. 908-919.
5. Radford A.W., Robles J., Cataylo S., Horn L., Thornton J., Whitfield K.E. The employer potential of MOOCs: A mixed-methods study of human resource professionals' thinking on MOOCs // The International Review of Research in Open and Distributed Learning. 2014. T. 15. №. 5.
6. Sillak-Riesinger B. The Potential of Massive Open Online Courses in the Context of Corporate Training and Development. – Germany: Springer Gabler, 2017.

ПРОБЛЕМЫ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ ГЛАЗАМИ СТУДЕНТА

Левченко Я.С.

доцент кафедры экономики и предпринимательства,
доктор философии в области «Социальные и поведенческие науки»
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Волинец Л.Н.

доцент кафедры транспортного права и логистики, к.э.н.
Национальный транспортный университет

Ключевые слова: методика подачи материала, тестирование, дистанционное обучение, «комфортное обучение».

Мир стремительно меняется, и этот процесс влияет и отражается во всех сферах жизнедеятельности человека. В этом исследовании речь пойдет о тех проблемах, по мнению студентов, которые присутствуют в высшей школе.

Для выявления вышеуказанных проблем, исследование проводилось среди студентов высших учебных заведений методом анонимного анкетирования. Количество респондентов составило 20 человек, среди которых 12 и 8 человек мужского и женского пола соответственно.

По результатам проведенных исследований отношения студентов к экзаменам можно сделать вывод о том, что 90% опрошенных студентов (18 человек) ответили утвердительно на вопрос, нравится ли им учиться. Отношения к написанию курсовых работ и подготовке презентаций распределились 60% и 40%, за и против соответственно. Но вот непосредственно сдавать экзамены предпочитают только 25% опрошенных. Это свидетельствует о том, что студентов не привлекают существующие методы проведения эк-

заменов в той форме, которая используется преподавателями сейчас. Что же именно их не устраивает?

Результаты опроса выявили, что студенты предпочитают сдавать экзамены предпочтительно устно или в виде тестирования, 35% и 45% соответственно. Лишь незначительная часть предпочитает сдавать экзамены в письменной форме, что составляет 20% опрошенных респондентов. При этом лишь 11% и 22% студентов, из 9 человек, которые выбрали тестирование, предпочли тестирование с закрытыми ответами и многократным выбором и с закрытыми ответами и однократным выбором соответственно. Остальные 67% предпочитают тестирование с открытыми ответами. Такое процентное соотношение свидетельствует о том, что студентам не очень приятна процедура экзаменования и большинство из студентов предпочитают вообще избегать сдачи экзамена. Тут причиной может быть как банальная студенческая лень, так и стремление вообще избегать сдачи экзаменов. Да и вряд ли тест может наи-

более реалистично дать ответ об уровне знаний студента, так как вариант ответа можно просто угадать. Другое дело – живое общение. Тут, при личном общении, действительно можно оценить уровень знания студентов. Основным недостатком такого варианта проведения экзамена является временная трудоемкость. Например, если академическая группа из 20 человек сдает экзамен в виде теста за 1 час (в том числе и проверка), то для проведения экзамена в виде устного опроса понадобится примерно 7-10 мин. на 1 человека.

Анализ результатов опроса отношения студентов к проведению лекционных занятий свидетельствует о преимуществе лекций в виде презентаций. Это логично, поскольку человек визуально лучше воспринимает информацию (как маленький ребенок лучше познает мир в картинках). То есть взрослые люди, как и маленькие дети, любят картинки. Таких людей, из списка опрошенных, 60%.

Далее было проведено исследование, для выяснения какой способ проведения экзаменов используют сейчас преподаватели, а какой предпочитают студенты. Результаты анализа свидетельствуют о том, что 43% опрошенных сдают экзамены в виде тестов, 36% – в письменной форме и 21% – в устной форме. Если провести анализ между результатами «Как предпочитаете сдавать экзамен» и «Какой способ для проведения экзамена используют экзаменаторы» то можно сделать следующие выводы: 14% – неудовлетво-

ренный спрос на проведение экзамена в устной форме, 16% – неудовлетворение от проведения экзамена в письменной форме, 2% – неудовлетворенное желание респондентов к проведению экзамена в виде тестирования.

В идеале преподаватель должен индивидуально подходить к каждому студенту и пытаться с каждым работать индивидуально. Но это в идеале. На практике, по мнению автора этого исследования, нужно интересоваться мнением студентов по поводу того, в каком виде им интересно воспринимать материал, в каком виде они хотели бы сдавать экзамены и т.д. Но об это позже.

Сравнительный анализ результатов опроса «Какой способ проведения лекции предпочитаете» и «Какой способ проведения текущих лекций используют лекторы» показал следующую картину: 13% – неудовлетворенный спрос на проведение лекций, когда лектор имеет презентацию, и студенты пишут со слайдов, 16% – неудовлетворение от проведения лекции, когда лектор медленно диктует, и студенты пишут под диктовку, 3% – неудовлетворенное желание респондентов к проведению лекций, когда лектор быстро рассказывает, и студенты конспектируют.

Результаты вышеприведенных исследований являются серьезным основанием и стимулом к изменению.

Еще одним очень важным направлением в исследовании было изучение доли предметов на английском языке в ВУЗах.

Результаты опроса свидетельствуют о том, что на сегодняшний день лишь 15% предметов преподаются на

английском языке, в то время как реальная необходимость в этом в более чем 2 раза больше, а именно 38%.

По мнению респондентов через 5 лет такая необходимость достигнет отметки в 41%, а через 20 лет – 65%. Тут конечно можно спорить, так как в нынешнем времени говорить о том, что будет через 20 лет, крайне неразумно, поскольку мир движется вперед широкими шагами. Может быть так, что через 20 лет, а то и быстрее, населению вообще не нужно будет изучать языки – технологии решат эту проблему. Но.... прогнозы на 5 лет весьма жизнеспособны.

Результаты опроса о необходимости дистанционного обучения свидетельствуют о том, что на сегодняшний день лишь 16% предметов можно изучать дистанционно, в то время как реальная необходимость в этом в более чем 2 раза больше, а именно составляет 37%.

По мнению респондентов через 5 лет такая необходимость достигнет отметки в 51%, а через 20 лет такой вид обучения начнет исчерпывать себя и составит 42%. Но опять-таки, в этом контексте, я не верю в прогноз на 20 лет.

В связи с выявленным существующим неудовлетворением студентов было проведено исследование, как часто они ходят, и посещают ли вообще, занятия.

Из выше представленной информации становится понятно, почему запрос на дистанционное обучение значительно выше, чем есть на самом

деле. Только 40% респондентов посещают занятия в среднем на 81-100%. Остальные 60% посещают занятия гораздо реже. Так 25% студентов посещают занятия в среднем на 61-80%, еще 25% учащихся посещают занятия в среднем на 41-60%, а остальные 10% – на 21-40%. И это ни в коей мере не говорит о том, что студенты ныне стали более ленивы или безразличны. Все они заняты разного рода деятельностью. Стипендии не удовлетворяют их потребности, и они вынуждены подрабатывать.

И в конце был проведен опрос среди студентов и оценено, сколько времени они тратят на подготовку к экзаменам.

По длительности подготовки к экзаменам студенты распределились следующим образом: 20% – готовятся регулярно на протяжении всего семестра, изучая материал и не откладывая подготовку к экзамену на последний день; 35% – предпочитают готовиться к итоговым контролям за 3-5 дней до экзамена и 45% опрошенных тратят на подготовку 1-2 дня.

В целом, проведенный анализ показал, что как это не банально звучит, но нужно что-то менять и, по всей видимости, менять нужно многое. Во-первых, забыть о советских манерах преподавания и перейти к более современным, продиктованных временем методам коммуникации со студентами и проведения итоговых контролей. Студент уже не тот, который был даже 5-10 лет назад. Время меняется и подача материала,

собственно так же как и итоговый контроль, должна соответствовать запросу учащегося. Студенту хочется «комфортного обучения» и без проведения кардинальных изменений не удастся заполнить неудовлетворенные спросы, о которых шла речь в этом исследовании.

ЕВФЕМІЗМИ ЯК МОВНИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЯВИЩА ПОЛІТИЧНОЇ КОРЕКТНОСТІ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЗМІ

Дерван Богдана Іванівна

студентка магістратури

Національний університет біоресурсів і природокористування
України

Козуб Любов Степанівна

кандидат філологічних наук, доцент Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Ключові слова: евфемізми, евфемізація, політична коректність, расова нерівність, гендерна приналежність, евфемізми воєнної тематики.

Keywords: euphemism, euphemisation, political correctness, racial discrimination, gender identity, military euphemisms.

У вузькому розумінні виникнення терміна “політична коректність” пов’язують з протестом проти чоловічої зверхності над жінками, а в широкому змісті політична коректність в мові охоплює делікатні теми вікової, расової та статевої приналежності, соціального та майнового статусу, здоров’я та зовнішнього вигляду, фізичного розвитку, безробіття та ін., що вимагають вживання одиниць вторинної номінації для уникнення образи чи некоректного ставлення до індивіда [7, с. 5].

За С. Тер-Мінасовою, політична коректність виявляється у прагненні знайти нові способи мовного висловлювання замість тих, які ображають почуття й гідність людини, обмежують її права мовною безтактністю щодо расової й статевої належності, віку, стану здоров’я, соціального статусу, зовнішнього вигляду тощо [6, с. 216]. Так, Р. Белл уважає, що кожний індивід має

дотримуватися певних норм поведінки, причому деякі з цих норм є нормами мовної поведінки – кодами відповідної мови [1, с. 137]. Політична коректність є наслідком зміни цих норм та коригуванням мовного коду. Як культурно-поведінкова категорія, політична коректність спрямована на подолання негативних стереотипів й вироблення терпимості до груп людей, які можуть дискримінуватися (етнічні й сексуальні меншини, люди з обмеженими можливостями, малозабезпечені, люди похилого віку тощо) та передбачають рівноправність цих груп. Стереотипні вислови й слова з негативною конотацією замінюються на відповідну нейтральну чи позитивну лексику [3, с. 89].

Лінгвокультурне явище політичної коректності виникло у 60-70-х роках ХХ ст. в Америці. Це було пов’язано із певними соціокультурними особли-

востями існування американського соціуму. Афро-американське населення виступило проти назви «*black*», що сприймалася як негативно-маркований антонім слова «*white*», тобто білошкірого населення. Це дало поштовх до початку боротьби з дискримінацією у суспільстві. Таким чином, соціальна боротьба призвела до появи політичної коректності, яка, в свою чергу, призвела до вагомих змін в англійській мові [7, с. 71].

З середини 70-х рр. до руху за політичну коректність приєдналися феміністичні кола, які виступили за ґендерну реформу, мета якої полягала в очищенні англійської мови від прикмет сексизму – вербальної дискримінації за ознаками статі [2, с. 56].

На сьогоднішній день існує безліч лексичних одиниць на позначення ґендерної належності. Виникненням нових лексем на цю тему зацікавився американський письменник Сем Кіллерман, відомий своєю книгою *The Social Justice Advocates Handbook: A Guide to Gender* та іншими проектами. Він проаналізував та дав визначення нових лексичних одиниць на цю тему, які запропонували розробники соціальної мережі Фейсбук [8]. Наприклад: *androgynous* – лексема на позначення особи, яка на перший погляд може бути і жіночої, і чоловічої статі; *bigender* – особа, яка поєднує в собі дві статі; *cis/cisgender* – (за словами С. Кіллермана, *cis* – це політичний замінник слова звичайний) особа, яка була народжена однієї статі та вважає себе приналежною до цієї статі; *male*

to female / female to male – особа, яка була народжена однієї статі, але проходить зміну, щоб стати іншої статі [8]. Нижче наведені приклади вживання даних лексичних одиниць в текстах англійських засобів масової інформації (надалі ЗМІ):

Androgyny is a way of presenting yourself with both masculine and feminine characteristics.; Androgyny was a term initially created to describe people who didn't fit within the expressions of gender that were expected of them, but it doesn't necessarily speak to their internal gender identities.; While androgynous is more of a fashion term these days and not so much a term used within the queer community, it speaks to the societal pressure to look a certain way [11].

Scarlett Johansson is a cisgender white woman with a powerful platform and no storage of work opportunities [16].; Older LGBTQ Americans are less likely to be married or have children, twice as likely to live alone and more likely not to have assistance from caregivers, than their straight, cisgender counterparts [12].

Серед політично коректних термінів можна виділити такі групи лексичних одиниць: 1) на позначення расової й національної належності; 2) на позначення ґендерної належності; 3) які позначають фізичні чи психічні якості людини; 4) ґендерно-нейтральні лексичні одиниці, переважно на позначення професій, де нейтралізовано морфемі на позначення роду; 5) на позначення неprestижних професій, що підкреслюють їхню важливість для суспільства. Є також спроби створен-

ня ґендерно-нейтральних займенників *co* (he, she), *cos* (his, her), *coself* (himself, herself) [3, с. 4-6].

Поширення явища політичної коректності стало одним з домінуючих джерел виникнення евфемізмів. Щодо політкоректних евфемізмів, то вони мають позитивну конотацію і відносяться до офіційно-ділового стилю. Виділяють дві групи таких евфемізмів. До першої групи належать лексичні одиниці, які використовуються для усунення різноманітних видів дискримінації: за віком, національністю, сексуальних меншин, у випадку фізичних вад чи розумових недоліків, расової приналежності [5, с. 74-82]. Далі наведені приклади вживання евфемізма в текстах сучасних ЗМІ:

President Trump said Friday that first lady Melania Trump and several of his African American friends personally appealed to him on the behalf of rapper A\$AP Rocky.; Many, many members of the African American community have called me, friends of mine, and said, 'could you help. He has a lot of support from the African American community in this country,' Mr. Trump continued [19].

After Ed Dwight's journey to become the first African-American in space ended, Maj. Robert H. Lawrence Jr. was selected, on June 30, 1967, for the Department of Defense's Manned Orbiting Laboratory program.; Bluford became the first African-American to make it to space, aboard the Challenger space shuttle.; Gregory, now a retired Air Force colonel, became the first African-American to pilot a shuttle mission in 1985 and the first to command a

shuttle mission in 1989.; Jemison, a physician and engineer, was the first African-American woman in space [10].

До другої групи належать так звані ідеологічні евфемізми, що використовуються з метою уникнення негативних наслідків в економіці і політиці. Серед зазначених лексичних одиниць виділяються: евфемізми, що відволікають від негативних економічних наслідків: *recession, downsizing*; евфемізми, спрямовані на прикриття антигуманної політики держави, особливо агресивних військових дій: *conflict, pacification, operations* [5, с. 7482]. До цієї групи можна також віднести наступні евфемізми:

Friendly fire – термін у військовій справі, що позначає вогневий контакт із застосуванням зброї, здійснений військовослужбовцем, бойовою машиною чи підрозділом проти своїх військ або військ союзника, який призвів до військових втрат [15, с. 111].

Body count – кількість мертвих людей. Слово *body* також слугує евфемізмом для слова *dead body*. Але саме *body count* як словосполучення почали використовувати з часів В'єтнамської війни [14, с. 36]. *Tunisia finds corpses of pregnant migrant and toddler as body count from sinking reaches 16* [20].

Слово *casualty* слугує евфемізмом на позначення жертв, які є вбитими, пораненими, зниклими безвісті або яких тримають в полоні. Це слово з'явилося в Oxford English Dictionary ще в 1898 року. Одним з перших його, у військовому значенні, використав Вінстон Черчилль. За словами політи-

ка, слово ідеально підходить для надання статистики воєнних дій [15, с. 47]. Наприклад:

In York, Pennsylvania, the presumed first casualty of the war had nothing to do with Confederates versus Union soldiers [18].;

Casualties only increased when reinforcements were ambushed by the Taliban, killing an additional 11 soldiers [9].;

For most Australians, the kind of intensive war that inflicts hundreds or even thousands of Australian military casualties in a short period is a reflection of distant history, not part of an imaginable future [14].

Surgical strike – повітряний наліт, який теоретично не знищує нічого, крім законних військових цілей, будь-який різкий напад будь-якого опонента, як вітчизняного, так і іноземного [15, с. 272]. *Surgical strikes after the Uri attack in 2017 and the aerial strike this year on a terror camp in Balakot by the Indian Air Force has demonstrated that India has the political will to respond against terror, Indian Army Chief Gen Bipin Rawat said on Saturday. Surgical strikes post-Uri and Balakot have amply demonstrated our political and military resolve against terror [17].*

Pre-emptive strike (превентивна війна) – неочікуваний напад, мета якого нанести випереджаючий удар для перешкодження агресії з боку вірогідного противника. Ініціатор зазвичай так само є агресором [15, с. 218]: *More than a third of Americans would support a preemptive nuclear strike on North Korea if that country tested a long-*

range missile capable of reaching the United States, new research has found, even if that preemptive strike killed a million civilians.; Most did not want their government to launch a preemptive strike, but a large minority supported such a strike [13].

Таким чином, термін політична коректність виражає прагнення суспільства пом'якшити негативні явища дійсності, такі як расова, гендерна нерівність. Завдяки цьому, політична коректність залишається актуальною в сучасному світі, особливо в англomовних країнах. Як бачимо з наведених вище прикладів, евфемізми активно використовуються в сучасних англomовних засобах масової інформації і мають великий маніпулятивний потенціал, оскільки часто допускають широке тлумачення. Евфемізми мають здатність відволікати увагу реципієнта від забороненого поняття, приховувати справжню сутність явища за рахунок створення нейтральної або позитивної конотації.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення специфіки компонування тексту сучасних англomовних ЗМІ, який викликає позитивні або негативні асоціації, що дозволяє впливати на сприйняття інформації аудиторією.

Література

1. Белл Роджер Т. Социолінгвістика: Цели, методы и проблемы. М.: Международные отношения, 1980. 318 с.
2. Гоца Н. Вивчення мови крізь призму гендерних теорій // Мандрівець. 2013, №5. С. 55–59.
3. Зайко Л.В. Політкоректна лексика сучасної англійської мови як різновид евфемізмів. Буча, 2016. 10 с.

4. Живіцька І. Засоби вираження політичної коректності в професійній сфері англійської мови // Наука і освіта: Новий вимір [матеріали Міжнародної наукової та професійної конференції «Проблеми гуманітарних та соціальних наук»] (Будапешт, Угорщина, 20 грудня 2016 р.). Том IV (27), Випуск 107. Серія: Філологія, 2016. С. 89–92.
5. Панин В.В. Политическая корректность как культурно-поведенческая и языковая категория. Тюмень: ТГУ, 2004. 217 с.
6. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово, 2000. 624 с.
7. Тхір В.Б. Вплив явища політичної коректності на утворення евфемізмів в американському варіанті англійської мови // Мовні і концептуальні картини світу. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2004, Вип. 13. С. 166–171.
8. A Comprehensive Guide to Facebook's New Options for Gender Identity: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://techland.time.com/2014/02/14/a-comprehensive-guide-to-facebooks-new-options-for-gender-identity/> (Дата звернення: 20.07.2019).
9. Afghan war casualty report: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2019/07/11/magazine/afghan-war-casualty-report.html>
10. African-American astronauts: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2019/07/16/us/african-american-astronauts.html> (Дата звернення: 20.07.2019).
11. Here's What It Really Means to Be Androgynous: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cosmopolitan.com/sex-love/a26859619/androgyn-definition/> (Дата звернення: 20.07.2019).
12. LGBTQ Americans Could Be At Higher Risk For Dementia, Study Finds: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.npr.org/sections/health-shots/2019/07/17/742220471/lgbtq-americans-could-be-at-higher-risk-for-dementia-study-finds> (Дата звернення: 20.07.2019).
13. One third of Americans would support a preemptive nuclear strike on North Korea researchers say: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.washingtonpost.com/world/one-third-of-americans-would-support-a-preemptive-nuclear-strike-on-north-korea-researchers-say/2019/06/25/25ed1314-9711-11e9-a027-c571fd3d394d_story.html (Дата звернення: 20.07.2019).
14. Paying a blood price: understanding the casualty cost of intensive war: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpretor/paying-blood-price-understanding-casualty-cost-intensive-war> (Дата звернення: 20.07.2019).
15. Rowson H.A. Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk. New York, 2002.
16. Scarlett Johansson, who has a history of casting controversies, says, 'I should be allowed to play any person': [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.washingtonpost.com/arts-entertainment/2019/07/14/scarlett-johansson-who-has-history-casting-controversies-says-i-should-be-allowed-play-any-person/?utm_term=.42a4083672d6 Дата звернення: 20.07.2019).
17. Surgical strikes and Balakot demonstrate political will to fight terror: Army Chief Bipin Rawat: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.indiatoday.in/india/story/surgical-strikes-and-balakot-demonstrate-political-will-to-fight-terror-army-chief-bipin-rawat-at-1568146-2019-07-13> Дата звернення: 20.07.2019).
18. The first Civil War casualty in York PA?: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ydr.com/story/news/history/blogs/cannonball/>

- 2019/07/16/the-first-civil-war-casualty-in-york-pa/39692257/ (Дата звернення: 20.07.2019).
19. Trump says Melania Trump African-American friends told him to help rapper AAP Rocky: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cbsnews.com/news/trump-says-melania-trump-african-american-friends-told-him-to-help-rapper-aap-rocky/> (Дата звернення: 20.07.2019).
20. Tunisia finds corpses of pregnant migrant and toddler as body count from sinking reaches 16: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
21. <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/07/08/world/social-issues-world/tunisia-finds-corpse-pregnant-migrant-toddler-body-count-sinking-reaches-16/#.XTbHEXRS-70> Дата звернення: 20.07.2019).

ВИЗНАЧЕННЯ Й ВІДОБРАЖЕННЯ ВИТРАТ ПО ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ АТ «МОТОР СІЧ»

О.П. Зоря,

к.с.н., доцент

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

К.Е. Бурлака,

магістрант

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Ключові слова: активи, витрати, відстрочені податкові активи, відстрочені податкові зобов'язання, податок на прибуток, оподаткування.

Keywords: assets, expenses, deferred tax assets, deferred tax liabilities, ax on profit, taxation.

Основним видом діяльності АТ «МОТОР СІЧ» є авіаційна промисловість; виробництво електротехнічних машин, обладнання, апаратури та виробів виробничого призначення; ремонт цивільних літаків, вертольотів, їх обладнання та авіаційних двигунів. АТ «МОТОР СІЧ» одне з декількох у світі підприємств та єдине підприємство в Україні, що має закінчений цикл виробництва двигунів, а також таке, що забезпечує весь цикл ремонту, випробування та обслуговування двигунів.

Виробничо-господарська діяльність підприємства у 2018 році відбувалась у складних економічних та політичних умовах. У 2018 році зросли ціни на матеріали, комплектуючі вироби (індекс цін виробників промислової продукції в Україні за 2018 рік склав 114,2%), енергоносії (індекс цін постачання електроенергії, газу, пари та кондиційо-

ваного повітря у 2018р. склав 129,8%). Проведена робота з поліпшення ефективності використання ресурсів, у тому числі з енергозбереження, частково зменшила вплив вказаних факторів на ріст собівартості продукції.

Також негативно на фінансово-господарчу діяльність підприємства вплинули: робота Нацбанку України по запровадженню обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті та встановлення обов'язкового продажу 50% валютної виручки; часткова втрата зовнішніх ринків збуту; довгостроковий процес імпортозаміщення матеріалів та комплектуючих виробів. Вказані фактори не дозволили підприємству у повному обсягу провести модернізацію виробництва та відволікали його обігові кошти.

На формування прибутку впливають: сфера діяльності підприємства,

галузева приналежність, форма власності, конкурентне середовище, фінансово-господарська діяльність підприємства, облік фінансових результатів. За результатами 2018 року підприємство отримало чистий прибуток на 61,8% менший порівняно з прибутком за 2017 рік.

Платниками податку – резидентами є: суб'єкти господарювання – юридичні особи, які провадять господарську діяльність як на території України, так і за її межами.

Податок нараховується платником самостійно за ставкою, визначеною базовою (основною) ставкою податку, яка становить 18 відсотків, від бази оподаткування.

Витрати по податку на прибуток визначаються й відображаються у фінансовій звітності підприємства відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 12 МСБО 12) Податки на прибуток.

Витрати по податку на прибуток, відображені у звіті про фінансові результати, складаються із сум поточного й відстроченого податку на прибуток. Поточний податок на прибуток визначається виходячи з оподаткованого прибутку за звітний період, розрахованого за правилами податкового законодавства. Відстрочений податок визнається в сумі, що, як очікується, буде сплачена або відшкодована у зв'язку з наявністю різниці між балансовою вартістю активів і зобов'язань, відображених у фінансовій звітності, і відповідними податко-

вими базами активів і зобов'язань. Відстрочені податки на прибуток розраховуються по тимчасовим різницям з використанням балансового методу обліку зобов'язань.

Відстрочені податкові активи й зобов'язання розраховуються по податкових ставках, які, як очікується, будуть застосовні в періоді, коли будуть реалізовані активи або погашені на основі податкових ставок, що діяли на звітну дату, або про введення яких у дію в найближчому майбутньому було достеменно відомо за станом на звітну дату.

Отже, відстрочені податкові активи відображаються тільки в тому випадку, якщо існує ймовірність того, що наявність майбутнього оподаткованого прибутку дозволить реалізувати відстрочені податкові активи або якщо зможуть бути зараховані проти існуючих відстрочених податкових зобов'язань.

Література:

1. Податковий кодекс України: від 02.12.2010 р. № 2755-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності від 28.03.2013 № 433 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv>.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 МСБО 12) Податки на прибуток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/929_012.
4. Річний звіт АТ «МОТОР СІЧ» за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.motorsich.com/>

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАПАСІВ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

І.Я. Максименко,

к.е.н., доц.

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

А.Г. Іванченко,

магістрант

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Ключові слова: активи, запаси, оборотні активи, одиниця обліку, оцінка.

Keywords: assets, stocks, current assets, unit of accounting, valuation.

Згідно з п. 4 П(С)БО 9 запасами є активи, які:

- утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності;

- перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;

- утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Визнавати запаси активами можна тільки в тому випадку, якщо дотримуються такі стандартні умови:

- підприємству перейшли ризики і вигоди, пов'язані з правом власності або правом повного господарського відання (оперативного управління) на придбані (отримані) запаси;

- підприємство здійснює управління запасами та контроль над ними;

- існує ймовірність отримання в майбутньому економічних вигод,

пов'язаних з використанням запасів;

- вартість запасів може бути достовірно визначена.

Особливістю запасів є те, що вони належать до оборотних активів. Іншими словами, запаси призначені для реалізації або споживання протягом одного операційного циклу або протягом 12 місяців з дати балансу.

Одиницею бухгалтерського обліку запасів є їх найменування або однорідна група (вид).

Класифікація запасів, наведена в п. 6 П(С)БО 9 і п. 1.3 Методрекомендацій № 2, передбачає ділення запасів для цілей бухгалтерського обліку залежно від способу, яким вони отримані, та напряму, в якому їх використовуватимуть. Відповідно до зазначеної класифікації запаси включають:

- сировину, основні й допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, що призна-

чені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб;

– незавершене виробництво у вигляді не закінчених обробкою і складанням деталей, вузлів, виробів та незавершених технологічних процесів;

– готову продукцію, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу та відповідає технічним і якісним характеристикам, передбаченим договором або нормативно-правовим актом;

– товари у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу;

– малоцінні та швидкозношувані предмети, що використовуються не більше одного року або нормального операційного циклу, якщо він більше одного року;

– поточні біологічні активи, які оцінюються згідно з П(С)БО 9, а також сільськогосподарську продукцію та продукцію лісового господарства після її первісного визнання.

Таким чином, запаси – це оборотні активи, які призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу або протягом 12 місяців з дати балансу.

В обліку запаси відображають на рахунках класу 2 залежно від їх призначення.

Література:

1. Maksymenko I. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine / I. Maksymenko, T. Melikhova // *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 3 Number 5. Riga: Publishing House «Baltija Publishing», 2017, P. 268–275.
2. Maksymenko I. Fiscal audit development in the system of budget process management / I. Maksymenko, T. Melikhova, O. Zorya // *Academy of Accounting and Financial Studies Journal* Volume 22, Issue 6, 2018. – Режим доступу: <https://www.abacademies.org/articles/fiscal-audit-development-in-the-system-of-budget-process-management-7767.html>
3. Максименко І.Я. Особливості обліково-аналітичного відображення товарних запасів в системі управління торгівельним підприємством / І.Я. Максименко, Т.В. Вайло // *Науково-практичний журнал Інвестиції: практика та досвід*. – 2016. – № 16. – С. 22-25.
4. Максименко І. Я. Особливості бухгалтерського обліку та оподаткування товарів через інтернет-торгівлю / І. Я. Максименко, Е. В. Васильченко // *Молодий вчений*. – 2018. – № 9.
5. Зоря О.П., Максименко І.Я., Добренька Я.О. Особливості обліково-аналітичного відображення виробничих запасів за національними та міжнародними стандартами в системі управління підприємством. [Електронний ресурс] // *Економіка та держава* – 8. 2016. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2016/19.pdf
6. Максименко І. Я. Внутрішній аудит: підвищення ефективності роботи та забезпечення прибутковості підприємства. /І.Я. Максименко // *Сталий розвиток економіки*. – 2013. – № 1. – С. 294-296.

УДК 338.121

**ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ
ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ В ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ****Коморна О.М.**Житомирський національний агроекологічний університет, Україна
м. Житомир, вул. Старий бульвар, 7

У зарубіжних дослідженнях накопичено великий досвід оцінки екосистемних послуг територій на глобальному, регіональному, локальному рівнях [1, 2, 11, 12]. До глобального рівня відносяться дослідження екосистем планети, природних зон, великих водних об'єктів. Зокрема, дослідження лісових екосистем на основі концепції загальної економічної цінності проводив Д. Пірс [6]. Економічне значення збереження екосистем на прикладі лісів в країнах середземноморського регіону (Мароко, Алжир, Туніс, Сирія, Туреччина, Хорватія, Італія, Португалія) розглядав С.Паджіола [6]. Усереднений потік послуг лісових екосистем середземноморського басейну був оцінений в 150 доларів США/га в рік, при цьому простежується значна диференціація по країнах (європейські ліси цінніші північно африканських і азіатських). Встановлено, що в європейських країнах значну частку послуг (40 – 60 %) становить заготівля деревини і деревне паливо, в той час як в Африці і на Близькому Сході найбільш значущими є пасовищні ресурси. У розглянутих європейських країнах рекреація приносить від 11,5 до 27 доларів США на 1 га в рік, в деяких країнах Африки (наприклад, Марокко) рекреа-

ція розглядається як «антипослуга» зі збитком рівним 3,8 доларів США на 1 га на рік. Згідно С. Паджіоле [6], виходи від лісових екосистем в середньому складають близько 1% ВВП, а цінність непрямого використання – близько 35% від загальної економічної цінності.

У рамках комплексного міжрегіонального дослідження розглядався внесок дев'яти екосистемних послуг в соціально-економічний розвиток скандинавських країн. Вартісний еквівалент зберігання і поглинання вуглекислого газу розраховувався виходячи з площі лісових насаджень різних типів, здатності лісів поглинати вуглекислий газ і вартості переробки аналогічного обсягу газу в штучних умовах. На основі доходів від реалізованої продукції оцінюється медична значимість природних комплексів країн Північної Європи. Біорізноманіття оцінюється як витрати на функції, які воно виконує. Можливості рекреації і туризму розглядаються з позиції «готовності платити».

Оцінка екосистемних послуг території Англії була проведена Р. Хейнс-Янгом і М. Потчіном [10] за методикою, яка об'єднує 3 концепції: середовища проживання (на основі Плану

дій щодо збереження біорізноманіття), екосистемних послуг (основний документ – «Екосистемні послуги і добробут людей» (2005) і територіальної концепції (для прийняття управлінських рішень).

Зокрема, Д. Крігер [10] аналізував цінність лісових екосистем США, розглядаючи послуги річкового басейну (якість і кількість води), збереження ґрунтів, регулювання стоку, якості повітря, регулювання клімату і депонування вуглекислого газу, з підтримки біорізноманіття, рекреації і туризму, не деревної корисності лісу, культурну цінність. Загальна економічна цінність лісу США склала 63 600 000 доларів США на рік.

У рамках комплексного міжрегіонального дослідження розглядався внесок дев'яти екосистемних послуг в соціально-економічний розвиток скандинавських країн [6]. Одними з основних компенсаційних інструментів було визначено вартісний еквівалент зберігання і поглинання вуглекислого газу, біорізноманіття, рекреація і туризм. Вартісний еквівалент зберігання і поглинання вуглекислого газу розраховувався виходячи з площі лісових насаджень різних типів, здатності лісів поглинати вуглекислий газ і вартості переробки аналогічного обсягу газу в штучних умовах. На основі доходів від реалізованої продукції оцінюються запилення і медична значимість природних комплексів країн Північної Європи. Біорізноманіття оцінюється як витрати на функції, які воно виконує. Можливості рекреації і

туризму розглядаються з позиції «готовності платити».

Вітчизняним суб'єктам господарювання, що здійснюють організацію та ведення лісгосподарської діяльності на території нашої країни, доречно, на нашу думку, у співпраці з міжнародними партнерами звернути увагу на світовий досвід використання послуг з поглинання та зберігання атмосферного вуглецю лісами, що забезпечується лісовими вуглецевими сертифікатами. В результаті функціонування ринку екосистемних послуг, на основі зазначених лісових вуглецевих сертифікатів з'являються додаткові потенційні вигоди. Перш за все, це підвищення загального рівня лісокористування; окрім цього, збалансованість інтересів лісовласників, лісокористувачів, держави та суспільства, спрощення процедури допуску до існуючих ринків; вирішення екологічних проблем в процесі здійснення лісгосподарської діяльності; забезпечення належного рівня якості навколишнього середовища; збереження біорізноманіття. Інтенсифікація наукових досліджень ринку екосистемних послуг дасть можливість визначити перспективні напрями його розвитку, забезпечити ефективність реалізації природоохоронних заходів, впровадження еколого-економічних механізмів раціонального лісокористування.

Екосистемні послуги включають ресурсні, що регулюють, культурні та інші послуги і визначаються як вигоди, які люди отримують від екосистем. Кіотський протокол [7], в певній мірі,

став першою спробою світової спільноти в глобальному масштабі включення екосистемних послуг в міжнародні та національні економічні механізми для боротьби зі змінами клімату. За останні 50 років, в результаті зростаючого антропогенного впливу, основа для багатьох екосистемних послуг виявилася під загрозою. Серед основних причин: недосконалість традиційної ринкової моделі і неефективність державної політики. Глибинна причина полягає у відсутності ціни або мінімальної оцінки переважної більшості екосистемних послуг.

Використання ринкових відносин як механізму, який спонукає виробника мінімізувати екологічні збитки, має певні переваги. Зокрема, ринковий механізм здатний ефективно розподіляти ресурси, а також сприяє отриманню економічної вигоди в результаті застосування технологій, що забезпечують найбільший захист навколишнього природного середовища. У той же час відомо, що ринковий механізм не є універсальним, оскільки завжди є певні обмеження на його використання. Звідси, завдання держави полягає в згладжуванні можливих диспропорцій в розвитку ринкових відносин. Тому, ринок екосистемних послуг є прикладом ринку з регульованою діяльністю.

Ціна не є основним чинником, що впливає на попит на екосистемні послуги, що пояснюється бажанням виробників максимізувати прибуток за рахунок скорочення витрат до рівня, регламентованого державою. Інакше кажучи, попит на екосистемні послуги

не є абсолютно еластичним. Крім того, попит на екосистемні послуги визначається попитом на природні ресурси і суспільні блага, а також ступенем розвитку техніки і технології, що є його важливою особливістю.

Ринок екосистемних послуг має свою специфіку, яка пов'язана, перш за все, з правом власності на природні об'єкти. Метою формування та надання екосистемних послуг є задоволення потреб суспільства, недопущення шкоди життю, здоров'ю або майну населення, охорона довкілля та покращення умов проживання людей. Разом з тим, наочного ефекту, яким можна було б зареєструвати та виміряти з метою економічної оцінки в процесі надання екосистемних послуг зазвичай не виникає. Тому, еколого-економічний механізм регулювання ринку екосистемних послуг повинен забезпечувати узгодження інтересів та потреб усіх суб'єктів користування послугами.

Н.В. Селезньова [8] доводить, що незважаючи на існуючі негативні моменти, пов'язані з формуванням ринку екологічних послуг, в Україні уже сформувалося певне підґрунтя, яке, в багатьох випадках відрізняється від того, що існує в країнах з розвинутою ринковою економікою, наприклад, існує своя інфраструктура, високий ступінь концентрації виробництва, система державного забезпечення деяких видів послуг. У процесі дослідження автором виявлено основні чинники, які безпосередньо впливають на рівень розвитку економічних послуг, се-

ред яких: переважно державна власність на природні ресурси, галузевий принцип управління, збереження адміністративних методів управління, монополізація виробництва, недосконалість законодавства.

Таким чином, механізм плати за цінність екосистемної послуги повинен враховувати рівень надання послуги (створення локального механізму оплати цінності, працюючий між окремими особами та підприємствами; розвиток міжрегіональних механізмів компенсації ринків екосистемних послуг; впровадження механізмів збереження глобальних послуг екосистем і розвиток їх міжнародних ринків). При цьому, рівень управління екосистемними послугами і пов'язаними з ними компенсаційними механізмами визначаються масштабом поширення даної послуги, тобто співвідношенням вироблених і отриманих послуг конкретними територіями.

Екосистемні послуги як вагомий чинник регіонального розвитку являють собою недооцінені вигоди, одержувані суспільством від екосистем, які на пряму або побічно здійснюють свій внесок у соціально-економічний розвиток регіонів. Виявлення основних складових даного чинника пов'язане з особливостями ландшафтної структури території та набором екосистемних послуг, які забезпечуються природними комплексами. При цьому економічна оцінка екосистемних послуг регіонів дозволяє виявити приховані можливості для диверсифікації їх економік як однієї із стратегічних завдань роз-

витку будь-якої країни з метою зниження внутрішніх і зовнішніх факторів ризику.

Список використаних джерел

1. Андреева Н.Н. Анализ потенциала и перспективы внедрения платы за экосистемные услуги в рекреационно-туристической сфере Украины / Н.Н. Андреева, Е.В. Поляничко // *Економічні інновації*. – 2013. – Вип. 54. – С. 7 – 18.
2. Дегтярь Н.В. Научно-практичные подходы до классификации экосистемных услуг / Н.В. Дегтярь // *Економіка та держава*. – 2013. – № 3. – С. 101-106.
3. Дідух Я.П. Теоретичні підходи до створення класифікації екосистем / Я.П. Дідух // *Український фітоценологічний збірник*. – К., 2005. – № 1(23). – С. 3 – 14.
4. Загвойська Л.Д. Теоретичні підходи до визначення економічної вартості послуг лісових екосистем: вигоди перетворення чистих деревостанів у мішані / Л.Д. Загвойська // *Наукові праці Лісівничої академії наук України: збірник наук. Праць*. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2014. – № 12. – С. 201 – 209.
5. Кузминых Ю.В. Экономические основы формирования рынка лесных углеродных сертификатов: [монография] / Ю.В. Кузминых. – М: ГОУ ВПО МГУЛ. – 2005. – 240 с.
6. Ларькова М.С. Подходы к экономической оценке регулирующих экосистемных услуг территории / М.С. Ларькова // *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. – 2015. – Вип. № 5. – С. 123 – 125.
7. Проблема глобального изменения климата. Киотский протокол. Донецк: УкрЭкоАудит, 2009. – 160 с.
8. Селезньова Л. В. Формування ринку екологічних послуг в економіці України: дис. канд. юрид. наук: спец 08 01.01 / Л. В. Селезньова. – К, 2001. – 200 с.
9. Скрипчук П.М. Екологічна сертифікація сфери природокористування в

- Україні: концептуальні положення, економічна доцільність, модель і механізм реалізації / П.М Скрипчук // Економіка та держава – № 10.2010. – С. 81 – 85.
10. Соловій І.П. Концепція плати за послуги екосистем: світовий досвід і перспективи її впровадження у лісовому секторі // Наукові праці Лісівничої академії наук України. – 2016. – Вип. 14. – С. 252 – 258.
11. Molly Peters-Stanley and Daphne Yin, 2013. Ecosystem Marketplace is an initiative of Forest Trends and Bloomberg New Energy Finance is a service of Bloomberg LP. – 126 p.
12. Quine C.P., Bailey S.A., Watts K. Sustainable forest management in a time of ecosystem services frameworks: common ground and consequences // The Journal of Applied Ecology. – 2013., Vol. 50 (4). – 863–870 p.

ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ ПРОТИВ КИБЕРТЕРРОРИЗМУ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КИБЕРБЕЗОПАСНОСТИ

А.У. Анорбоев

Главный юрисконсульт юридического отдела Министерства экономики и промышленности Республики Узбекистан; самостоятельный соискатель Военно-технического института Национальной гвардии Республики Узбекистан

E-mail: amirxan786@mail.ru;

Телеграмм: +99899-838-43-18. Телефон: +99893-591-27-26.

Аннотация

Данная статья является продолжением исследования автора по теме «Киберпреступность и проблемы борьбы против неё, а также перспективы обеспечения кибербезопасности». Данная статья посвящена объяснению сущности и значения эффективных путей и механизмов кибербезопасности в нашей стране.

В данной статье дается обзор эффективных способов и механизмов кибербезопасности в нашей стране с учетом примеров существующих проблем.

Ключевые слова: кибербезопасность, киберпространства, киберпреступность, кибертерроризм, преступность, административное правонарушение, сцепление, единое управление, стратегия.

Аннотация

Ушбу мақола “Кибержиноятчилик ва унга қарши курашишнинг муаммолари ҳамда Киберхавфсизликни таъминлаш истиқболлари” мавзусидаги диссертация бўйича муаллиф томонидан олиб борилаётган илмий ишлар давоми ҳисобланади. Мазкур мақола мамлакатимизда киберхавфсизликни таъминлашнинг самарали йўллари ва механизмнинг мазмун-моҳиятини очиқ беришга бағишланган.

Ушбу мақолада мамлакатимизда киберхавфсизликни таъминлашнинг самарали йўллари ва механизми мисоллар билан мавжуд муаммоли ҳолатларни инобатга олган ҳолда кўрсатиб берилган.

Қалит сўзлар: киберхавфсизлик, кибермакон, кибержиноятчилик, кибертерроризм, жиноят, маъмурий ҳужужбузарлик, огохлик, ягона бошқарув, стратегия.

Abstract

This article is a continuation of the author's research on the topic “Cybercrime and its countermeasures, as well as prospects for ensuring cybersecurity”. This article focuses on preventing cybercrime property waste and uncovering the essence in this area. This article is devoted to explaining the essence and meaning of effective ways and mechanisms of cyber security in our country.

This article provides an overview of the effective ways and mechanism of cyber security in our country taking into account the examples of existing problems.

Keywords: cybersecurity, cybermacon, cybercrime, cyberterrorism, crime, administrative offense, cohesion, unified management, strategy.

Невозможно представить постоянный глобальный период без информационных технологий, а особенно сетей Интернета. Как известно, информация правит миром¹, и эта информация каждый может использовать по-разному, и это может быть группа людей, которые планируют реализовать свои злые намерения. В целом, каждая страна борется с киберпреступностью, чтобы предотвратить использование этой информации в злонамеренных целях в стране пытаются создать безопасное киберпространство. Основной причиной быстрого роста кибертерроризма прежде является всего, что это очень экономический и эффективный метод для террористов, для быстрых террористических актов. Например, к концу 2018 года в Узбекистане составлено количество интернет-пользователей 22,8 миллиона человек², мобильных коммуникаций 22 миллиона. 800 тысяч³, также общая скорость соединения международных сетей с Узбекистаном 104,1 Гбит/с⁴. В настоящее время национальная доменная зона «UZ» насчитывает более 66 000 активных доменов. В 2017 году в Узбекистане насчитывалось около 53 000 активных доменов⁵.

Наличие интернет-сервисов для каждого пользователя означает, что они могут стать жертвами кибертерроризма. По данным UZCERT-Службы по предотвращению инцидентов информационной безопасности, в 2018 году их количество возросло до 65.000, также, в ходе мониторинга событий информационной безопасности в информационных системах государственных органов за 2018 и первый квартал 2019 года, выявлено 54.953.759 событий информационной безопасности. Из них, высокую степень риска представляют 2.502.353 событий⁶. Одной из основных проблем в создании безопасного киберпространства является кибертерроризм.

Вообще, что такое кибертерроризм? Ученый А.Темуров назвал кибертерроризм террористическим преступлением, совершенным с использованием международного сетевого интернета⁷, Л.Буранов описывает кибертерроризм как

1 С сайта Национального информационного Агентства Узбекистана: А.Саттаров. Қачонлардир башорат тарзида айтилган “дунёни ахборот бошқаради”, деган гап бугун ҳақиқатга айланди. <http://uza.uz/oz/programs/25-years/achonlardir-bashorat-tarzida-aytilgan-dunyeni-akhborot-bosh-20-02-2018/>.

2 С сайта Министерства по развитию информационных технологий и коммуникаций Республики Узбекистан: <http://mitc.uz/ru/stat/7>.

3 С сайта Интернета: <http://uz.infocom.uz/2018/01/27/ozbekistonning-mobil-alloqa-abonentlari-soni-22-mln-800-mingga-yetdi/>.

4 С сайта Интернета: <http://uz.infocom.uz/2018/01/27/ozbekistonda-internetdan-foydalanuvchilar-soni-20-milliondan-oshdi/>.

5 С сайта Интернета: <https://uzcert.uz/blog/saidakbar/kiberbezopasnost-uzbekistana-v-tsifrakh-itogi-2018-goda/>.

6 С.Садиков. Кибербезопасность Узбекистана в цифрах: итоги 2018 года. // <https://uzcert.uz/blog/saidakbar/kiberbezopasnost-uzbekistana-v-tsifrakh-itogi-2018-goda/>.

7 Темуров А. Кибертерроризм нима? –Термиз. Сурхон тонги. 2019 йил 4 июлдаги сони. С сайта Интернета: <http://surxontongi.uz/kiberterrorizm-nima/>.

использование компьютерных и телекоммуникационных технологий (в основном Интернет) в террористических целях⁸, В. Вовчинский попытался дать более подробное объяснение, в том числе пытается дать четкие факты о кибертерроризме и кибербезопасности⁹. Ученые Е.В. Старостиной и Д.Б. Фролова говорят, что кибертерроризм осуществляется с использованием любой современной информации и тактика и методы действий отличаются от политического терроризма¹⁰, по мнению Е.В. Старостиной и Д.Б. Фролова, информационный терроризм отличается от этих форм воздействия на киберпространство, прежде всего своими целями, которые остаются свойственными политическому терроризму. Средства осуществления информационно-террористических действий могут варьироваться и включать все виды современного информационного оружия. В то же время тактика и приемы его применения существенно отличаются от тактики информационной войны и приемов информационного криминала¹¹. А.В. Соколов и О.М. Степанюк отмечают, что кибертерроризм предусматривает применение информационных технологий в целях террористического воздействия, ложную угрозу акта кибертерроризма, влекущую за собой серьезные экономические последствия, уничтожение или активное подавление линий связи, неправильную адресацию, искусственную перегрузку узлов коммутации¹². По мнению Ю.В. Гаврилова и Л.В. Смирнова, сущность кибертерроризма заключается в оказании противоправного воздействия на информационные системы, совершенного в целях создания опасности причинения вреда жизни, здоровью или имуществу неопределенного круга лиц путем создания условий для аварий и катастроф техногенного характера либо реальной угрозы такой опасности¹³. Проблемы кибертерроризма рассматриваются в научных работах А.И. Примакина, В.Е. Кадулина, Ю.И. Жукова, В.И. Антюхова¹⁴, Е.П. Кожушко¹⁵,

8 С сайта Интернета: <https://blog.xabar.uz/post/kiberjinoatchilikka-qarshi-kurashishda-internet-madaniyatning-a>. Буранов Л. Кибержироаччиликка қарши курашишда Интернет-маданиятнинг аҳамияти.

9 В.С. Овчинский. Криминология цифрового мира: учебник для магистратуры / В.С. Овчинский. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2018. – с.352.

10 Старостина Е.В., Фролов Д.Б., Защита от компьютерных преступлений и кибертерроризма Вопросы

и ответы. С сайта Интернета: <http://kursak.net/kiberterrorizm-i-osobnosti-ego-proyavleniya/>.

11 Старостина Е.В., Фролов Д.Б., Защита от компьютерных преступлений и кибертерроризма Вопросы

и ответы. С сайта Интернета: <http://kursak.net/kiberterrorizm-i-osobnosti-ego-proyavleniya/>.

12 Соколов А.В. Информационное общество в виртуальной и социальной реальности. – СПб: Алетейя, 2012. – с.178.

13 Гаврилов Ю.В. Современный терроризм: сущность, типология, проблемы противодействия / Ю.В. Гаврилов, Л.В. Смирнов. – М.: ЮИ МВД РФ, 2003. – с.66.

14 Примакин А.И., Кадулин В.Е., Жуков Ю.И., Антюхов В.И. Информационный терроризм: прошлое, настоящее, будущее // Вестник Санкт Петербургского университета МВД РФ. 2000. № 10.

15 Кожушко Е.П. Современный терроризм: Анализ основных направлений / Е.П. Кожушко; Ред. А.Е. Тарас. – Минск: Харвест, 2000. – с.446.

F.Cohen¹⁶, Ф.А. Усилинский¹⁷, Т.Л. Тропина¹⁸, А.В. Суслопаров¹⁹, М.В. Старичков²⁰, М.А. Ефремова²¹, В.А. Васенин, В.А. Галатенко²², Хуайдэ Ма²³, Р.Ф. Азизов²⁴, Г. Ибрагимова²⁵, Т.А. Полякова²⁶, Л.П. Зверьянская²⁷, А.Очилдиев²⁸, Э.К. Ахмедов²⁹, Д.Р. Иргашев, М.А. Рахматуллаев³⁰, Д.Б. Жаксимов³¹, А.Б. Айдарова³² и ряда других авторов.

Когда говорят о кибертерроризме или киберэкстремизме, некоторые ученые дают объяснение, что всё это уничтожает информационную систему, угрожает гибелью людей, а также, серьезными материальными убытками или другими социально опасными последствиями (если они направлены на нарушение частно-

16 Cohen F. Terrorism and Cyberspace // Network Security, 2002, Vol.5; Convey M. Terrorist use of Internet and Fighting Back // Materials of the conference Cybersafety: Safety and Security in a Networked World: Balancing Cyber-Rights and Responsibilities. Oxford, 2005.

17 Усилинский Ф.А. Кибертерроризм в России: его свойства и особенности. Право и кибербезопасность, 2014. № 1. – с.6-11.

18 Тропина Т.Л. Киберпреступность. Понятие, состояние, уголовно-правовые меры борьбы : монография. Владивосток, 2009. – с.237.

19 Суслопаров А.В. Компьютерные преступления как разновидность преступлений информационного характера: дис. ... канд. юрид. наук. Красноярск, 2010. – с.210.

20 Старичков М.В. Умышленные преступления в сфере компьютерной информации: уголовно-правовая и криминологическая характеристики : дис. ... канд. юрид. наук. Иркутск, 2006. – с.109-112.

21 Ефремова М.А. Уголовно-правовое обеспечение кибербезопасности: некоторые проблемы и пути их решения. Информационное право, 2013. № 5. – с.10-13.

22 Васенин В.А., Галатенко А.В. О проблемах информационной безопасности в сети Интернет. Глобальная информатизация и социально-гуманитарные проблемы человека, культуры и общества». МГУ, октябрь 2000. – М., 2001. – с. 199.

23 Ма Хуайдэ. Правовые гарантии обеспечения национальной безопасности в контексте Закона КНР

«О национальной безопасности» // Вестник университета Ляочэн. 2016. № 2.

24 Азизов Р.Ф. Правовые аспекты функционирования сети Интернет в Китайской Народной Республике // Вестник Вологодского института права и экономики: преступление, наказание, исправление. 2015. № 1. – с.92-94.

25 Ибрагимова Г. Стратегия КНР в области управления Интернетом и обеспечения информационной безопасности // Индекс безопасности. 2013. Т. 19. № 1. – с.169-184.

26 Полякова Т.А. Базовые принципы правового обеспечения информационной безопасности // Труды Института государства и права РАН. 2016. № 3. – с.18-40.

27 Зверьянская Л.П. организационно-правовое обеспечение международной и национальной информационной безопасности: опыт Китайской Народной Республики. Труды Института государства и права РАН. 2017. Том 12. № 5.

28 Очилдиев А., Нажмиддинов Ж. Миссионерлик: мохият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари (юз саволга – юз жавоб). – Т.: Тошкент ислом университети, 2013, – 6.102.

29 Ахмедов Э.К.. Аҳборот глобаллашуви шароитида интернет тармоғидаги миссионерлик.

Ўзбекистонда миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш борисида раҳбар кадрлар олдида турган вазифалар: мавжуд ҳолат, муаммолар ва ечимлар: Республика илмий-амалий анжумани материаллари // Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги Давлат бошқаруви академияси. –Т.: 2019. – 6.234.

30 Иргашев Д.Р., Рахматуллаев М.А. Блокчейн может улучшить безопасность данных, и другие пытались описать к этому понятию. “Давлат бошқарувида рақамлаштириш: муаммо ва ечимлар” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари // Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги Давлат бошқаруви академияси. – Т.: 2019. – 6.162.

31 Жаксимов Д.Б. Ўзбекистон Республикаси Куролли кучлари инфокоммуникация тизимида рақамлаштириш ва блокчейн технологиялари. “Давлат бошқарувида рақамлаштириш: муаммо ва ечимлар” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари // Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги Давлат бошқаруви академияси. – Т.: 2019. – 6.36-38.

32 Айдарова А.Б. Проблемы обеспечения информационной безопасности в информационных ресурсах государственных органов. “Давлат бошқарувида рақамлаштириш: муаммо ва ечимлар” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари // Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги Давлат бошқаруви академияси. – Т.: 2019. – 6.158-159.

го социального обеспечения, запугивание или влияние на принятие решений властями), а также понимание угроз таких действий для этих целей³³.

Д. Турдиева отметила, что кибертерроризм это незаконный вмешательства в информационные технологии, уничтожения программ или информации на компьютере, повреждения, угроза жизнью человека, материальный ущерб и массовый запугивания, военный конфликт это движение, направленное на причинение различных вредных последствий³⁴. В Республике Грузия кибертерроризм понимается как опасность того, что информация, защищенная компьютером, может иметь серьезные последствия для запугивания и (или) воздействия на публику при использовании³⁵.

По нашему мнению, в соответствии с законом Республики Узбекистан «О борьбе с терроризмом»³⁶ кибертерроризм является форма терроризма, которые нарушает кибербезопасность в стране с помощью различных информационных технологий и коммуникации, насилие, угроза его применения или иные преступные деяния, создающие опасность жизни, здоровью личности, уничтожения (повреждения) имущества и других материальных объектов и направленные на понуждение государства, международной организации, физического или юридического лица совершить или воздержаться от совершения каких-либо действий, осложнение международных отношений, нарушение суверенитета, территориальной целостности, подрыв безопасности государства, провокацию вооруженных конфликтов, устрашение населения, дестабилизацию общественно-политической обстановки, для достижения политических, религиозных, идеологических и иных целей, ответственность за которые предусмотрена Уголовным законодательством страны.

Одним словом, кибертерроризм это захватить информационные технологии и коммуникации в своих или целях чужих лиц с помощью специальных программ, которые нарушает работу в Интернете, приводит хаосу и осуществляет теракт Всемирном паутине. Интернет является наилучшим средством для возникновения кибертерроризма, но без использования Интернета можно устроит кибератаку. И поэтому кибертерроризм является широкой масштабной понятия.

Впервые термин «кибертерроризм» употребил старший научный сотрудник Калифорнийского института безопасности и разведки (Institute for Security and

33 Ф.Кадиров, М.Х. Джаматов. Кибертерроризм ва киберэкстремизм жиноятлари профилактикаси. Трансмиллий таҳдид сифатидаги терроризмга қарши кураш: Ўзбекистон ва жаҳон тажрибаси: Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015. –с.186.

34 Д. Турдиева. Кибертерроризм: миллий ва халқаро хавфсизликка таҳдид. 2018. С интернет сайта: <http://darakchi.uz/uz/44666>.

35 С интернет сайта: Грузия Жиноят кодекси. <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>.

36 Закон Республики Узбекистан от 15 декабря 2000 года № 167-II «О борьбе с терроризмом» // Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2001 г., № 1-2, ст. 15; 2004 г., № 5, ст. 90; Ведомости палат Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2015 г., № 8, ст. 310; 2016 г., № 4, ст. 125.

Intelligence) Барри Коллин в 1980 г.³⁷. В те годы предшественница Интернета – сеть ARPANET Управления перспективных разработок Минобороны США – объединяла всего несколько десятков компьютеров на территории одного государства. Тем не менее исследователь был уверен, что со временем возможности киберсетей будут взяты на вооружение террористами, хотя и полагал, что случится это никак не ранее первого десятилетия XXI в. Время опередило предсказания первые попытки кибератак были зафиксированы правоохранительными органами уже в 1990-х гг. (например, в 1993 г. террористы в Литве угрожали взорвать Игналинскую АЭС посредством перехвата компьютерного контроля над ней при помощи вредоносной программы типа «троянский конь», а в июне 1998 г. международная группа хакеров Milw0rm получила доступ к Индийскому центру атомных исследований Bhabha Atomic Research Center (BARC) и создала фальшивую страницу сайта устрашающего характера). В 1997 г. специальный агент ФБР Марк Поллитт ввел в обиход новый юридический термин, предложив считать кибертерроризмом любую «умышленную, политически мотивированную атаку на информацию, компьютерные системы, программы и данные, которые приводят к насилию в отношении невоенных целей, групп населения или тайных агентов»³⁸.

В настоящее время в стране делается много позитивного для создания киберпространства. В частности, определено основными задачами и приоритетными направлениями деятельности Министерства по развитию информационных технологий и коммуникаций Республики Узбекистан реализацию комплексных мер по обеспечению кибербезопасности и внедрению современных технологий защиты сетей, программных продуктов, информационных систем и ресурсов, участие в регулировании применения технологий по сбору, обработке и хранению персональных и биометрических данных³⁹, Государственной инспекции по контролю в сфере информатизации и телекоммуникаций Республики Узбекистан уполномочено осуществлять контроль, мониторинг, изучение и проверку состояния внедрения и развития информационно-коммуникационных технологий, информационной и кибербезопасности в органах государственного и хозяйственного управления, органах государственной власти на местах, других организациях и ведомствах в установленном законодательством порядке⁴⁰, создано университет Шарда в Узбекистане, который обеспечивает подготовку на

37 Collin B. The Future of Cyberterrorism // *Crime & Justice International Journal*. 1997. Vol. 13. – P. 23-26.

38 Krasavin, S. What is Cyber-terrorism? / S. Krasavin // *Computer Crime Research Center (CCRC)*. – URL: <http://www.crime-research.org/library/Cyber-terrorism.htm>.

39 Указ Президента Республики Узбекистан от 19 февраля 2018 года № УП–5349 «О мерах по дальнейшему совершенствованию сферы информационных технологий и коммуникаций» // Национальная база данных законодательства, 20.02.2018 г., № 06/18/5349/0792.

«О мерах по дальнейшему совершенствованию сферы информационных технологий и коммуникаций»

40 Положение о Государственной инспекции по контролю в сфере информатизации и телекоммуникаций, утвержденного постановлением Президента Республики Узбекистан от 21 ноября 2018 года № ПП–4024 Республики Узбекистан // Национальная база данных законодательства, 22.11.2018 г., № 07/18/4024/2200.

уровне международных стандартов высококвалифицированных специалистов в сферах кибербезопасности востребованных направлениях образования⁴¹.

Совет глав-государств Шанхайской организации сотрудничества (ШОС) состоялся 14 июня этого года и был принят Бишкекская декларация. Подписаны 22 документа, нацеленных на развитие партнерства между странами-участницами в различных сферах, взаимодействия ШОС с другими международными структурами, по предложению Президента Узбекистана утверждены Концепция сотрудничества в сфере цифровизации и информационно-коммуникационных технологий и Программа развития межрегионального сотрудничества государств-членов ШОС. Эти документы позволяют запустить новые направления многостороннего сотрудничества в рамках ШОС⁴². Однако кибертерроризм остается одной из самых больших проблем для нас. В Китае, США, Эстонии, Украине, Нидерландах, Испании, Австрии, Великобритании и других странах принято специальный закон о кибертерроризме или внесено изменения и дополнения в законодательство. Например, в КНР принял Закон «О государственной безопасности» 01.07.2015 года, Закон «О кибербезопасности» 01.06.2017 года, Закон «О борьбе с терроризмом» 2016 года. В соответствии с этими законами в стране принимаются меры по борьбе с киберпреступностью, а также, данные законы включают меры по предотвращению кибертерроризма⁴³. В российских⁴⁴, украинских⁴⁵, грузинских⁴⁶, казахских⁴⁷, эстонских⁴⁸ законах роль информационных технологий и коммуникаций в терроризме уже четко определена. Например, согласно статью 1 Закона Украины от 21 июня 2018 года №2469-VIII «Об основных принципах обеспечения кибербезопасности» кибертерроризм – террористическая деятельность, осуществляемая в киберпространстве или с его использованием⁴⁹. Но, Узбекистан нет Закон «О кибербезопасности». В связи с этим, целесообразно принять от-

41 Постановление Президента Республики Узбекистан от 10 апреля 2019 года № ПП-4278 «О создании университета Шарда в Узбекистане» // Национальная база данных законодательства, 11.04.2019 г., №07/19/4278/2920.

42 С официального веб-сайта Президента Республики Узбекистан: <https://president.uz/ru/2663>.

43 Обзор к уголовному законодательства о борьбе с терроризмом и «Закон о борьбе с терроризмом» Китая» / Евразийский Научный Журнал, №5, 2016 (май). Цзан Цземэй https://chinalaw.center/administrative_law/china_state_security_law_2015_russian/ / Е.Ю. Макарова, А.А. Василенко профилактика и борьба с кибертерроризмом в Китае. Китайский опыт в России. <https://core.ac.uk/download/pdf/155234277.pdf>.

44 Федеральный закон России Федерации от 06.03.2006 № 35-ФЗ «О противодействии терроризму» // Собрание законодательства Российской Федерации, 2006, № 11, ст.1146; № 31, ст.3452; 2011, № 19, ст.2713.

45 Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» / (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.403, 2018, № 31, ст.241. / <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.

46 Закон Грузии от 27 июня 2007 года № 5071-вс «О борьбе с терроризмом» // <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/21796/9/ru/pdf>.

47 Закон Республики Казахстан от 13 июля 1999 года № 416 «О противодействии терроризму» // «Казахстанская правда» от 30.07.99 г. № 182-183; (Ведомости Парламента РК), 1999 г., N 19, ст. 649.

48 <https://www.rup.ee/rus/novosti/novoe-v-zakonodatelstve/v-estonii-vstupil-v-silu-zakon-o-kiiberbezopasnosti>.

49 Закон України від 5 жовтня 2017 року N 2163-VIII «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» / (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.403, 2018, № 31, ст.241.

дельный закон в данном вопросе. В соответствии с Законом Великобритании от 2000 года «О терроризме», который устанавливает, что незаконное проникновение в компьютеры, их системы или сети, повлекшее за собой значительный ущерб или их использование полученной таким образом компьютерной информации для организации массовых насильственных действий, может быть приравнено к актам террора, а также статья 421¹ УК Франции – «Террористические акты, связанные с деяниями в области информатики»⁵⁰. Согласно статье 389 Уголовного кодекса Армении, кибертерроризм упоминается в отдельной статье как международный терроризм⁵¹. Кроме того, в соответствии со статьей 324 Уголовного кодекса Грузии кибертерроризм, то есть противоправное завладение охраняемой законом компьютерной информацией, ее использование или угроза использованием, создающие опасность наступления тяжких последствий, совершенные в целях устрашения населения или (и) воздействия на орган власти, наказываются лишением свободы на срок от десяти до пятнадцати лет, также, то же деяние, повлекшее смерть человека или иные тяжкие последствия, наказываются лишением свободы на срок от двенадцати до двадцати лет или бессрочным лишением свободы⁵², также в законодательстве Франции установлено несут ответственность за террористические акты в области информатики⁵³, в Украине террористы несут ответственность за содействие террористической деятельности⁵⁴. В УК Узбекистана ответственность за кибертерроризм не предусмотрена⁵⁵. Согласно со статьей 4 Уголовного Кодекса Республики Узбекистан преступность, наказуемость деяния и иные правовые последствия его совершения определяются только Уголовным кодексом. Никто не может быть признан виновным в совершении преступления и подвергнут наказанию иначе как по приговору суда и в соответствии с законом⁵⁶. Также, в соответствии со статьей 10 Уголовного

50 Расулев А. Противодействие кибертерроризму: международно-правовые и уголовно-правовые аспекты.

– Т.: ТДЮУ нашриёти, Юридик фанлар Ахборотномаси илмий-амалий хукукий журнал, 2018. –с.93.

51 Уголовный кодекс Армении. <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/am/am012ru.pdf>.

52 Уголовный кодекс Грузии. <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>.

53 Уголовный кодекс Франции. <https://constitutions.ru/?p=5859>.

54 Уголовный кодекс Украины от 5 апреля 2001 года № 2341-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 25.04.2019 г. //Опубликован: «Ведомости Верховной Рады Украины» от 29.06.2001 г. № 25-26. с.256.

55 Расулев А. Противодействие кибертерроризму: международно-правовые и уголовно-правовые аспекты. –Т.: ТДЮУ нашриёти, Юридик фанлар Ахборотномаси илмий-амалий хукукий журналы, 2018. –с.95.

56 Уголовный кодекс Республики Узбекистан, утвержденный Законом Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года № 1012-XII (Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан, 1995 г., № 1, ст. 3; Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 1996 г., № 9, ст. 144; 1997 г., № 2, ст. 56, № 9, ст. 241; 1998 г., № 5-6, ст. 102, № 9, ст. 181; 1999 г., № 1, ст. 20, № 5, ст. 124, № 9, ст. 229; 2000 г., № 5-6, ст. 153; 2001 г., № 1-2, ст. 23, № 9-10, ст. 165; 2002 г., № 9, ст. 165; 2003 г., № 1, ст. 8, № 9-10, ст. 149; 2004 г., № 1-2, ст. 18, № 9, ст. 171; Ведомости палат Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2005 г., № 9, ст. 314, № 12, ст.ст. 417, 418; 2006 г., № 6, ст. 261, № 12, ст. 656; 2007 г., № 4, ст.ст. 158, 166, № 6, ст. 248, № 9, ст.ст. 416, 422, № 12, ст. 607; 2008 г., № 4, ст.ст. 187, 188, 189, № 7, ст. 352, № 9, ст.ст. 485, 487, 488, № 12, ст.ст. 640, 641; 2009 г., № 1, ст. 1, № 4, ст. 128, №

Кодекса, каждое лицо, в деянии которого установлено наличие состава преступления, должно подлежать ответственности⁵⁷. В соответствии со статьей 11 Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан судья, прокурор, следователь, дознаватель, защитник, а также все лица, участвующие в производстве по уголовным делам, обязаны точно соблюдать и исполнять требования Конституции Республики Узбекистан, настоящего Кодекса и других законодательных актов Республики Узбекистан. Всякое отступление от точного исполнения и соблюдения законов, какими бы мотивами оно ни было вызвано, является нарушением законности в уголовном процессе и влечет за собой установленную ответственность. Также, в соответствии с пунктом 2 первой части статьи 83 УПК отсутствует в его деянии состав преступления подозреваемый, обвиняемый, подсудимый признается невиновным и подлежит реабилитации.

В связи с этим, согласно со статьей 333 УПК при выявлении обстоятельств, предусмотренных пунктом 2 статьи 83 настоящего Кодекса, должностное лицо органа, осуществляющего до следственную проверку, дознаватель, следователь или прокурор выносит постановление об отказе в возбуждении уголовного дела, когда отсутствует в его деянии состав преступления⁵⁸.

В связи с этим, считаем целесообразным включить в Закон Республики Узбекистан «О кибербезопасности» понятие и механизм кибертерроризма, также считаем необходимым, включить в Уголовный кодекс Республики Узбекистан статью следующего содержания:

Статья 155 Уголовного кодекса Республики Узбекистан дополнить частями четвертой и пятой следующего содержания и часть четвертой считать частью шестом:

9, ст.ст. 329, 334, 335, 337, № 12, ст. 470; 2010 г., № 5, ст.ст. 176, 179, № 9, ст. 341, № 12, ст.ст. 471, 477; 2011 г., № 1, ст. 1; 2012 г., № 4, ст. 108, № 9/1, ст. 242, № 12, ст. 336; 2013 г., № 4, ст. 98, № 10, ст. 263; 2014 г., № 1, ст. 2, № 5, ст. 130, № 9, ст. 244, № 12, ст. 343; 2015 г., № 6, ст. 228, № 8, ст.ст. 310, 312, № 12, ст. 452; 2016 г., № 4, ст. 125, № 9, ст. 276, № 12, ст.ст. 383, 385; 2017 г., № 3, ст. 47, № 6, ст. 300, № 9, ст.ст. 506, 510; 2018 г., № 1, ст. 4, № 4, ст.ст. 218, 224, № 7, ст. 430, № 10, ст. 679). 57 см. вышеприведенную редакцию.

58 Кодекс Республики Узбекистан об административной ответственности, утвержденный Законом Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года № 2015-XII (Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан, 1995 г., № 3, ст. 6; Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 1995 г., № 9, ст. 193, № 12, ст. 269; 1996 г., № 5-6, ст. 69, № 9, ст. 144; 1997 г., № 2, ст. 56, № 4-5, ст. 126, № 9, ст. 241; 1998 г., № 3, ст. 38, № 5-6, ст. 102, № 9, ст. 181; 1999 г., № 1, ст. 20, № 5, ст. 124, № 9, ст. 229; 2000 г., № 5-6, ст. 153, № 7-8, ст. 217; 2001 г., № 1-2, ст. 23, № 9-10, ст.ст. 165, 182; 2002 г., № 1, ст. 20, № 9, ст. 165; 2003 г., № 1, ст. 8, № 5, ст. 67, № 9-10, ст. 149; 2004 г., № 1-2, ст. 18, № 5, ст. 90, № 9, ст. 171; 2005 г., № 1, ст. 18; Ведомости палат Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2005 г., № 9, ст. 312, № 12, ст.ст. 413, 417, 418; 2006 г., № 6, ст. 261, № 9, ст. 498, № 10, ст. 536, № 12, ст.ст. 656, 659; 2007 г., № 4, ст.ст. 158, 159, 164, 165, № 9, ст.ст. 416, 421, № 12, ст.ст. 596, 604, 607; 2008 г., № 4, ст.ст. 181, 189, 192, № 9, ст.ст. 486, 488, № 12, ст.ст. 640, 641; 2009 г., № 1, ст. 1, № 9, ст.ст. 334, 335, 337, № 10, ст. 380, № 12, ст.ст. 462, 468, 470, 472, 474; 2010 г., № 5, ст. ст. 175, 179, № 6, ст. 231, № 9, ст.ст. 335, 339, 341, № 10, ст. 380, № 12, ст.ст. 468, 473, 474; 2011 г., № 1, ст. 1, № 4, ст.ст. 104, 105, № 9, ст.ст. 247, 252, № 12/2, ст. 365; 2012 г., № 4, ст. 108, № 9/1, ст. 242, № 12, ст. 336; 2013 г., № 4, ст. 98, № 10, ст. 263; 2014 г., № 1, ст. 2, № 5, ст. 130, № 9, ст. 244, № 12, ст.ст. 341, 343; 2015 г., № 6, ст. 228, № 8, ст.ст. 310, 312, № 12, ст. 452; 2016 г., № 1, ст. 2, № 4, ст. 125, № 9, ст. 276, № 12, ст.ст. 383, 385; 2017 г., № 4, ст. 137, № 6, ст. 300, № 9, ст. 510, № 10, ст. 605; 2018 г., № 1, ст.ст. 1, 4, № 4, ст. 224, № 7, ст.ст. 430, 431, № 10, ст.ст. 673, 679; 2019 г., № 1, ст.ст. 1, 3, 5).

«В стране установленных кибербезопасности разный с использованием информационно технологии и коммуникации в нарушение установленных или в обход насилие, использование силы, иные деяния, создающие опасность личности или собственности, либо угроза их осуществления для понуждения государственного органа, международной организации, их должностных лиц, физического или юридического лица совершить или воздержаться от совершения какой-либо деятельности в целях осложнения международных отношений, нарушения суверенитета и территориальной целостности, подрыва безопасности государства, провокации войны, вооруженного конфликта, дестабилизации общественно-политической обстановки, устрашения населения, угрожать применением киберпримененных действий, предусмотренных уголовным законодательством страны или осуществляться такие действия либо осуществлять кибертерроризма путем создания особой угрозы или покушение на преступление – наказывается лишением свободы от десяти до пятнадцати лет.

То же деяние в отношении преступлений террористического характера, повлекших:

- а) смерть человека;
- а) с причинением крупного или особо крупного ущерба;
- в) иные тяжкие последствия, –
наказывается лишением свободы от пятнадцати до двадцати пяти лет.».

Также, диспозицию части второй статья 155-3 Уголовного кодекса Республики Узбекистан, утвержденный Законом Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года № 2012-ХII дополнить пунктом «г» следующего содержания:

«г) через кибертерроризма;».

Ученый А. Расулев также дал подобные идеи этим мыслям. Однако он предложил ввести понятие кибертерроризма в Закон Республики Узбекистан «О борьбе с терроризмом» и в Уголовном кодексе отдельно в статье⁵⁹.

В общем, что нужно сделать, чтобы защитить от кибертерроризма?

Прежде всего, нам необходимо предоставить современные технологии и зрелый персонал. Было бы целесообразно пересмотреть следующее в нашем законодательстве. В частности, в нашей стране еще не разработана стратегия защиты от кибертерроризма, вместе с этим, киберпреступность становится все более опасной в мире, с более чем 200 000 операций в день⁶⁰, в результате чего физическим и юридическим лицам был потерян около 500 млрд. имущественного ущерба⁶¹, один из примеров, согласно опросу, проведенному Juniper Research в 2016 году, к

59 Расулев А. Противодействие кибертерроризму: международно-правовые и уголовно-правовые аспекты. –Т.: ТДИУУ нашриёти, Юридик фанлар Ахборотномаси илмий-амалий хукукий журнали, 2018. –с.92-96.

60 Warren G. Kruse, Jay G. Heiser (2002).Computer forensics: incident response essentials. Addison-Wesley. – p.392.

61 Warren G. Kruse, Jay G. Heiser (2002).Computer forensics: incident response essentials. Addison-Wesley. – p.392.

2019 году может увеличиться убытки от компьютерного мошенничества превысят 2,1 триллиона долларов⁶², на каждом месяце происходит увеличение количества совершенных преступлений на 10-15%⁶³, очевидно, что следует разрабатывать тактические планы, такие как стратегия, и принимать практические меры. В настоящее время весь документооборот в органах государственной власти и управления государства осуществляется с использованием следующих информационных технологий. В целях усиления контроля за обработкой, исполнением и хранением документов, оптимизации потоков информации на бумажных и электронных носителях, создания единого информационного пространства для ввода, обработки, анализа и хранения документов, обеспечения защищенности информационного обмена, экономии и рационального использования бумаги, а также повышения эффективности взаимодействия между Исполнительным аппаратом Кабинета Министров Республики Узбекистан и органами государственного и хозяйственного управления, государственной власти на местах обеспечено внедрение в Исполнительном аппарате Кабинета Министров, органах государственного и хозяйственного управления, государственной власти на местах единой защищенной электронной почты, то есть единой защищенной корпоративной электронной почты «Е-Хат» и системы электронного документооборота, то есть, системы электронного документооборота «Е-Нужат», а также, начиная с 1 января 2012 года, электронного обмена информацией между ними⁶⁴.

В самих министерствах и ведомствах документооборот осуществляется с использованием информационных технологий, таких как “germes”, “portal” и др.

Во исполнение Указа Президента Республики Узбекистан от 8 августа 2018 года № УП-5505 «Об утверждении Концепции совершенствования нормотворческой деятельности» Министерством юстиции совместно с Министерством по развитию информационных технологий и коммуникаций Республики Узбекистан и ООО «Единый интегратор по созданию и поддержке государственных информационных систем – UZINFOCOM» создана и с 1 января 2019 года запущена в тестовом режиме во всемирной информационной сети Интернет в качестве пилотного функционирования Единая электронная система разработки и согласования проектов нормативно-правовых актов (project.gov.uz)⁶⁵.

62 Steve Morgan (January 17, 2016). “Cyber Crime Costs Projected To Reach \$2 Trillion by 2019”. Forbes. Retrieved September 22, 2016.

63 Очилов Х.Р. Ўзгалар мулкни компьютер воситаларидан фойдаланиб талон-торож қилганлик учун жавобгарлик. Монография // – Т.: ТДЮУ нашриёти, 2017. – 6.22.

64 Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 4 мая 2011 года № 126 «О мерах по внедрению и использованию единой защищенной электронной почты и системы электронного документооборота в исполнительном аппарате кабинета министров, органах государственного и хозяйственного управления, государственной власти на местах» // Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2011 г., № 18, ст. 181.

65 Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 8 апреля 2019 года № 284 «Об организационных мерах по внедрению единой электронной системы разработки и согласования проектов нормативно-правовых актов» // Национальная база данных зако-

На данном моменте все проекты нормативно-правовых актов подлежат размещению организациями-разработчиками проектов на Едином портале интерактивных государственных услуг Республики Узбекистан, то есть на сайте «regulation.gov.uz» для проведения общественного обсуждения⁶⁶.

В соответствии с распоряжением Президента Республики Узбекистан от 9 августа 2017 года № Р-5017 «О мерах по внедрению Единой межведомственной электронной системы исполнительной дисциплины» обеспечено подключение министерств, ведомств, органов исполнительной власти на местах и иных организаций к Единой межведомственной электронной системе исполнительной дисциплины “Jrgo.gov.uz”, то есть «е-ижро»⁶⁷. Национальная база данных законодательства Республики Узбекистан, то есть сайт «lex.uz» являются официальные источники опубликования нормативно-правовых актов⁶⁸.

Ни одна из вышеперечисленных программ не взаимосвязаны. Это считается самая большая ошибка системы. Именно из-за этой ошибки может атаковать все программное обеспечение. В результате этого нападения оно может нанести значительный ущерб интересам личности, общества и государства. Человеческая судьба может кардинально измениться. Репутация государства на международной арене может упасть. Что нужно для предотвращения этой проблемы?

По нашему мнению, стратегия и концепция кибербезопасности уагоаа в нашей стране должны быть разработаны и реализованы. Например, в соответствии с Указом Украины от 15 марта 2016 года №96/2016 утверждено Стратегия кибербезопасности Украины⁶⁹. Подобные стратегии принят в США⁷⁰, Эстонии⁷¹, Литве⁷²,

нодательства, 09.04.2019 г., № 09/19/284/2911.

66 Постановление Президента Республики Узбекистан от 13 апреля 2018 года № ПП-3666 «Об организационных мерах по дальнейшему совершенствованию деятельности Министерства юстиции Республики Узбекистан» // Национальная база данных законодательства, 14.04.2018 г., № 07/18/3666/1073, 11.07.2018 г., № 06/18/5475/1489.

67 Постановление Президента Республики Узбекистан от 5 октября 2018 года № ПП-3962 «О мерах по дальнейшему укреплению исполнительной дисциплины в государственных органах и организациях» // Национальная база данных законодательства, 06.10.2018 г., № 07/18/3962/2004.

68 Закон Республики Узбекистан от 24 декабря 2012 года № ЗРУ-342 «О нормативно-правовых актах» // Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2012 г., № 52, ст. 583; 2014 г., № 50, ст. 588; 2015 г.,

№ 32, ст. 425; 2016 г., № 39, ст. 457; 2017 г., № 37, ст. 978, Национальная база данных законодательства, 05.01.2018 г., № 03/18/456/0512, 10.01.2018 г., № 03/18/459/0536, 19.04.2018 г., № 03/18/476/1087, 09.01.2019 г., № 03/19/512/2435.

69 С.Б. Бенджамин, Ф.Шрайер, Х.Теодор. Демократическое управление и вызовы кибербезопасности (Женева: Женевский центр демократического контроля над вооруженными силами, 2013. –с. 38.

70 С сайта Интернета: Inter national strategy for cyberspace. May 2011. // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/international_strategy_for_cyberspace_US.pdf.

71 С сайта Интернета: 2014–2017 Cyber Security Strategy https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Estonia_Cyber_security_Strategy.pdf. // <https://constitutions.ru/?p=11234>.

72 С сайта Интернета: Government of the Republic of Lithuania Resolution no 796 of 29 June 2011 on the approval of the programme for the development of electronic information security (cyber-security) for 2011–2019 // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Lithuania_Cyber_Security_Strategy.pdf/.

Испании⁷³, Германии⁷⁴, Словакии⁷⁵, Японии⁷⁶, Швейцарии⁷⁷, Норвегии⁷⁸, Новой Зеландии⁷⁹, Индии⁸⁰, Австралии⁸¹, ЮАР⁸², Канаде⁸³, Финляндии⁸⁴, Австрии⁸⁵, Румынии⁸⁶, Польши⁸⁷, Франции⁸⁸, Чешской Республики⁸⁹, Нидерланды⁹⁰, Люксембурге⁹¹ и в других государствах. Глядя на международную практику борьбы с кибертерроризмом, мы видим следующие примеры. Единственной страной, которая отвечает всем критериям защищенности от хакерских атак, в докладе назван Сингапур. В топ-10 также вошли США (2-е место), Малайзия (3-е место), Оман (4-е место), Эстония (5-е место), Маврикий (6-е место) и Австралия (7-е место). Грузия и Франция поделили 8-е место. Канада заняла 9-е место. 10-е место досталось России⁹².

73 С сайта Интернета: Estrategia de Ciberseguridad Nacional // <https://www.dsn.gob.es/es/estrategias-publicaciones/estrategias/estrategia-ciberseguridad-nacional>.

74 С сайта Интернета: Cyber Security Strategy for Germany // <https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Germancybersecuritystrategy20111.pdf>.

75 С сайта Интернета: National Strategy for Information Security in the Slovak Republic // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Slovakia_National_Strategy_for_ISEC.pdf.

76 С сайта Интернета: Information Security Strategy for Protecting the Nation May 11, 2010 Information Security Policy Council. // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/New_Strategy_English_Japan.pdf.

77 С сайта Интернета: National strategy for Switzerland's protection against cyber risks 19 June 2012. // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Switzerland_Cyber_Security_strategy.pdf.

78 С сайта Интернета: Cyber Security Strategy for Norway // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Norway_Cyber_Security_StrategyNO.pdf.

79 С сайта Интернета: https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/India_Cyber_Security_Strategy.pdf

80 С сайта Интернета: https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/India_Cyber_Security_Strategy.pdf.

81 С сайта Интернета: Cyber Security Strategy. // <https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/AGCyberSecurityStrategyforwebsite.pdf>.

82 С сайта Интернета: Government Gazette Staatskoerant Republic of South Africa. // <https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/southafricancss.pdf>.

83 С сайта Интернета: Canada's Cyber Security Strategy For a stronger and more prosperous Canada. // <https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/canadaNCSS.pdf>.

84 С сайта Интернета: Finland's Cyber security Strategy. // <https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/FinlandsCyberSecurityStrategy.pdf>.

85 С сайта Интернета: National ICT Security Strategy Austria. // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Austria_Cyber_Security_strategy.pdf.

86 С сайта Интернета: Strategia de securitate cibernetică a României. // <https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/roncss.pdf>.

87 С сайта Интернета: Rządowy program ochrony cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej polskiej na lata 2011-2016. // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Poland_Cyber_Security_Strategy.pdf.

88 С сайта Интернета: French national digital security strategy. // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/France_Cyber_Security_Strategy.pdf.

89 С сайта Интернета: National cyber security strategy of the Czech Republic for the period from 2015 to 2020. // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/CzechRepublic_Cyber_Security_Strategy.pdf.

90 С сайта Интернета: The National Cyber Security Strategy. // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Netherlands_Cyber_Security_strategy.pdf.

91 С сайта Интернета: National cybersecurity strategy II. // https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Luxembourg_Cyber_Security_strategy.pdf.

92 Доклад ООН Global Cybersecurity Index 2017 https://www.rbc.ru/rbcfreenews/595d094d9a79477c6f363649?from=materials_on_subject <https://rus.delfi.ee/daily/estonia/estoniya-priznana-pyatoj-samoj-kiberbezopasnoj-stranoj-v-mire?id=78814562>. // https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/D-STR-GCI.01-2017-PDF-E.pdf.

В нашей стране ещё не определено уполномоченным государственным органом по выработке и реализации государственной политики в области по борьбе с кибертерроризмом и это не предусмотрено тоже в Законе Республики Узбекистан «О борьбе с терроризмом».

Эта власть осуществляется Министерством обороне в Австралии, Министерской комитетом по вопросам безопасности в Бельгии, Комитетом по вопросам информационной безопасности в Бразилии, Канадской центром оперативного реагирования на чрезвычайные происшествия в компьютерных сетях в Канаде, Министерством экономики и связи в Эстонии, Министерством транспорта и связи в Финляндии, Генеральным секретариатом национальной обороны в структуре Администрации премьер-министра и Национальном агентством безопасности информационных систем Франции, Федеральном агентством информационной безопасности в Германии, Министерством информатики и связи в Венгрии, Национальном информационном советом в Индии, Министерством внутренних дел в Италии, Секретариатом Кабинета министров в Японии, всем государственным организациям и их дочерние структурам в Республике Корея, Управлением модернизации и планового менеджмента в Малайзии, Министерством внутренних дел и по делам Королевства в Голландии, Центром защиты критической инфраструктуры в Новой Зеландии, Управлением гражданской обороны и кризисного планирования в Норвегии, Министерством науки и высшего образования и Министерством внутренних дел и администрациями в Польше, Управлением безопасности информационных сетей и связи в Сингапуре, Министерством промышленности, туризма и торговли, Министерством государственного управления и Министерством внутренних дел в Испании, Управлением кибербезопасности в структуре Кабинета министров в Великобритании, также, вопросами кибертерроризму занимаются целый ряд различных организационных подразделений в Швейцарии, Швеции⁹³.

Ну, как зарубежные страны борются с киберпреступностью? Например, в Венгерской Республике фонд государственно-частного партнерства обеспечивает систематическое распределение средства для обеспечения кибербезопасности. А также, CERT-Венгрия Силы реагирования на чрезвычайные ситуации в борьбе с кибертерроризмом в Венгрии⁹⁴. В Индии Национальный информационный совет Индии был создан для борьбы с кибертерроризмом при 21-м члене Секретариата Совета национальной безопасности Республики Индии. В Италии определено Министерство внутренней дел и Министерство Инновация и технология уполномоченным государственным органом по выработке и реализации государственной политики в области борьбы с кибертерроризмом. Также в Италии была создана служба почтовой полиции и он курирует центры быстрого

93 см. вышеприведенную редакцию. –с. 35-45.

94 см. вышеприведенную редакцию. –с. 39.

реагирования на компьютерные преступления на национальном и региональном уровнях. А, Ассоциация итальянских экспертов по вопросам критической инфраструктуры координирует работу кибербезопасности государственного и частного секторов⁹⁵. Следует отметить, что в нашей стране пришло время создать уполномоченный орган по борьбе с кибертерроризмом и разработать конкретные меры по этому вопросу. Одним из наиболее эффективных способов смягчить трудности нынешнего населения Узбекистана является улучшение законодательства страны с помощью международных норм. В рамках международных документов о борьбе с терроризмом Конвенция «О киберпреступности» имеет особое значение. Эта конвенция была подписана 23 ноября 2001 года членами Европейского союза в Будапеште. Она состоит из 48 статей⁹⁶. Правила настоящей Конвенции регулируются следующими тремя основными вопросами:

сближение уголовно-правовой оценки преступлений в сфере компьютерной информации;

сближение национальных уголовно-процессуальных мер, направленных на обеспечение собирания доказательств при расследовании таких преступлений;

международное сотрудничество в уголовно-процессуальной деятельности, направленной на собирание доказательств совершения таких преступлений за рубежом⁹⁷.

Конвенцией предлагается включить в законодательство стран-участниц единые нормы об уголовной ответственности за киберпреступления. Объектом киберпреступлений, согласно Конвенции, является широкий спектр охраняемых нормами права общественных отношений, возникающих при осуществлении информационных процессов по поводу производства, сбора, обработки, накопления, хранения, поиска, передачи, распространения и потребления компьютерной информации, а также в иных областях, где используются компьютеры, компьютерные системы и сети. Объективная сторона киберпреступлений характеризуется через выделением против конфиденциальности, целостности и доступности компьютерных данных и систем, связанные с использованием компьютеров, связанные с содержанием данных, связанные с нарушением авторского и смежных прав. Субъектом киберпреступлений может быть любое лицо, совершившее указанные выше действия. Все преступления, упомянутые в Конвенции, влекут наступление ответственности только в случае их совершения умышленно⁹⁸.

95 см. вышеприведенную редакцию. – с. 39.

96 http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest_/7_conv_budapest_en.pdf.

97 Волеводз А.Г. Конвенция о киберпреступности: новации правового регулирования / А.Г. Волеводз // Правовые вопросы связи. – 2007. – № 2. – С. 17-25.

98 Волеводз А.Г. Конвенция о киберпреступности: новации правового регулирования / А.Г. Волеводз // Правовые вопросы связи. 2007. № 2. – с.17-25.

Действительно, эти преступления относятся к числу транснациональных международных преступлений⁹⁹. Эти преступления не выбирают границу, для которой государства не признаны на международном уровне¹⁰⁰. Киберпреступность, включая кибертерроризм, может прямо или косвенно повлиять на жертву¹⁰¹.

Соответственно, Конвенция предусматривает для каждого из государств-участников перечень индивидуальных мер по борьбе с этими преступлениями¹⁰². Это преступление характеризуется своим обширным и дистанционным управлением и значительным ущербом, в этом вопросе государств должны тесно сотрудничать в международных отношениях для борьбы с этим преступлением. По словам главы государства, сегодня важно проводить согласованную политику по обеспечению безопасности, формировать благоприятные условия для устойчивого развития наших стран¹⁰³. Каждый человек имеет право на социальный и международный порядок, при котором права и свободы, могут быть полностью осуществлены. При осуществлении своих прав и свобод каждый человек должен подвергаться только таким ограничениям, какие установлены законом исключительно с целью обеспечения должного признания и уважения прав и свобод других и удовлетворения справедливых требований морали, общественного порядка и общего благосостояния в демократическом обществе¹⁰⁴. Невыполнение этого требования подрывает права и интересы человека. Принимая во внимание, что устранение последствий кибертерроризма необходимо не только для будущего государства, но и для людей и общества. Одним из наиболее эффективных способов борьбы с кибертерроризмом является сотрудничество с зарубежными странами и реализация практических мер. Масштабы этого преступления могут быть очень широкими, но кибертеррорист пытается сделать все, что он ненавидит, даже если это с любой территории.

Соответственно, очень важно похоже уголовно законодательство международное сотрудничество страна. Сходство, конечно, осуществляется основано на международных документах. По имплементации обязательное выполнение обязательств, возложенных на реализацию государством, свидетельствует о важ-

99 Диссертационные исследования международная конвенция о киберпреступности / Гусейн Магомед оглы наджафи, докторант Института философии, социологии и права Национальной академии наук Азербайджана Научная специальность: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. С сайта Интернет: <http://naukarus.com/mezhdunarodnaya-konventsija-o-kiberprestupnosti>.

100 Доронин А.М. Уголовная ответственность за неправомерный доступ к компьютерной информации: Дисс... канд. юрид. наук. –М., 2003. –с. 8.

101 Гаврилин Ю.В. Преступления в сфере информационных технологий: Часть автореф. дисс... канд. юрид. наук. –М.: 2000. С сайта Интернет: <http://www.dissercat.com/content/rassledovanie-nepravomernogo-dostupa-k-kompyuterno-i-informatsii>.

102 Конвенция о киберпреступности: на защите вас и ваших прав: С сайта Интернет: <http://hub.coe.int/ru/octopus-conference-20121/>.

103 С официального веб-сайта Президента Республики Узбекистан: <https://president.uz/ru/2662...>

104 Всеобщая декларация прав человека. Источник: <https://www.standup4humanrights.org/ru/article.html>.

ности реализации имплементации¹⁰⁵. Поэтому пришло время внести имплементации положения конвенции в наш уголовный закон. **Конвенция Шанхайской Организации сотрудничества против терроризма (Екатеринбург, 16 июня 2009 года) ратифицировано Узбекистаном в 16 декабря 2016 года**¹⁰⁶. Однако эта конвенция не содержит каких-либо четких инструкций по кибертерроризму. В связи с этим, целесообразности ратифицировать конвенцию Будапешта. Одним из наиболее эффективных способов борьбы с кибертерроризмом является пропаганда и посредничество. Информационное поле развивается и становится все более полным, но средства массовой информации становятся мощным оружием в руках экстремизма и терроризма. Это правда, что СМИ – это не система, которая создает «террористическую атаку» с ее пониманием «эффективности». Но в большинстве случаев можно сказать, что СМИ помогает в этом¹⁰⁷. В настоящее время в нашей стране нет единого механизма борьбы с кибертерроризмом и пропагандой, но мы знаем, что каждый год принимается Государственная программа по борьбе с кибертерроризмом. Если работа будет идти в едином стратегическом направлении, то было бы целесообразно содействовать распространению этой системе. Важно уделять особое внимание на информационную безопасность¹⁰⁸.

На наш взгляд, существуют следующие эффективные способы распространения:

поощрение общественной осведомленности о негативных последствиях кибертерроризма с помощью системы «SMS-уведомлений–смс хабарнома»;

объяснение значения и содержания кибертеррористических атак через средства массовой информации;

разработка системы «Семья-Детский сад-Школа-Высшее образование-Политехническое образование»;

Государственное образование осуществляется через специальные программы по повышению правовой осведомленности населения о кибербезопасности.

С большим количеством мобильных телефонов в Узбекистане и при наличии доступных интернет-сервисов, мы можем быть действительно уверены, что эффективно привлекать публику к методу «SMS-уведомление».

Недостаток информации о массовых кибертеррористических атак на СМИ сегодня является большим минусом для нас.

Эффективность системы «Семья-Детский сад-Школа-Высшее образование-

105 М.Рахимова. Халқаро ҳуқуқ. –Т.: Akademiya нашриёти. 2005. –с.20.

106 Закон Республики Узбекистан от 16 декабря 2011 года № ЗРУ-309 «О ратификации конвенции шанхайской организации сотрудничества против терроризма (Екатеринбург, 16 июня 2009 года)» // Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2011 г., № 50, ст. 511.

107 Диний экстремизм ва терроризмга қарши курашнинг маънавий-маърифий асослари / Масъул муҳаррир А. Т. Очиддиев. – Т., 2008. – с. 145.

108 Ш.Мирзиёев. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайтидан: <https://president.uz/uz/lists/view/2228>.

Послевузовское образование» заключается в том, что многие дети, которые сейчас еще не ходят в детский сад имеют доступ к средствам связи, как знают использовать телефон. А это то что надо для кибертеррористов. Не зря у нас говорят что принес делают то что видеть в своем гнезде. Чтобы не было нежелательные последствия родители должно контролировать своих детей, что они делают, с кем и в каких интернет сайтах они проводить свое время. Кибертерроризм также может быть осуществлено без Интернета, например, В США считается кибертерроризм является основной проблемой. В Соединенных Штатах существует электронная система безопасности, объединяющая США, Канаду, Великобританию, Австралию и Новую Зеландию, которая контролирует разведку США, называемая электронной системой безопасности Эшелон. Система Эшелон является всеохватывающей системой радиоэлектронной слежки, в систему входят огромное количество станций слежения разбросанных по всему миру и внушительная плеяда геостационарных спутников¹⁰⁹. Кибертеррористы кибератакуют настоящую систему без Интернета с использованием информационными системами. Террористы использовано для взаимодействия неэлектронные средства телекоммуникаций, маскировано свои сообщения с помощью криптографических или стенографических методов, алгоритм, заложенный в систему «Эшелон», оказался неэффективным или эта система предварительно была выведена из строя.

Интересно, в то время как Эшелон контролировал все электронные СМИ в этих странах¹¹⁰. В целом, в стране растет риск кибертеррористических атак, если не будут предприняты широкомасштабные усилия по предотвращению кибертерроризма, который может нанести большой ущерб экономической базе страны. Поэтому реализация вышеупомянутых предложений может помочь защитить наших людей от кибертерроризма и это является долгом для каждого из нас.

Список использованных публикаций

1. Уголовный кодекс Республики Узбекистан, утвержденный Законом Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года № 2012-ХП (Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан, 1995 г., № 1, ст. 3; Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 1996 г., № 9, ст. 144; 1997 г., № 2, ст. 56, № 9, ст. 241; 1998 г., № 5-6, ст. 102, № 9, ст. 181; 1999 г., № 1, ст. 20, № 5, ст. 124, № 9, ст. 229; 2000 г., № 5-6, ст. 153; 2001 г., № 1-2, ст. 23, № 9-10, ст. 165; 2002 г., № 9, ст. 165; 2003 г., № 1, ст. 8, № 9-10, ст. 149; 2004 г., № 1-2, ст. 18, № 9, ст. 171; Ведомости палат Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2005 г., № 9, ст. 314, № 12, ст.ст. 417, 418; 2006 г., № 6, ст. 261, № 12, ст. 656; 2007 г., № 4, ст.ст. 158, 166, № 6, ст. 248, № 9, ст.ст. 416, 422, № 12, ст. 607; 2008 г., № 4, ст.ст. 187, 188, 189, № 7, ст. 352, № 9, ст.ст. 485, 487, 488, № 12, ст.ст. 640, 641; 2009 г., № 1, ст. 1, № 4, ст. 128, № 9, ст.ст. 329, 334, 335, 337, № 12, ст. 470; 2010 г., № 5, ст.ст. 176, 179, № 9, ст. 341, № 12, ст. 471, 477; 2011 г., № 1, ст. 1; 2012 г., № 4, ст. 108, № 9/1, ст. 242, № 12, ст. 336; 2013 г.,

¹⁰⁹ С сайта Интернета: <http://www.zahist.narod.ru/terror.htm>.

¹¹⁰ Самчук М.М. Кибертерроризм и особенности его проявления. С сайта Интернет: <http://kursak.net/kiberterrorizm-i-osobennosti-ego-proyavleniya/>© kursak.net.

- № 4, ст. 98, № 10, ст. 263; 2014 г., № 1, ст. 2, № 5, ст. 130, № 9, ст. 244, № 12, ст. 343; 2015 г., № 6, ст. 228, № 8, ст.ст. 310, 312, № 12, ст. 452; 2016 г., № 4, ст. 125, № 9, ст. 276, № 12, ст.ст. 383, 385; 2017 г., № 3, ст. 47, № 6, ст. 300, № 9, ст.ст. 506, 510; 2018 г., № 1, ст. 4, № 4, ст.ст. 218, 224, № 7, ст. 430, № 10, ст. 679).
2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан, утвержденный Законом Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года № 2013-ХП (Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан, 1995 г., № 2, ст. 5; Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 1995 г., № 12, ст. 269; 1997 г., № 2, ст. 56, № 9, ст. 241; 1998 г., № 5-6, ст. 102, № 9, ст. 181; 1999 г., № 1, ст. 20, № 5, ст. 124, № 9, ст. 229; 2000 г., № 5-6, ст. 153, № 7-8, ст. 217; 2001 г., № 1-2, ст.ст. 11, 23, № 9-10, ст.ст. 165, 182; 2002 г., № 9, ст. 165; 2003 г., № 5, ст. 67; 2004 г., № 1-2, ст. 18, № 9, ст. 171; Ведомости палат Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2005 г., № 12, ст. 418; 2006 г., № 6, ст. 261; 2007 г., № 4, ст. 166, № 6, ст.ст. 248, 249, № 9, ст. 422, № 12, ст.ст. 594, 595, 607; 2008 г., № 4, ст.ст. 177, 187, № 9, ст.ст. 482, 484, 487, № 12, ст.ст. 636, 641; 2009 г., № 1, ст. 1, № 4, ст. 136, № 9, ст. 335, № 12, ст.ст. 469, 470; 2010 г., № 6, ст. 231, № 9, ст.ст. 334, 336, 337, 342, № 12, ст. 477; 2011 г., № 4, ст.ст. 103, 104, № 9, ст. 252, № 12/2, ст. 363; 2012 г., № 1, ст. 3, № 9/2, ст. 244, № 12, ст. 336; 2014 г., № 9, ст. 244; 2015 г., № 8, ст.ст. 310, 312, № 12, ст. 452; 2016 г., № 4, ст. 125, № 9, ст. 276, № 12, ст. 385; 2017 г., № 3, ст. 47, № 6, ст. 300, № 9, ст. 510; 2018 г., № 1, ст. 1, № 4, ст.ст. 218, 224, № 7, ст.ст. 430, 431, № 10, ст. 679; 2019 г., № 1, ст.ст. 3, 5).
 3. Закон Республики Узбекистан от 14 декабря 2000 года № 160-П «О нормативно-правовых актах» (в редакции Закона Республики Узбекистан от 24 декабря 2012 года № ЗРУ-342) (Ведомости палат Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2012 г., № 12, ст. 333; 2014 г., № 12, ст. 343; 2015 г., № 8, ст. 310; 2016 г., № 9, ст. 276; 2017 г., № 9, ст. 510; 2018 г., № 1, ст.ст. 1, 4, № 4, ст. 224).
 4. Закон Республики Узбекистан от 15 декабря 2000 года № 167-П «О борьбе с терроризмом» (Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2001 г., № 1-2, ст. 15; 2004 г., № 5, ст. 90; Ведомости палат Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 2015 г., № 8, ст. 310; 2016 г., № 4, ст. 125).
 5. Закон Республики Узбекистан от 16 декабря 2011 года № ЗРУ-309 «О ратификации конвенции шанхайской организации сотрудничества против терроризма (Екатеринбург, 16 июня 2009 года)» // Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2011 г., № 50, ст. 511.
 6. Указ Президента Республики Узбекистан от 19 февраля 2018 года № УП-5349 «О мерах по дальнейшему совершенствованию сферы информационных технологий и коммуникаций» // Национальная база данных законодательства, 20.02.2018 г., № 06/18/5349/0792.
 7. Положение о Государственной инспекции по контролю в сфере информатизации и телекоммуникаций, утвержденного постановлением Президента Республики Узбекистан от 21 ноября 2018 года № ПП-4024 Республики Узбекистан // Национальная база данных законодательства, 22.11.2018 г., № 07/18/4024/2200.
 8. Постановление Президента Республики Узбекистан от 10 апреля 2019 года № ПП-4278 «О создании университета Шарда в Узбекистане» // Национальная база данных законодательства, 11.04.2019 г., № 07/19/4278/2920.
 9. С сайта Национального информационного Агентства Узбекистана: А.Саттаров. Қачонлардир башорат тарзида айтилган “дунёни ахборот бошқаради”, деган гап бугун ҳақиқатга айланди. <http://uza.uz/oz/programs/25-years/achonlardir-bashorat-tarzida-aytilgan-dunyeni-akhborot-bosh-20-02-2018/>.

10. Темуров А. Кибертерроризм нима? –Термиз. Сурхон тонги. 2019 йил 4 июлдаги сони. Интернетдаги манзили: <http://surxontongi.uz/kiberterrorizm-nima/>.
11. Овчинский В.С. Криминология цифрового мира: учебник для магистратуры / В. С. Овчинский. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2018. – с.352
12. Е.В. Старостина, Д.Б. Фролов, Защита от компьютерных преступлений и кибертерроризма Вопросы и ответы. Интернет сайтидан: <http://kursak.net/kiberterrorizm-i-osobnosti-ego-proyavleniya/>.
13. Соколов А.В. Информационное общество в виртуальной и социальной реальности. – СПб Алетея, 2012. – с.178.
14. С сайта Интернета: Уголовный кодекс Грузии. <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>.
15. Кадилов Ф., Джаматов М.Х. Кибертерроризм ва киберэкстремизм жиноятлари профилактикаси. Трансмиллий тахдид сифатидаги терроризмга қарши кураш: Ўзбекистон ва жаҳон тажрибаси: Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015. – с.186.
16. Турдиева Д. Кибертерроризм: миллий ва халқаро хавфсизликка тахдид. 2018. С сайта Интернет: <http://darakchi.uz/uz/44666>.
17. Collin B. The Future of Cyberterrorism // Crime & Justice International Journal. 1997. Vol. 13. – pp. 23-26.
18. Warren G. Kruse, Jay G. Heiser (2002).Computer forensics: incident response essentials. Addison-Wesley.p.392.
19. Steve Morgan (January 17, 2016). “Cyber Crime Costs Projected To Reach \$2 Trillion by 2019”. Forbes. Retrieved September 22.2016.
20. Очилов Ҳ.Р. Ўзгалар мулкани компьютер воситаларидан фойдаланиб талон-торож қилганлик учун жавобгарлик. Монография // – Т.: ТДЮУ нашриёти, 2017. – с.225.
21. Бенджамин С.Б., Шрайер Ф., Теодор Х. Демократическое управление и вызовы кибербезопасности (Женева: Женевский центр демократического контроля над вооруженными силами, 2013. –с.38-40.
22. Расулев А. Противодействие кибертерроризму: международно-правовые и уголовно-правовые аспекты. –Т.: ТДЮУ нашриёти, Юридик фанлар Ахборотномаси илмий-амалий ҳуқуқий журнал, 2018. –с.92-96.
23. Волеводз А.Г. Конвенция о киберпреступности: новации правового регулирования / А.Г. Волеводз // Правовые вопросы связи. – 2007. № 2. – с.17-25.
24. Васенин В.А., Галатенко А.В. О проблемах информационной безопасности в сети Интернет. Глобальная информатизация и безопасность России / Материалы круглого стола «Глобальная информатизация и социально-гуманитарные проблемы человека, культуры и общества». МГУ, октябрь 2000. – М., 2001. – с. 199.
25. Азизов Р.Ф. Правовые аспекты функционирования сети Интернет в Китайской Народной Республике // Вестник Вологодского института права и экономики: преступление, наказание, исправление. 2015. № 1. –с.92-94.
26. Диссертационные исследования международная конвенция о киберпреступности / Гусейн Магомед оглы наджафи, докторант Института философии, социологии и права Национальной академии наук Азербайджана Научная специальность: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. С сайта Интернета: <http://naukarus.com/mezhhdunarodnaya-konventsia-o-kiberprestupnosti>.
27. Доронин А.М. Уголовная ответственность за неправомерный доступ к компьютерной информации: Дисс.... канд. юрид. наук. – М.: 2003. – с.8.

28. Гаврилин Ю.В. Преступления в сфере информационных технологий: Часть автореф. дисс.... канд. юрид. наук. –М.: 2000. С сайта Интернет: <http://www.disserscat.com/content/rassledovanie-neppravomernogo-dostupa-k-kompyuternoi-informatsii>.
29. Рахимова М. Халқаро ҳуқуқ. –Т.: Akademiya нашриёти. 2005. – с.20.
30. Ибрагимова Г. Стратегия КНР в области управления Интернетом и обеспечения информационной безопасности // Индекс безопасности. 2013. Т. 19. № 1. – с. 169-184.
31. Полякова Т.А. Базовые принципы правового обеспечения информационной безопасности // Труды Институт государства и права РАН. 2016. № 3. –с.18-40.
32. Васенин В.А., Галатенко А.В. О проблемах информационной безопасности в сети Интернет. Глобальная информатизация и безопасность России / Материалы круглого стола «Глобальная информатизация и социально-гуманитарные проблемы человека, культуры и общества». МГУ, октябрь 2000. – М., 2001. – с. 199.
33. Диний экстремизм ва терроризмга қарши курашнинг маънавий-маърифий асослари / Масъул муҳаррир А. Т. Очилдиев. – Т., 2008. – с.145.
34. Кадиров Ф., М.Х. Джаматов. Кибертерроризм ва киберэкстремизм жиноятлари профилактикаси. Трансмиллий таҳдид сифатидаги терроризмга қарши кураш: Ўзбекистон ва жаҳон тажрибаси: Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015. – с.188.
35. Самчук М.М. Кибертерроризм и особенности его проявления. С сайта Интернет: <http://kursak.net/kiberterrorizm-i-osobennosti-ego-proyavleniya/>.
36. Уголовный кодекс Армении. <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/am/am012ru.pdf>.
37. Уголовный кодекс Грузии. <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>.
38. Уголовный кодекс Франции. <https://constitutions.ru/?p=5859>.
39. С веб-сайта Министерства по развитию информационных технологий и коммуникаций Республики Узбекистан: <http://mitc.uz/ru/stat/7>.
40. С сайта Интернета: <http://uz.infocom.uz/2018/01/27/ozbekistonda-internetdan-foydalanuvchilar-soni-20-milliondan-oshdi/>.
41. С сайта Интернета: <http://uz.infocom.uz/2018/01/27/ozbekistonning-mobil-aloqa-abonentlari-soni-22-mln-800-mingga-yetdi/>.
42. С сайта Интернета: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest_/7_conv_budapest_en.pdf.
43. Конвенция о киберпреступности: на защите вас и ваших прав: С сайта Интернет: <http://hub.coe.int/ru/octopus-conference-20121/>.
44. Всеобщая декларация прав человека. Источник: <https://www.standup4humanrights.org/ru/article.html>.
45. С официального веб-сайта Президента Республики Узбекистан: <https://president.uz/ru/2662>.
46. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайтидан: <https://president.uz/uz/lists/view/2228>.
47. Обзор к уголовному законодательства о борьбе с терроризмом и «Закон о борьбе с терроризмом» Китая // https://chinalaw.center/administrative_law/china_state_security_law_2015_russian/. Евразийский Научный Журнал, №5, 2016 май). Цзан Цземэй / Е.Ю. Макарова, А.А. Василенко профилактика и борьба с кибертерроризмом в Китае. Китайский опыт в России. <https://core.ac.uk/download/pdf/155234277.pdf>.

48. Федеральный закон России Федерации от 06.03.2006 № 35-ФЗ «О противодействии терроризму» // Собрание законодательства Российской Федерации, 2006, № 11, ст.1146; № 31, ст.3452; 2011, № 19, ст.2713.
49. Закон Грузии от 27 июня 2007 года № 5071-вс «О борьбе с терроризмом» // <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/21796/9/ru/pdf>.
50. Закон Республики Казахстан от 13 июля 1999 года № 416 «О противодействии терроризму» // «Казахстанская правда» от 30.07.99 г. № 182-183; (Ведомости Парламента РК), 1999 г., N 19, ст. 649.
51. Закон України від 5 жовтня 2017 року N 2163-VIII «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» / (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.403, 2018, № 31, ст.241.
52. Указ Президента України №96/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» // <https://www.president.gov.ua/documents/962016-19836>.
53. Уголовный кодекс Украины от 5 апреля 2001 года № 2341-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 25.04.2019 г. //Опубликован: «Ведомости Верховной Рады Украины» от 29.06.2001 г. № 25-26. с.256.
54. <https://www.rup.ee/rus/novosti/novoe-v-zakonodatelstve/v-estonii-vstupil-v-silu-zakon-o-kiberbezopasnosti>.
55. Пресс-служба Рийгикогу Эпп-Маре Кукемелк. Рийгикогу принял Закон о кибербезопасности // <https://www.riigikogu.ee/ru/press-relizy/komissiya-po-gosudarstvennoj-oborone-ru/riigikogu-prinyal-zakon-o-kiberbezopasnosti/>. <https://www.riigiteataja.ee/akt/122052018001>.
56. С сайта Интернета: <http://www.kurier.lt/pravительство-utverdilo-nacionalnuyu-strategiyu-kiberbezopasnosti-litvy/>.

ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ОСНОВА ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖОНГЛЕРІВ-АНТИПОДИСТІВ

Ружило Н.-А.,

магістрантка Київської муніципальної академії

естрадного та циркового мистецтв

Науковий керівник:

Романенкова Ю.В.,

доктор мистецтвознавства, професор, професор Київської муніципальної

академії естрадного та циркового мистецтв

Ключові слова: циркове мистецтво, жонглер, антипод, режисер, манеж, реквізит, артист

Key words: circus arts, juggling, antipode, director, arena, props, actor

Один з найрідкісніших, найскладніших і незвичних піджанрів циркового мистецтва – антипод, тобто жонглювання ногами. Антиподисти були відомі ще в давнину, їх вправне мистецтво залюбки спостерігала публіка під час різноманітних святкових заходів. Малюнки на давньогрецьких вазах свідчать про те, що стародавні антиподисти жонглювали в досить складних акробатичних положеннях. На одній з античних ваз зображена жінка, яка, стоячи на руках, ногами жонглює круглим предметом. На іншій судині жінка, стоячи на руках, пальцями однієї ноги підтримує глечик на кулі, що стоїть на краї горла великої амфори, а пальцями іншої ноги тримає подобу ложки, якою, мабуть, збирається наливати щось у глечик. Судячи з зображень, уже стародавні антиподисти прагнули вдосконалювати свої номери оригінальними трюками та вражаючою складністю.

Сучасне циркове мистецтво також серед найпопулярніших жанрів має

жонглювання. Антипод – явище дуже складне, артисти цього піджанру зазвичай працюють сольо, хоча режисерські задуми досить часто передбачають одночасне використання в номері кількох жонглерів [3]. Це, як і перехід на п'єдестал, що рухається, забезпечує яскравість, ефектність, видовищність номеру у поєднанні з якісним костюмом, грамотно підібраним реквізитом та музичним оформленням [3]. До тих, хто стояв біля витоків феномену жонглювання ще радянського цирку, можна віднести творчу династію Кісс, передусім – Олександра (1921-1990 рр.) та його молодшу сестру, Віолетту (1925-1994 рр.). Вони росли в родині циркових артистів, тому змалку них у крові були справжні віртуозність та майстерність, які формують циркову особистість. Не зважаючи на те, що кожен з них виступав у своєму жанрі, це не завадило їм створити грандіозний номер, побудований на синтезі різних жанрів, у якому вони органічно поєднали ручний еквілібр,

акробатику, жонгляж та власне антипод. Віолетта у стійці на руках, в «узко-ручці», стояла на голові у партнера, і в цей час ногами у різних конфігураціях перекидала бочку. Виконання відрізнялося сміливістю, пластичністю, витонченістю та спритністю. Наприклад: артистка стояла у стійці на одній руці на голові брата, іншою рукою крутила обруч, а ногами крутила палку, а Олександр у цей час жонглював чотирма булавами, спочатку на місці, а потім у русі, направляючись у бік форганга. Одним із найскладніших трюків в антиподі є той, коли артист не бачить предмет, який крутить ногами, а Віолетта Кісс з легкістю це виконувала. Олександр та Віолетта стали виконавцями грандіозного трюку, в якому Олександр тримав перш на плечі, а в цей час Віолетта стояла в стійці на руках на вершині перша, брат кидав їй трубу з двома факелами на кінці, вона крутила їх ногами, а в цей час Олександр жонглював п'ятьма факелами. Така трюкова частина заслуговує на оплески, які й дарувала артистам публіка, стоячи, адже ця трюкова комбінація на сьогодні залишилась неперевершеною у своїй сфері. У 1969 р. Олександр Кісс став народним артистом РРФСР, а згодом у 1970 р. отримав звання Лауреата Міжнародного конкурсу жонглерів «Кращий жонглер світу» імені Енріко Растеллі в Італії [1]. Унікальність його таланту була ще і в тому, що артист майже не втрачав предмети під час жонглювання, що свідчить про найвищий щабель професійності [1]. У 1972 р. Віолетті Кісс

присвоїли звання Заслуженої артистки РРФСР, після завершення виступів вона ще довго працювала режисером-педагогом і передавала свої вміння майбутній генерації, хоча манеж залишила в 1966 р. Прагнучи до різностороннього розвитку, в 1977 р. Віолетта отримала ще й освіту театрознавця [2]. Творча династія Кісс – артисти дуже високого професійного рівня, що вписали свої імена в історію світового цирку.

Сучасні антиподисти виступають на подушці або (трінці), що застосовується і в ікарійських іграх. Статичне положення артиста, його «прихильність» до місця, ускладнюють саме жонглювання. Предмети підкидають різким випрямленням зігнутих у колінах ніг, а ловлять на ступні «м'яких» ніг, пасирують прихід предметів згинанням у колінних суглобах і відповідними рухами в підйомах. У роботі антиподиста рухи ніг у підйомах мають велике значення. Вони сприяють поштовху і пасировці предметів, тому відпрацюванню цих рухів приділяється значне місце в тренуванні антиподиста. Обертання предмета здійснюється в двох площинах – горизонтальній та вертикальній. При вертикальному обертанні предмета артист не тільки дає йому поштовх, але і підкручує предмет ногами, а при обертанні в горизонтальній площині розкручує предмет за рахунок частой і ритмічної перестановки ступнів. За такою схемою працювала відома циркова династія заслужених антиподистів – Мики-

тук. Саме вони, т.зв. «артисти з фольклорними дошками», в 1940-х рр. порушили традицію, за якою для антиподистів найхарактернішим був сольний номер. Їхній виступ був по-своєму унікальним, яскравим, незабутнім. Франко Микитюк, що працював у цирку з 1946 р., ускладнив типovu схему номеру – він працював із декількома предметами одночасно [3]: обертав кільця на обох руках і на одній нозі, а іншою ногою обертав так звану «сигару» – вузький довгий циліндр. Спочатку артист працював сольний номер, а згодом – у дуеті зі своєю дружиною, Анною Микитюк. Для їх програми було створено особливий реквізит в фольклорному стилі, прикрашений характерним українським орнаментом, яскраві, стилізовані під національні, костюми, була підібрана характерна музика, кажучи сучасними термінами, у стилі «фолк» [3]. За час репетицій артисти вдосконалили і «відшліфували» вже готові трюки, доповнили номер новими комбінаціями. Микитюк підкидали, ловили й обертали ногами «сигари», «барабани» і «бочки», бутафорські гральні карти і навіть столи та стільці. У фіналі виступу Франкові подавали макет крил вітряка, і він легко і спритно обертав цей важкий для жонглювання предмет. Згодом у номер батьків увійшли й обидві їх доньки – спочатку старша, Світлана (нині – народна артистка Росії), яка виконувала унікальні трюки, а потім і молодша, Анжела (пізніше кожна з сестер виступала самостійно зі своїм номером) [3].

З часом великі та габаритні предмети почали втрачати свою актуальність і поступово зникли з манежу, а в обіг увійшли малі предмети, з якими антиподистам стало складніше, але ефективніше працювати, наприклад: м'ячі, обручі, килими, парасольки. У процесі розвитку циркового мистецтва багато жанрів і їх різновиди зазнавали змін під впливом вимог часу. Невичерпна жанрова палітра цирку живить творчу фантазію артистів і режисерів, являє собою багатий матеріал для створення нових циркових номерів.

Один з прикладів розвитку та вжитку антиподу у виконанні представників сучасного циркового мистецтва молодшої генерації – творчість вихованки Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтва Антоніни Задонської (педагог – Ю.І. Поздняк). Дівчина, родом з Кривого Рогу, у віці п'ятнадцяти років вирішила спробувати сили у столичному осередку циркового мистецтва, представивши на суд професіоналів свої навички в антиподі. Молода майбутня артистка була одразу відмічена відомим жонглером, викладачем Ю. І. Поздняковим, що запропонував їй вдатися до експерименту та ввести в циркове мистецтво новий стиль жонглювання, змінити стандартний реквізит на обручі і почати жонглювати ними ногами. Новий початок, новий внесок, нові можливості, п'ять годин на день безперервного тренування впродовж чотирьох років принесли дівчині унікальні результати. На ре-

петиціях вона крутила дванадцять обручів одночасно руками і ногами. За словами Антоніни, вона вдячна своєму педагогу за нові можливості, які вона відкрила в собі, адже він зробив великий внесок у її творчість і в подальше професійне життя, допомагаючи формувати манеру, стиль роботи, характер. По завершенні навчання вже дипломована артистка отримала перший контракт у Франції, де її помітили і одразу запросили в Монреаль, до цирку du Soleil. З 2006 по 2015 рр. Антоніна працювала в шоу «Corteo», де крутила вісім обручів одночасно (три, п'ять, чотири ногами і руками.) Після завершення шоу «Corteo» Антоніна рушила до Монреала, де перенесла декілька важких операцій через травми, які отримала під час роботи. Зараз артистка перебуває у стадії реабілітації, проживаючи з родиною у США.

Оскільки розроблена для А. Задонської схема жонгливання обручами мала продовжувати існування, бо є унікальним експериментом та потребує життя, її винахідник, педагог Ю. Поздняков, спробував реанімувати цей грандіозний експеримент, створивши номер з Наталією-Анною Ружило. Він додав у цей номер різноманітних елементів, що його осучаснили, зробивши певний стилістичний і технічний «мікс», щоб артист жонглював не тільки ногами, але й руками, наприклад, маленькими обручами. Згодом номер знову був удосконалений (режисер – А. Ружило): у середину обруча було прикріплено тканину. Згідно з

задумкою режисера, ніжний колір тканини мав нагадувати фантастичну зірку, а сама антиподистка – створювати образ міфічної лісової істоти. Музика, яка була спеціально написана для цього номеру, гармонійно синтезувалася з концепцією образу, а сама трінка сприймалася як сховище для ніжної чарівної істоти. Артистка не тільки жонглювала великими та маленькими обручами, а ще і крутила їх по всьому тілу, експериментуючи та постійно трансформуючи первинну режисерську концепцію номеру. Ця гра з обручами додавала естетичності та елігантності характеру персонажа, що приваблював своєю граціозністю та делікатністю. Головним завданням цього номеру було привнести в мистецтво щось нове, особисте, частинку власної душі...

То ж, з наведеного матеріалу, що є лише поодинокими прикладами номерів жонглерських номерів антиподистів, можна зробити головний висновок: як у I пол. XX ст. (приклад циркової династії Кісс), так і в середині століття (приклад творчої родини Микитюк), так і на сучасному манежі (приклад А. Зборської, Н.-А. Ружило) експериментаторство, тяжіння до новизни та сміливості, синтезовані з наполегливою рутинною працею є основою для вдалого виступу циркового артиста, зокрема – жонглера-антиподиста.

Джерела:

1. Кісс Александр: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kino-teatr.ru/kino/acter/star/48079/bio/>
2. Кісс Виолетта: [Електронний ре-

- сурс]. – Режим доступа: <https://www.kino-teatr.ru/kino/acter/star/48078/bio/>
3. Рыбаков А. Киевский цирк: люди, события, судьбы: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://museum.circus.com.ua/histori/kniga/ukrcirkkolektiv.html>
4. Ширай А. Цирк на сцене: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruscircus.ru/15445/>

РЕАБІЛІТАЦІЯ УЧАСНИКІВ АТО ТА АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Хрящевська Л. М.

кандидат історичних наук, доцент

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Ключові слова: реабілітація, учасники АТО, національна безпека, стратегія, надзвичайна ситуація, конфлікт, небезпека, військовослужбовець

Реабілітація учасників АТО є наслідком військового конфлікту на сході країни, що відповідно до класифікації надзвичайних ситуацій, за походженням, відноситься до надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру. Сьогодні, тема війни займає перші рядки в ЗМІ, що говорить про актуальність та широку обговорюваність даної теми в суспільстві. Не виключенням є і проблеми реабілітації учасників АТО. Згідно Наказу від 30 квітня 2018 року антитерористичну операцію перейменовано на операцію Об'єднаних сил, але в нормативно-правових документах залишається попередня назва, тому автором не буде змінюватися назва військового конфлікту.

Метою статті є відображення реабілітації та її основних стратегій, як складової національної безпеки.

Після повернення з зони АТО, учасники бойових дій потребують реабілітації. Існують 4 основні стратегії реабілітації:

Медична реабілітація обумовлюється змінами до статті 4 закону «Про реабілітацію інвалідів в Україні», від-

повідно до яких, під дію закону підпадають військові та мирні жителі, що отримали поранення при АТО. Перелічені громадяни мають право на «забезпечення їх виробами медичного призначення, технічними та іншими засобами реабілітації, послугами медичної реабілітації, санаторно-курортним оздоровленням на підставі висновків лікарсько-консультативних комісій лікувально-профілактичних закладів чи рішень військово-лікарських комісій незалежно від встановлення їм інвалідності» [1].

Психологічна реабілітація урегульована змінами до закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 3 листопада 2015 року. Відповідно до змін, «військовослужбовці, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, які брали безпосередньо участь в АТО та виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах в обов'язковому порядку повинні пройти безоплатну психологічну, медико-психологічну реабілітацію у

відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад» [2].

Основним недоліком психологічної реабілітації є переважне застосування антидепресантів. Дуже мало військових отримують кваліфіковану психологічну підтримку. Реабілітаційні центри, лікарні, вважають головним вирішенням проблеми – назначати психотропні речовини, що впливають на нервову систему. Однак, яким чином вони впливають, не відомо. В одних людей той або інший препарат може викликати збудження, в іншого – навпаки, пригнічений стан. Але існує відомий факт, що багато військових, які приймали антидепресанти і до них звертались, мали навпаки, погіршення психологічного здоров'я, а не покращення.

Під соціальною реабілітацією відповідно до Комплексної програми соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, розуміють соціальну адаптацію колишніх військовослужбовців, що передбачає «працевлаштування колишніх військовослужбовців, які не потребують перепідготовки за новими спеціальностями, перепідготовка колишніх військовослужбовців за цивільними спеціальностями і їх працевлаштування, співпраця з громадськими організаціями та фондами, які займаються питаннями соціальної адаптації військовослужбовців» [3].

Професійна адаптація має на увазі «спеціалізоване удосконалення наявних професійних знань, умінь і нави-

чок або оволодіння новими та подальше успішне працевлаштування» [4].

Дійсно, сьогодні воїнів АТО працевлаштовують, але не масово. Військовим важко знайти роботу. Досить часто, роботодавці не хочуть їх працевлаштовувати через те, що воїни мають додаткові пільги: відпустку із збереженням заробітної плати, їх не можна скорочувати, що досить не вигідно для керівників підприємств. Попри всі законодавчі зміни основні стратегії реабілітації не можуть виконуватись в повному обсязі через дефіцит коштів. Держава не в змозі забезпечити повну матеріальну підтримку ні одному напрямку реабілітації.

Список джерел та літератури

1. Закон України. «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»: від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
2. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»: від 23.07.2014 р. № 1609-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>
3. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Комплексної програми соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, та створення Національної наглядової ради з її реалізації»: від 5.08.96 р. № 918 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/918-96-%D0%BF>
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій»: від 15.07.98 р. № 1099 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1099-98-%D0%BF>

МЕДІАЗАСОБИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТЕЛЕМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

В. В. Твердохліб,

к. мед. наук, доцент

ДВНЗ “Тернопільський національний медичний університет
Імені І.Я. Горбачевського” МОЗ України

А.В. Павлишин

к. мед. наук,

ДВНЗ “Тернопільський національний медичний
університет Імені І.Я. Горбачевського” МОЗ України

С. О. Нестерук,

к. мед. наук,

ДВНЗ “Тернопільський національний медичний
університет Імені І.Я. Горбачевського” МОЗ України

І. І. Смачило,

к. мед. наук, доцент

ДВНЗ “Тернопільський національний медичний
університет Імені І.Я. Горбачевського” МОЗ України

Ключові слова: телемедицина, дистанційний моніторинг, засоби комунікацій.

Сьогодні дистанційна медична допомога, телемедицина є одним із пріоритетних напрямків охорони здоров'я, який розвивається на межі практичної медицини та цифрових комп'ютерних технологій.

Розвиток телемедичної допомоги в Україні є одним із провідних факторів успішного реформування медичної галузі, вона дає можливість забезпечити високоякісною медичною допомогою населення, особливо в віддалених регіонах.

Вищеозначений дистанційний напрям медичної допомоги має на меті значно покращити рівень медичного забезпечення населення, полегшити

зв'язок між пацієнтами з обмеженими фізичними можливостями, з віддалених населених пунктів та висококваліфікованими медичними спеціалістами.

Вже сьогодні дистанційна допомога пацієнтам має ряд вагомих переваг, а саме: дозволяє забезпечити населення якісною та доступною медициною, нівелює просторовий бар'єр між пацієнтом та високоякісним спеціалістом, особливо важливо в сільській місцевості, гірських районах та віддалених населених пунктах, економія часу пацієнта та лікаря (пацієнту не потрібно тратити час на добирання в медичний заклад, не потрібно очікувати в чергах

і тд.), дистанційна методика уможливує покращення якості консультаивних та лікувальних послуг за рахунок залучення декількох високоякісних спеціалістів (з різних спеціалізованих клінік), обмін досвідом між спеціалістами різних рівнів і тд. [1-8].

Однак, якісна телемедична допомога хворим неможлива без застосування розроблених цифрових засобів для аудіально-візуальної комунікації (спеціально розроблених так і загальноуживаних на базі андроїд і тд.), які дозволяють здійснити опитування пацієнта в реальному часі, почути всі його скарги, надати консультаивну допомогу, призначити та інтерпритувати лабораторні і інструментальні методи обстеження [1,2,4,8].

На сьогодні, серед засобів віддаленого медіазв'язку, звертає на себе увагу система відеозабезпечення IP Extension Gateway (IEG) компанії Rivulet, яка забезпечує веб-інтегровані можливості для відеомоніторингу виконання медичних процедур, обмін відеофайлами та фотофайлами, відеозв'язок для навчання та тренінгів і інше [1,8]. Однак ці комплекси мають і недоліки, вони працюють тільки в закритих приміщеннях, вимагають постійного живлення від електромережі, допомога надається тільки під час зв'язку спеціаліста з пацієнтом, вони об'ємні і не здатні в реальному часі рееструвати показники життєздатності пацієнта. Тобто основна функція цих приладів – високоякісний відео та аудіозв'язок для консультаивної допомоги, а також забезпечення навчального проце-

су (інтерактивні лекції, тренінги, конференції, симпозиуми і тд.).

Аналогічно з вищезгаданими комплексами медичне телеобладнання компанії DiViSy, TM21, спеціалізується на високоякісній обробці та передачі фото, відео (вбудований модуль DiViSy IP21 Image Processing з можливістю масштабувати та збільшувати зображення в 2, 4, 8, 16 разів) та аудіосигналів (з пропускнуою здатністю 8, 16, 32, 64 і 128 Кбіт в секунду) які адаптовані для консультацій та дистанційного навчання як в реальному часі так і ввіддаленому із застосуванням любых каналів зв'язку (супутникові канали, канали Radio Ethernet 2,4ГГц, 5,25-5,35 ГГц і 5,7-5,8 ГГц, канали мобільного зв'язку стандартів GSM, CDMA, GPRS, радіоканали УКВ, Wi-Fi і інші). Також застосовують video home telehealth system для покращення результатів лікування та моніторингу астматичного статусу у дітей [1,2,4,7,8].

Серед позитивних характеристик систем DiViS TM21, які вирізняють їх з поміж інших, потрібно виділити наступні: надійний зв'язок, можливість під'єднувати медичне обладнання яке має цифрові виходи (відеокамери, цифрові мікроскопи, цифрові електрокардіографи, енцефалографи, и т.п.). Недоліками систем TM21 є їх громісткість, можливість працювати тільки в межах лікувально-профілактичних закладів, допомога хворому надається тільки безпосередньо під час консультацій чи діагностичних процедур.

Ще одна дистанційна система The Dominator (Diagnostic Reading Station)

може рееструвати, відображати та інтерпритувати фотозображення усіх типів обстежень[2,4,8]. Телесистема дистанційної допомоги Physician Clinical Review дозволяє спеціалістам аналізувати фотокопії результатів обстежень, передавати текстові файли, що стосуються пацієнтів, отримувати на надсилати аудіофайли консультативні висновки та програми реабілітацій [1,3,4-8].

Також, дистанційно з відеозображенням працюють наступні системи: система VSS компанії JedMed, система DigiCAM 2.0, система TotalExam Cam компанії GlobalMedia, рентгенографічна система CMDR-1S-MIL компанії MinXRay Inc., система Cerner на базі MultiMedia Foundation, дистрибутивна система PassCube на базі DatCard Systems, системи відеоконференцій PAS, включаючи AGNES і Avizia telemedicine від AMD Telemedicine, Intouch Health, апарати фото і відеокомунікації AMD 2500, GlobalMed Total Exam 3, Horus HD Digital Scope System компанії AMD Telemedicine та інші [4,7,8].

Дистанційна допомога має ряд значних незаперечних переваг: економія часу лікаря та пацієнта, економія коштів, консультативна допомога висококваліфікованих спеціалістів, дистанційний і тривалий моніторинг життєвих показників пацієнта. Однак, потрібно зазначити, що вищезначені новітні дистанційні технології медицини ні в якому разі не повинні замінити «живе» спілкування з пацієнтом, але повинні його доповнювати та по-

кращувати методику і результати лікування.

Література:

1. Можейко В. Ч. Телемедицина: от прошлого к настоящему, перспективы развития при оказании первичной медицинской помощи // Военная медицина.- 2018.- №1. С. 108-114.
2. Жарко В. И., Малахова И. В., Новик И. И., Сачек М. М. Здравоохранение Республики Беларусь: прошлое, настоящее и будущее // Минск, «Минсктип-проект», 2012 – С. 290.
3. Телемедицина. Возможности и развитие в государствах-членах. Доклад о результатах второго глобального обследования в области электронного здравоохранения. // Серия «Глобальная обсерватория по электронному здравоохранению» Том 2.
4. Атлас истории телемедицины / Ю.В. Думанский, А.В. Владимирский, В.М. Лобас, Ф.Ливенс. – Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2013. – 72 с.
5. Наказ МОЗ України №681 від 19.10.2015 р. Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1400-15.
6. Alliance for Connected Care. 2015: Another Unstoppable Year for Telehealth. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.connectwithcare.org/2015-another-unstoppable-year-telehealth/>.
7. Дубчак Л.О. Телемедицина: сучасний стан та перспективи розвитку // Системи обробки інформації. – 2017. – №1(147). – С. 144-146.
8. Марценюк В.П., Ковальчук О.Л., Лепявко А.А. Телемедицинські технології в США: організаційне, програмне та апаратне забезпечення // Медицина інформатика та інженерія – 2009. – №2. – С. 22-31.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ

Дем'яненко Анатолій Миколайович,
аспірант кафедри соціальної роботи,
соціальної педагогіки та дошкільної освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: demianenko_anatolyi@mdpu.org.ua

***Анотація.** У статті порушено проблему навчання і виховання підлітків. Розглянуто підходи до визначення сутності поняття «ціннісні орієнтації» та проблему виміру даного поняття для українських підлітків. Проведено аналіз теоретичних праць вітчизняних та зарубіжних з питання проблеми формування ціннісних орієнтацій підлітків.*

Ключові слова: підлітки, цінності, ціннісні орієнтації, правове виховання.

Keywords: teenager, values, value orientations, legal education.

Важливо навчати і виховувати молодь, щоб вона хотіла і могла створювати щасливі сім'ї, знала закони Біблії і впроваджувала їх в своє життя [3]. В Україні це є важливим з огляду на кількість нещасливих сімей, цивільних шлюбів, рівень кар'єризму та прагнення насамперед власних задоволень [2].

Сьогодні освіта в Україні, як один із соціокультурних і духовних явищ, вступила у новий етап свого розвитку, пов'язаного зі зміною менталітету суспільства і особистості, зміна ціннісних орієнтацій не є тільки в молодому, а й у старшому поколінні. Пошук нових пріоритетів йде в основному в двох напрямках: по шляху формування традиційних українських цінностей, які мають надлюдський зміст, і в напрямку західних цінностей, пов'язаних з розширенням і вдосконаленням сфери буття. Особисте ставлення до останнього має зна-

чний вплив, з властивим західному суспільству егоїзмом і раціоналізмом, ізоляції від себе і проблем, з орієнтацією чисто на інтелектуальні і матеріальні цінності – без належної турботи про духовні цінності. Аналогічні тенденції з'являються сьогодні і в українській реальності. Поряд з відкритим новітніми можливостями (наприклад, свобода совісті, відкритість суспільства, багатопартійність, публічність і т.д.) в Україні почали зростати негативні явища притаманні «споживчому суспільству». Більшість вразливих до негативних впливів, через відсутність утворення ідеологічними позиціями, стали діти, підлітки, молодь, яка піддалася впливу «ринка», малоцінних зразків масової культури, кримінальної структури, деструктивні паби.

Не маючи підтримки молоді люди втратили зовнішню підтримку (сім'ї, школи, молодіжні громадські організації,

здорові неформальні асоціації), оскільки українське суспільство тривалий час перебувало у стані плутанини: старі соціалістичні ідеї повністю заперечені, а західні конструкції через особливості українського менталітету, не працювали, таким чином нова система цінностей не була знайдена. Разом з тим, стає все більш очевидним, що незважаючи на всю складність сучасної ситуації, система української освіти, зберегла свою життєстійкість завдяки, перш за все, християнським цінностям, закладених в його зміст.

Побудова правової держави та громадянського суспільства в Україні передбачає суттєве підвищення правосвідомості та правової культури усіх суб'єктів суспільних відносин, оскільки без них неможливо побудувати таку державу і суспільство [1, с. 207].

Протягом останніх років прийнято ряд нормативно-правових актів, спрямованих на удосконалення законодавства у сфері захисту прав дітей, поліпшення стану превентивної та профілактичної роботи, створення ефективної системи виправлення та ресоціалізації неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом. Насамперед слід відзначити схвалені та затверджені Президентом України, Кабінетом Міністрів України стратегії і програми, серед яких Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року; Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року; Державна соціальна програма “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН

про права дитини” на період до 2021 року; план дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року; Державна цільова соціальна програма “Молодь України” на 2016-2020 роки.

Таким чином, для зниження рівня впливу правопорушень та мінімізації факторів формування протиправної поведінки дітей необхідно запровадити цілісну систему заходів, що включатиме забезпечення дієвого правосуддя, соціально-виховні та реабілітаційні програми для неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом, профілактичні та освітні програми, адресні соціальні послуги, що можуть допомогти дитині набути навичок з розв'язання соціальних, побутових проблем, створення можливостей для навчання керувати власною поведінкою та виваженого ставлення до своїх вчинків, професійного розвитку та налагодження стосунків у сім'ї та громаді.

Література:

1. Дем'яненко А.М. До проблеми умов формування правової свідомості в підлітків у процесі роботи громадського об'єднання / А.М. Дем'яненко // Науковий вісник мелітопольського державного педагогічно університету. Серія: педагогіка. – Вип. № 2 (19) – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. 2017, С. 203-208.
2. Реформація: успіх Європи і шанс для України: колективна монографія за редакцією Романа М. Шеремети та Ольги Романенко / Р. М. Шеремета, О. Романенко, В. Л. Сміт [та ін.]; Університет менедж. Освіти. – К.: Самміт-Книга, 2017. – 256с.:іл.
3. Сіданіч І. Л., Кислашко О. П. Християнська педагогіка К: Духовна вісь, 2015

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У МАЙБУТНІХ БУДІВЕЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ СМАРТ-ТЕХНОЛОГІЙ

Кондратова Марина Володимирівна,
здобувач кафедри педагогіки і професійної освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(м. Вінниця, Україна)

Ключові слова: самореалізація будівельників; професійна підготовка; смарт-технології; смарт-міста; інтелектуальні технології.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується змінами у світоглядних уявленнях та ціннісних орієнтаціях як суспільства в цілому, так і окремої людини. Розвиток і поширення інформаційно-комп'ютерних технологій трансформують характер і зміст праці, змінюють ставлення людини до праці, дозвілля, освіти [3, с. 4]. В умовах стрімкого науково-технічного прогресу, коли невинно відбувається оновлення знань, величезного значення набирає здатність фахівця до самоосвіти та професійного розвитку. Це зумовлює формування засобів освіти, зміну парадигми навчання та парадигму освіти. Інакше кажучи, сучасна освіта має бути спрямована на надбання майбутніми спеціалістами не тільки відповідних знань, але й відповідних особистісних якостей [1, с. 279]. Нині важливим стає не лише опанування престижною професією, і навіть не певною професією, що користується попитом на ринку праці, а досягнення певного освітньо-культурного рівня, надбання певних компетенцій з метою підвищення конкурентноспромож-

ності на ринку праці. Неперервність освіти розглядається як унікальний механізм виживання людини і суспільства в інформаційну епоху, як важливе стратегічне завдання модернізації загальноосвітніх програм [2, с. 578].

У педагогічному дискурсі набуває актуальності питання формування готовності до самореалізації у майбутніх будівельників в освітньому середовищі коледжу будівництва та архітектури засобами смарт-технологій.

Професія інженера-будівельника передбачає проектування, зведення, експлуатацію, моніторинг та реконструкцію міських територій, будівель і споруд, інженерного забезпечення та обладнання будівельних об'єктів і міських територій, а також транспортної інфраструктури, проведення наукових досліджень і освітньої діяльності в галузі міського будівництва.

Кваліфікований фахівець має бути підготовлений до професійної діяльності в галузі будівництва для роботи в проектних, науково-дослідних інститутах, у виробничих, будівельних та експлуатаційних підприємствах, орга-

нізаціях, що виконують проектно-пошукові роботи, в спеціалізованих фірмах різних форм власності. Для успішної професійної діяльності необхідна наявність творчих, розумових, математичних, конструкторсько-технічних здібностей [5]. Формування готовності до самореалізації у майбутніх будівельників передбачає систематичну, цілеспрямовану на підвищення компетентності особистісну діяльність з отримання і удосконалення знань, умінь та навичок у сфері будівельного виробництва як у будь-яких видах загальних і спеціальних навчальних закладах, так і шляхом самоосвіти [4, с.34].

Актуальними у процесі професійної підготовки майбутніх будівельників вирізняють новітні інформаційні технології, смарт-технології, котрі впроваджуються в сучасних смарт-будинках, смарт-аеропортах, смарт-містах тощо. Хоча системи автоматизації будівель існують вже деякий час, остання хвиля інтелектуальних технологій дає можливість зібрати та проаналізувати багато даних, а також використовувати їх для підвищення продуктивності. В принципі, будь-який пристрій, включаючи дрібні компоненти, тепер може бути розроблений для повернення даних про його поточний стан і для показу, коли вони можуть потребувати заміни [8].

Освітнє середовище коледжу сприяє формуванню готовності до самореалізації у майбутніх будівельників. Студентів в освітньому процесі наставники та викладачі зорієнтовують

на освоєння новітніх форм та методів будівництва, опанування інноваційними інтелектуальними технологіями. Так, наприклад, в основі інтелектуального управління будинком лежить принцип нерозривного зв'язку всіх діючих у приміщенні функціональних систем: управління мікрокліматом, водопостачанням та водовідведенням, газопостачанням, електропостачанням та освітленням. Інформаційні технології розумного будинку повинні зв'язати в єдиний комплекс різне обладнання та інженерні підсистеми житла, керувати ними так, щоб забезпечувати високу енергоефективність [6, с.14].

Розробки в області мікро-технологій, програмного забезпечення, комунікацій та автоматизації означають, що більшість пристроїв, будівель, систем і процесів тепер мають потенціал для «розумності» або вбудованого інтелекту. Це явище можна спостерігати на мікрорівні інтелектуальних пристроїв, побутових приладів та будівель, які можна запрограмувати таким чином, щоб задовольняти потреби людини в комфорті, безпеці та енергозбереженні тощо. На макрорівні міста використовують технологію для більш ефективного функціонування, включаючи фізичну інфраструктуру, таку як розумні електромережі, відеоспостереження та стратегії управління рухом, спрямовані на підвищення стійкості, підвищення продуктивності, економії енергії та зниження витрат. Ця розумна еволюція також охоплює інфраструктуру громадського тран-

спорту та надання таких послуг, як розумне здоров'я, освіта, правопорядок і процес національного та місцевого самоврядування. Деякі людські потреби вирішуються на ще більш широкому рівні за допомогою систем і організацій, які мають глобальну сферу діяльності.

Шляхом поєднання систем у розумний спосіб можна обмінюватися та аналізувати інформацію та координувати процеси таким чином, щоб цілі та проблеми розглядалися на найбільш прийнятному рівні або комбінації рівнів. Розвиток Інтернету речей, вплив основних програмних платформ і прагнення до загальних стандартів означають, що різниця між розумними пристроями, будівлями і містами стає дедалі більш штучною [7].

Таким чином, для майбутніх будівельників знання смарт-технологій у будівництві надзвичайно актуальне, оскільки дозволяє майбутньому фахівцю самореалізуватися у подальшій професійній діяльності та конкурувати на ринку праці.

Література

1. Асанова Ф. Б. Мотивація самостійної роботи студентів та її вплив на розвиток пізнавальної активності [Текст] / Ф. Б. Асанова, Б. В. Адабашев // Проблеми

- інженерно-педагогічної освіти: збірник наук. праць / Укр. інж.-пед. акад. – Х.: [б. в.], 2012. – Вип. 37. – С. 279-282.
2. Астахова В. И. Непрерывное образование как исходный принцип функционирования современных образовательных систем / В. И. Астахова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць. – Харків, 2009. – Вип. 15. – С. 576–581.
3. Бордюгова Т.Г. Моральна цінність праці: філософсько-культурологічний аналіз: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.04 / Т.Г. Бордюгова ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2008. – 20 с. – укр.
4. Гулай О. І. Професійна підготовка майбутніх фахівців будівельного профілю в умовах неперервної освіти: монографія [за наук. ред. докт. пед. наук, проф. Л. М. Романишиної] / О. І. Гулай. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2015. – 388 с.
5. Інформаційна професіограма «Інженер-будівельник» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mb.kname.edu.ua/index.php/ru/>
6. Цмоць І. Г., Карпінєць Р. М., Сидоренко Р. В. Структури та алгоритми роботи підсистем управління мікрокліматом і освітленням розумного будинку Науковий вісник НЛТУ України, 2018, т. 28, № 1.
7. Designing smart cities https://www.designingbuildings.co.uk/wiki/Designing_smart_cities
8. Smart technology https://www.designingbuildings.co.uk/wiki/Smart_technology

УДК 793.31.077

МИСТЕЦЬКІ ЗДОБУТКИ У РОЗВИТКУ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ ВАСИЛЯ АВРАМЕНКА НА ГАЛИЧИНІ У ПЕРІОД “МІЖВОЄННОГО ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ”

Магдалина Марушка

здобувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Стаття присвячена аналізу творчості балетмейстера українського народного танцю Василя Кириловича Авраменка на Галичині у міжвоєнний період. В. Авраменко в справі відродження українського народного танцю створив рухомі хореографічної школи, навчальною програмою яких передбачався теоретичний і практичний виклад матеріалу. Зазначається, що В. Авраменко цілеспрямовано підійшов до створення своєрідних балетних спектаклів на народно-танцювальній основі, тим самим сприяючи піднесенню української сценічної хореографічної культури на Галичині.

Ключові слова: Василь Авраменко; хореографічна школа; народно-сценічна хореографія; хореографічне мистецтво.

Саме у період «міжвоєнного двадцятиріччя», в культурі Галичини зростає потреба у національній самоідентифікації духовного життя. Характерною ознакою даного процесу було активне звернення до зразків регіонального танцювального фольклору (зокрема гуцулки, аркана, коломийки) та введення їх в театральну та хореографічну практику.

Вагомий внесок у розвиток народно-сценічної хореографії в Галичині зробив Василь Авраменко, учень і послідовник В. Верховинця.

Василь Кирилович Авраменко, народився в селі Стеблова, що на Черкащині, після закінчення трирічних учительських курсів та курсів підстаршин вступає до Київської школи ім. М. Ли-

сенка, де під керівництвом метра української хореографії Василя Верховинця поглиблено вивчає український танець.

Згодом – робота в театрі Й. Стадника в Станіславові (Івано-Франківськ), а пізніше – в театрі М. Садовського в Кам'янці-Подільському.

Спілкуючись з акторами театрів, В. Авраменко записує від них стародавні танці різних регіонів України. А спостерігаючи, як виконує у виставах народні танці М. Садовський, у нього зароджується думка підняти українську хореографію на небувалий рівень і ознайомити з нею світову громадськість.

Поштовхом до цього рішення була і зустріч з Симоном Петлюрою, за під-

тримки якого В. Авраменко починає займатися пропагандою української хореографії. Та не все склалося так, як думалося.

Знаний балетмейстер мріє про створення хореографічної школи, та його задуму на той час не судилося збутися на Україні, оскільки через переслідування він разом із театром Садовського емігрує в м. Каліш (Польща), куди було інтерноване в табір полонених і українське стрілецьтво. Саме з полонених Василь Авраменко у 1921 році організовує школу з вивчення українського танцю.

Хореографічний дебют Василя Авраменка в Галичині відбувся у квітні 1922 року, коли у львівській постановці опери «Пан Сотник» ним було виконано декілька українських народних танців.

Творчість балетмейстера, репрезентувала тенденцію до яскравої театралізації українського народного танцю. Це виявилось у прагненні хореографа до технічного ускладнення й довільної сценічної інтерпретації фольклорних першоджерел з акцентуалізацією на героїко-патріотичні мотиви. В. Авраменко впритул підійшов до створення своєрідних балетних спектаклів на народно-танцювальній основі, тим самим сприяючи піднесенню української сценічної хореографічної культури на якісно вищий щабель.

Усвідомлення балетмейстером значного потенціалу хореографічного мистецтва як засобу художнього і національного виховання молоді спонукало В. Авраменка до активної діяль-

ності щодо організації в Галичині шкіл українського народного танцю. Заснувавши першу з них 1922 року у Львові, він згодом відкрив такі навчальні заклади майже в усіх більших містах Східної Галичини (Дрогобичі, Станіславі, Стрию, Тернополі та ін.). Не зважаючи на численні матеріальні і організаційні труднощі й перешкоди, навчання в школах проходило з великим ентузіазмом.

З метою популяризації українського танцю В. Авраменко із танцювальним колективом, створеним з учнів його львівської школи, влітку 1922 року здійснив гастрольне турне Східною Галичиною. Про те, наскільки інтенсивним був план концертів, засвідчує перелік лише частини галицьких міст та містечок, де побували танцюристи: Тернопіль, Станіслав, Коломия, Дрогобич, Східниця, Тустановичі, Любин Великий, Ярослав, Городок Ягелонський, Лука, Самбір, Перемишль, Сокаль, Рава Руська, Угнів, Любачів, Цішанів, Яворів, Миколаїв, Жидачів, Бережани, Козова, Золота Слобода, Рогатин, Бурштин, Пуків, Щирець, Бібрка, Гринів, Підгородище. Усього було дано 72 виступи. Завершив гастрольне турне виступ, який відбувся 26 серпня у Львові і засвідчив високий рівень виконавської майстерності танцюристів.

Наступним кроком В. Авраменка в справі відродження українського народного танцю було створення рухомої хореографічної школи, навчальною програмою котрої передбачався теоретичний і практичний виклад ма-

теріалу. Ця школа, в якій хореограф навчав як ансамблевого, так і сольного танцю, працювала почергово в Дрогобичі, Стрию, Перемишлі, Станіславі, Коломиї, Тернополі, Львові і виховала когорту шанувальників українського народно-хореографічного мистецтва.

У грудні 1922 року він змушений був залишити Галичину. Василь Авраменко виїжджає на Холмщину, а згодом – на Волинь, де займається виконавською та педагогічною діяльністю. Повернувшись на початку зими 1923 року в Галичину, балетмейстер дав два вечори танцю за участю його учнів волинян, а на свята Андрія і Миколая виступив із своїми львівськими вихованцями у великому залі Народного дому.

У Львові балетмейстер організує «Інструкторський курс українського національного танцю», що тривав від 20 березня до 20 травня 1924 року. Його випускники, що склали іспит перед спеціальною комісією, отримали дозвіл на заснування власних хореографічних шкіл.

Однак активна діяльність В. Авраменка в Галичині згодом була перервана. Зазнавши переслідувань і арештів з боку польської влади, балетмейстер був змушений в жовтні 1924 року таємно виїхати до Чехословаччини.

Та не зважаючи на те, що перебування В. Авраменка в Галичині було недовгим, його творча, педагогічна й організаційська праця принесла плідні результати і мала надзвичайно важливе значення для розвитку української народно-сценічної хореографії в краї.

Виступи балетмейстера і його вихованців відкривали галичанам справжню красу рідного танцю, який став могутнім засобом виховання національної самосвідомості українців, прищеплювали любов і повагу до батьківської історії та культури; значно сприяли його популяризації. В. Авраменком було виховано цілу низку хореографів, які продовжували справу свого наставника й цим самим забезпечили зростання рівня професіоналізації в цій ділянці. Діяльність Василя Авраменка мала вирішальний вплив на подальший розвиток українського народно-сценічного танцювального мистецтва, багато в чому визначивши особливості цього процесу.

Викладання ґрунтувалось на системі хореографічного навчання, розробленій В. Авраменком на засадах школи В. Верховинця, програма шкіл передбачала опанування як практичного, так і теоретичного матеріалу. Прищеплюючи своїм вихованцям любов і повагу до національних танцювальних традицій, балетмейстер водночас готував їх до продовження розпочатої ним справи.

Завдяки діяльності відомого реформатора хореографії Василя Авраменка докорінно змінюються уявлення про засоби художнього відтворення, відбувається перегляд усталених класичних канонів, оновлення жанрових та стильових систем, розширення виражальної палітри танцю. Творчо опановуючи новітні ідеї, в яких прокладала свій шлях історія європейської культури ХХ століття, він праг-

нув у своєму мистецтві зберегти найкращі здобутки вітчизняної школи танцю.

Справу В. Авраменка продовжили його учні за підтримки численних українських громадських товариств Галичини. Духовно-виховний потенціал, притаманний українському народно-танцювальному мистецтву, осмислювався як відповідний головній меті цих інституцій – вихованню національної самосвідомості та піднесенню національної гідності українського громадянства. У зв'язку з цим товариства всіляко підтримували діяльність послідовників В. Авраменка, налагоджували тісну співпрацю з ними. Так Ф. Мацяк, Я. Булка, В. Тихоліз активізували у даному напрямку працю товариства «Сокіл», В. Терлецький, І. Магмет – «Просвіти», О. Бойчук, О. Заклинська, Р. Петріна – «Рідної школи» тощо. Крім постановки танців до різноманітних імпрез, хореографи проводили освітні курси та гуртки для бажаючих оволодіти мистецтвом народного танцю, публікували різноманітні фахові матеріали з даної проблематики у галицьких періодичних виданнях.

Хоч перебування В. Авраменка в Галичині не було тривалим (до осені 1924 року), його художньо-творча діяльність істотно вплинула на подальший розвиток національної хореографічної школи і визначила регіональні особливості цього процесу.

Висновок. Хореографічне мистецтво Галичини у міжвоєнний період було самобутнім, багатогранним й, водночас, цілісним явищем. Його розвиток відобразив загальні закономірності поступу європейської танцювальної культури. Суттєвий вплив художньо-творчих процесів, що мали місце у танцювальному мистецтві Європи в перші десятиліття ХХ століття, виявився у створенні авторських танцювальних шкіл.

Література:

1. Пастух В. В. Модерні хореографічні напрями в Галичині (20-30-ті роки ХХ століття). / В. Пастух // . – К.: Знання, 1999. – С. 38–41.
2. Поясик О. Фольклор в системі музичного виховання навчальних закладів Галичини (20–30-х рр. ХХ ст.). / О. Поясик // Актуальні проблеми української етнопедagogіки / За ред. чл.-кор. АПН України, проф. Скульського Р.П. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 186–190.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОРΟΣЛИХ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Ванівська Олександра Миронівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Національний лісотехнічний університет України

Малиновська Олена Леонідівна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національний лісотехнічний університет України

Преснер Руслана Борисівна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Національний лісотехнічний університет України

***Анотація.** Соціально-економічні трансформації у сучасному світі зумовлюють необхідність перепідготовки фахівців, зокрема необхідність розвитку освіти дорослих, здобуття ними нових знань, умінь і навичок, які б відповідали вимогам професійної діяльності. У статті обґрунтовано теоретико-методологічні засади іншомовної освіти дорослих у системі післядипломної освіти, висвітлено чинники, що підвищують значущість освіти дорослих у сучасному світі, розглянуто тенденції та перспективні напрями розвитку освіти дорослих в Україні.*

Ключові слова: освіта дорослих, навчання іноземних мов, навчання дорослих, післядипломна освіта, професійні компетенції.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE IN ADULTS IN THE SYSTEM OF ADVANCED STUDIES

***Summary.** Socio-economic transformations in modern world necessitate the retraining of specialists, in particular, the need to develop adult education, to gain new knowledge, abilities and skills that meet the requirements of professional activity. The article substantiates the theoretical and methodological principles of foreign language education for adults in the system of advanced studies, highlights the factors that increase the importance of adult education in modern world, and considers the trends and prospective lines of adult education development in Ukraine.*

Key words: adult education, foreign language teaching, adult learning, continuing

education, professional competences.

Соціально-економічні трансформації у сучасному світі зумовлюють необхідність перепідготовки фахівців, зокрема необхідність розвитку освіти дорослих, здобуття ними нових знань, умінь і навичок, які б відповідали вимогам професійної діяльності, адже одним з результатів науково-технічної революції став прискорений процес старіння знань, а також переорієнтація на інші види діяльності, а отже, постійно існує потреба у фахівцях того чи іншого профілю.

За цих обставин в умовах глобалізації зростає й роль іноземних мов. Це пов'язано з тим, що в останнє десятиліття почали інтенсивно розвиватися міжнародні зв'язки України з країнами Європейського Союзу, між українськими і зарубіжними фірмами, підприємствами й організаціями у різних сферах діяльності; сучасний світ став більш багатонаціональним і багатомовним: з одного боку, активізується процес глобалізації та економічної конкуренції, а з іншого – зростає роль національної ментальності; відбулися зміни на ринку праці: практично всюди потрібні фахівці, які володіють комп'ютерною грамотністю і знають принаймні одну іноземну мову; суспільство стало мобільнішим, що дало змогу українським громадянам відпочивати, навчатися і працевлаштовуватися за кордоном.

Дослідженням іншомовної освіти дорослих займалося багато як вітчиз-

няних, так і зарубіжних вчених. Так, проблеми освіти дорослих знайшли відображення у працях сучасних учених, які досліджували: питання методології освіти дорослих – С. Вершловський, Б. Гершунський, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, А. Кузьмінський, Н. Ничкало, С. Сисоева та ін.; концептуальні положення методології порівняльної педагогіки – Т. Десятов, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва, О. Сухомлинська та ін.

Питання навчання дорослих іноземних мов стали також предметом досліджень зарубіжних вчених М. Канінгем Флорез (М. А. Cunningham Florez) та М. Бурт (М. Burt), А. Назнін (А. Naznean), М. Шлеппегрел (М. Schleppegrell), Г. Каваліаускієне (G. Kavaliauskiene) та Д. Ужпалієне (D. Uzpaliene) та ін.

Сучасна освіта ідентифікується як процес, що триває все життя і забезпечує підтримку та збагачення професіоналізму фахівців. Потреба в постійному оновленні знань посприяла розвитку масової освіти дорослих, у т.ч. й системи післядипломної освіти. Теоретичну базу дослідження навчання іноземних мов дорослих в системі післядипломної освіти становлять ідеї та положення концепції неперервної освіти, в основі якої лежить твердження про необхідність навчання впродовж життя в сучасному технізованому та інформатизованому світі. Сучасна наука розвивається настільки

швидко, що часто професійні знання, здобуті людиною, вже за кілька років стають застарілими та потребують оновлення. Більше того, сучасне життя вимагає від людей мобільності, здатності до змін, в т.ч. й у професійній діяльності. Нерівномірність підготовки кадрів, перевиробництво кадрів одного профілю (наприклад, юристів, економістів тощо) на шкоду іншим (насамперед робітничим професіям), актуалізує проблему післядипломної освіти, в межах якої людина може на базі раніше отриманого фаху здобути нову професію.

Відомий науковець В. Пуцов у своїй праці обґрунтував чинники, що підвищують значущість освіти дорослих у сучасному світі, серед яких: зростаючі вимоги до професійної компетенції фахівців, як необхідної умови їх конкурентоспроможності; процес старіння населення, який зробив освіту дорослих одним з найбільш ефективних засобів, які дозволяють пом'якшити вступ людини у «третій вік», коли вона залишає сферу праці або змінює характер своїх професійних занять у силу обставин, пов'язаних з фізіологічними особливостями; міграційні процеси, що гостро поставили питання про шляхи залучення дорослих до нового соціокультурного середовища, в якому вони опинилися; зростання «захисної» ролі освіти дорослих у суспільстві соціальних перебудов, які викликають у людини почуття соціальної вразливості, тривоги, соціальної незахищеності тощо [4, с. 9].

Вітчизняна вчена Л. Сігаєва визначила тенденції розвитку освіти дорослих в Україні на початку XXI століття. На її переконання, до них належать:

- реалізація системного підходу до розвитку освіти дорослих;
- розвиток освіти дорослих у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів;
- зв'язок пріоритетних завдань освіти дорослих з процесами глобалізації та інформатизації суспільства;
- використання української системи вищої освіти для розбудови фундаменту освіти дорослих;
- навчання безробітних;
- розвиток міжнародного співробітництва;
- вплив соціально-економічних трансформацій на структуру, завдання та зміст освіти дорослих;
- упровадження інформаційних технологій в освіту дорослих;
- створення громадських об'єднань та визначення їх ролі у формуванні політичної свідомості громадян України;
- посилення функції соціального захисту людини.

Дослідниця виділила також перспективні напрями розвитку освіти дорослих в Україні, серед яких:

- створення законодавчо-правової бази з проблем освіти дорослих;
- здійснення пільгового оподаткування чи скасування оподаткування для підприємств, фірм, які впроваджують освітню реформу;
- єдине підпорядкування всіх форм навчання дорослих державній політиці;

– надання податкових пільг підприємствам, що акумулюють кошти на освіту дорослих для відповідних освітніх установ;

– створення на державному рівні умов для неперервного навчання дорослих на безоплатній основі;

– створення і практичне застосування системи персонального кредитування освіти дорослих;

– демократизація і автономізація українських вищих навчальних закладів з метою створення умов для навчання дорослих упродовж усього життя;

– надання керівникам вищих навчальних закладів права затверджувати навчальні плани та програми з широким використанням модульного методу, приймати на навчання слухачів без вікових обмежень;

– перебудову навчального процесу відповідно до потреб ринку праці;

– створення на базі вищих навчальних закладів кафедр андрагогіки, науково-дослідних лабораторій з проблем освіти дорослих;

– здійснення системних наукових досліджень з проблем андрагогіки;

– розгортання консультативної роботи з питань упровадження нових технологій, нової техніки;

– створення бази даних про наявність видів освітніх послуг, що надаються навчальними закладами й підрозділами системи післядипломної освіти;

– поширення дистанційного навчання для дорослих людей;

– розв'язання кадрових питань: підготовка андрагогів-фахівців для роботи з дорослими;

– активне поширення нетрадиційних форм освіти дорослих (створення університетів для людей третього віку, курсів для навчання без вікових обмежень);

– надання освітніх послуг незахищеним верствам населення [2, с. 26 – 27].

Функціонування системи післядипломної освіти педагогів як невід'ємної складової системи безперервної освіти стало предметом дослідження Н. Протасова. Дослідниця науково обґрунтувала теоретико-методологічні основи функціонування системи післядипломної освіти педагогічних кадрів та дійшла висновку, що органічними складовими післядипломної освіти є теоретичне і практичне навчання. Теоретичне навчання в змісті післядипломної освіти виконує функції: орієнтира в інформаційному потоці; розвитку мислення педагога; формування та збагачення понятійного апарату фахівця; створення основи для осмислення та аналізу педагогічного досвіду; основи для прийняття рішень; здобуття і вироблення нового знання. Виходячи з цього, структура змісту теоретичного навчання детермінована: цілями післядипломної освіти; гуманітаризацією змісту післядипломної освіти; структурою об'єкта діяльності; рівнем кваліфікації педагогів; структурою об'єкта вивчення.

Практичне навчання, згідно з його суттю, виконує функції: розвитку практичного мислення педагога; удосконалення механізмів психіки фахівця; розвитку професійних якостей пе-

дагога; надання необхідних умінь та навичок для здійснення професійної діяльності; сприяння набуттю фахівцем педагогічного досвіду; стимулювання та розвитку педагогічної рефлексії. Структура змісту практичного навчання детермінована структурою професійної діяльності та характером спілкування в процесі цієї діяльності. Детермінанти структури змісту теоретичного і практичного навчання взаємопов'язані, взаємообумовлені, вони впливають на структуру змісту навчання безпосередньо та опосередковано, одна крізь одну. Це, на переконання Н. Протасової, пояснює органічну природу змісту післядипломної освіти в цілому [3].

Теоретико-методологічні засади (ступінь, структура, функції, принципи, особливості та умови розвитку) післядипломної педагогічної освіти як підсистеми неперервної педагогічної освіти розглянув у дисертаційному дослідженні А. Кузьмінський. Вчений провів системний аналіз зародження, еволюції змісту, організаційних форм і наукових основ післядипломної педагогічної освіти в Україні, запропонував її періодизацію, проаналізував основні тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в розвинених країнах. Теоретично обґрунтував основні функції й напрями післядипломної педагогічної освіти в нових умовах: надання методичної допомоги педагогам в організації самоосвіти, поліпшення інформаційного забезпечення, освоєння інноваційних методів виховання учнів, реалізація досягнень

психолого-педагогічної науки в практичній діяльності. Розглянув організаційно-педагогічні умови професійного розвитку педагога у системі післядипломної педагогічної освіти; дослідив особливості технології й управління навчальним процесом у закладах системи післядипломної педагогічної освіти.

Важливо, що у роботі висвітлено теоретичні основи формування змісту післядипломної педагогічної освіти. Гетерогенність, багатоелементність, органічна єдність і неподільність педагогічної діяльності вимагають, на переконання вченого, такої ж складнокомпонентної структури особистості, її педагогічної культури, що забезпечується розвитком діяльнісних потенціалів: перетворювального, пізнавального, ціннісно-орієнтаційного, комунікативного та естетичного. Для здійснення педагогічної діяльності педагог повинен мати належний рівень загальної і специфічної соціально-професійної культури та спеціально-предметної підготовки. Кожна складова післядипломної педагогічної освіти (перепідготовка, спеціалізація, підвищення кваліфікації) розв'язує проблеми розвитку педагога як професійної особистості своїми специфічними засобами та методами з урахуванням рівня попередньої підготовки, вікових, психофізіологічних особливостей особистості, потреб, мотивів, інтересів.

Необхідно відзначити, що одним з ключових пріоритетів у стратегії «Освіта впродовж життя» визначено володіння іноземною мовою. У рішен-

ні Європейського парламенту про запровадження європейського року мов (2000) [6] йдеться про необхідність сприяння організації вивчення мов, починаючи від дошкільної освіти і аж до вивчення мови зі спеціальною метою, особливо в професійному контексті всіма громадянами Євросоюзу, незважаючи на вік, національну приналежність, соціальне становище, попередній досвід вивчення мов і рівень їхнього знання.

У документі «Просування іншомовного навчання і лінгвістична різноманітність», орієнтованому на країни ЄС впродовж 2004 – 2006 рр., формулюються основні цілі в галузі іншомовної освіти:

- все населення ЄС має володіти двома іноземними мовами (довготривала мета);

- неперервна мовна освіта повинна починатися у ранньому віці;

- мовна освіта важлива для формування лідерських якостей [5].

Орієнтація сучасної освіти на формування особистості, що володіє екологічно розвиненою свідомістю і світоглядом, на процеси гуманізації і культурації, сприяла утвердженню нового погляду на іноземну мову, яка стала розглядатися як засіб пізнання скарбів загальнолюдської культури, як інструмент розвитку особистості в діалозі (полілозі) культур [1, с. 13].

Отже, освіта дорослих докорінно змінює підходи до змісту й організації навчання та розвитку особистості, переорієнтовуючи її на забезпечення психолого-педагогічного та організа-

ційного супроводу самостійної освітньої діяльності дорослої людини. Зокрема, актуалізується й проблема іншомовної підготовки освіти дорослих. Сучасними науковцями розробляються теоретико-методологічні засади андрагогіки, знання яких дасть змогу педагогам, що працюють в післядипломній ланці освіти, оптимально та ефективно організовувати навчально-виховний процес.

В Україні освіта дорослих як складова освіти впродовж життя не посідає належного місця й не набула відповідного визнання, а ставлення української держави і громадян до непрофесійної або неформальної освіти можна скоріше характеризувати як ставлення до особистої справи й переважно завдань комерційної освіти. Тому, необхідно розвивати освіту дорослих як цілісну систему, що відтворює гарантії і права кожного громадянина країни на безперервну освіту впродовж життя; зорієнтувати її на загальнолюдські цінності, ідеали гуманізму; гармонізувати інтереси особистості й суспільства, а також зробити згадану освіту доступною для всіх верств населення, створити об'єктивні умови для максимального розвитку особистості, реалізації усіх особистісних потенційних можливостей, що сприятиме як успішній адаптації до мінливих соціально-економічних умов, так і соціальній захищеності дорослої людини.

Список літератури:

1. Гальскова Н.Д., Никитенко З.Н. Теория и практика обучения иностранным языкам. Начальная школа: [методическое

- посobie]. М.: Айрис-пресс, 2004. 240 с.
2. Китайгородская Г. Интенсивное обучение иностранным языкам: теория и практика. М.: Рус. яз., 1992. 254 с.
3. Протасова Н.Г. Теоретико-методичні основи функціонування системи післядипломної освіти педагогів в Україні: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки». Київ, 1999. 32 с.
4. Пуцов В. Соціально-педагогічні аспекти проблем освіти дорослих. Імідж сучасного педагога. 2010. № 10 (109). С. 8–10.
5. An Inventory of Community actions in the field of multilingualism – 2011 update. EUROPEAN COMMISSION, Brussels, 7.7.2011 SEC(2011) 926 final (дата звернення: 08.07.2019).
6. Decision No 1934/2000/EC of the European Parliament and of the Council of 17 July 2000 on the European Year of Languages 2001 [Official Journal L 232 of 14 September 2000]. URL: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11044_en.html (дата звернення: 09.07.2019).

THE EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE MUSIC-AESTHETIC SPACE OF A COMPREHENSIVE SCHOOL

Rufina Dobrovolska

assistant of the department of pedagogy, department of pedagogy at Vinnytsya State Pedagogical University (Ukraine, Vinnytsya)

Abstract

It was analyzed modern tasks of the esthetic development of pupils individuality according to the developing training and humanistic upbringing. An educational function of musical art as a part of educational process was accentuated as well as its ability to influence the emotional domain of the personality. There are some educational tasks of the musical-aesthetic space of general school such as skilled music fans preparation and music help to human individuality formation. Some attributes of the musical-aesthetic space as the component of the cultural-educational space of general school were examined.

Educational functions of the musical-aesthetic space of general school were characterized. These are spiritual and creative child individuality potential; compensation of its deficiency in child's other life domains; upbringing of the aesthetic attitude toward music; positive emotional educational background creation. It was suggested that professional training of future music teachers has to anticipate acquiring skills to master that space as well as its purposeful using of its sources in the process of musical-aesthetic pupils upbringing realization.

Key words: educational potential, musical-aesthetic space, cultural-educational space, professional training, future teachers of music, musical-aesthetic education.

In the modern pedagogical science, the aesthetic education of the schoolchildren by means of musical art is interpreted in two ways: on the one hand, this is the importance of musical-aesthetic education in the formation of the inner world of each student, in the formation of his personality, on the other, it is questioned the historical approach – the attitude to art as a mean of upbringing. In our opinion, the educational value of art today is more than ever relevant, as evidenced by the sad data of sociological research: displacement of aesthetic needs and spiritual values into the last places in the hierarchy of the main

content components of youth consciousness. The pages of pedagogical journals indicate the reasons for these processes: pragmatism and heartless prudence, contempt and inattention to the neighbor and displacing moral and spiritual values in general are beneficial today. In this connection, the acuteness of understanding of the role of educational functions of musical art as a part of the educational process is getting greater importance, which can strongly influence the sphere of aesthetic and emotional experiences [2]. After all, music has always been the thinnest and effective mean of attracting children and

adolescents to the world of beauty, kindness, and humanity.

The identification of the educational potential of the musical-aesthetic space of a comprehensive school, the impact of the readiness for its creation on the formation of the professionalism of the teacher of music in pedagogical research is insufficient and need to be studied, since, in our view, the ability of the future teacher of music to use the educational potential of this space fully determines its social and professional maturity level.

Knowledge of the powerful educational potential of musical-aesthetic space of a comprehensive school, the ability to build it, should become for the future teacher of music an important component of vocational training, as well as a professional communication environment and an incentive to develop professionalism. The positive, humanistic potential of the musical-aesthetic space of the school is intended to protect students' consciousness from the aggressive nature of the influence of society. During the reign of the recent totalitarian state system, the practice of education was dominated by rigorous regulations and control of the consciousness of a growing person, as an attempt to bring it under a given «pattern», an authoritarianism of teachers. As noted by V. Slastonin, A. Ratsul, T. Dovgan, I. Isaev, E. Shiyanov, this, ultimately, led to the construction of an educational system in educational institutions characterized by a number of negative features: the object orientation of education, for the conditions of which the pupil acts mainly as an object of educa-

tion in relation to the influence of adults; the standardization of the educational process as a consequence of the simplified interpretation of the concept of «personality», bringing it together to a set of activities, which is the essence of a program of education; minimization of diagnostic procedures designed to identify the child's individuality, their natural abilities, physiological and psychological peculiarities, as personal qualities which should have been determined by social orders; formalism in education; authoritarian style of education, the basis of which is verbal influence, demand, violence, predominance of the educator's monologue, the result of which, as a rule, was internal, but often also external protest and resistance of young people; the gap between education and upbringing, the approach to them as two parallel processes; irrational selection of the basic components of general secondary education, due to not recalculation of the main accumulation of universal culture; a view on education as a concomitant secondary activity; violation of continuity in the organization of the educational process in the family, children's preschool institutions, primary and secondary schools; weak coordination of the activities of educational institutions, out-of-school institutions, the media in the education of the younger generation [10].

The need to overcome the above negative signs of education led to the design in psychological and pedagogical science at the end of the XX-th – the beginning of the XXI-st century paradigm of developmental education. The essence of this

concept is the construction of a system of education, which involves the development of not only the foundations of science, but also the basic elements of culture; the development of skills to reveal their own abilities, of oneself, of their internal potential; ability to build positive relationships with others. The specificity of the purpose of the new paradigm can be outlined in such postulates: culture, spirituality, freedom to choose an individual within the limits defined by law, the transition from information «pumping» to the learning of ways of culture, creating conditions for self-development and self-realization of the individual in harmony with himself and with society. The modern concept of humanistic education is aimed at harmonious development of the individual and involves the humane nature of the relationship between participants in the pedagogical process. Proceeding from this, one can agree with the opinion of V. Kremen that humanistic education is one of the progressive tendencies of not only the world educational process, but also the educational practice of Ukraine [8, p. 18]. At the root of new ideas there are such leading scientists of our time as I. Bech, G. Ball, T. Titarenko, A. Bogush, V. Kuz and others.

Most of these researchers agree that the importance of the education for the full development of personality, in essence, performs a triune function: education, upbringing and development. It is important Boris Gershunsky statement that the educational process can be effective only if its integrity is maintained in

the unity of its educational and educative functions, since the person himself is a whole and indivisible, and any attempts to artificially divide this integrity, the implementation of a separate educational or educative effects on the person, predetermined for failure [6].

In today's challenging conditions, an educational institution remains the main social institution that provides the educational process and the real integration of various subjects of education [5; 15]. The teacher of music at a secondary school should clearly understand not only the goals, tasks, programs of his future activities, but also the socio-cultural situation in which the child's life is carried out. In our time, the task of spiritual growth of society acquires special acuity. Art in general and musical art in particular are intended to solve the task of humanizing of the education of schoolchildren. In this regard, it is indisputable that in a modern school, aesthetic education should be a priority area for the development of the child's personality. As a result, there is a change in the status of the subject «Music» at school. There is a transition from the lessons of mastering narrow-tech skills to the lessons focused on the development of the individual, the creative abilities of the student, which, in turn, requires fundamentally different approaches to the training of the future music teachers. Let's agree with the opinion of famous pedagogues-musicians G. Padalka, O. Rudnitskaya, V. Shulgina that negative processes in the socio-cultural sphere lead to incomplete realization of the educational potential of musical art,

which is called in our time to become one of the priority means of spiritual revival of the society [9; 11; 17]. The music teacher must, along with the function of the teacher perform the function of the educator, which becomes the foundation for the implementation of educational and educative tasks in the musical-aesthetic space of the school. And for this there is clearly not enough one music lesson per week. After all, as we have noted above, extra-curricular musical activities in the secondary school are often reduced to calendar holidays, which does not contribute to the achievement of the main goal of school music education, which was formulated in the context of the humanistic concept in the middle of the last century by D. Kabalevsky, and is relevant to this day – the formation of the musical culture of the student as part of his general spiritual culture.

The analysis of literature shows that, with all the diversity of approaches to the definition of musical culture, the majority of music teachers (O. Shelokova, O. Polataiko, O. Oleksyuk, L. Masol, O. Ros-tovsky, etc.) holds the view that musical culture of the schoolchildren is revealed in:

- in the emotional and moral response to the works of musical art, interest in the subject «Music» and musical art in general, as well as enthusiasm for the musical and creative process;

- in the presence of knowledge of musical art and the ability to apply it in practice;

- in the presence of their own position on the works of art, in the ability to independently evaluate the works of musical

art and reflect on their purpose and artistic value;

- in the developed musical taste, development of musical abilities.

These provisions define the tasks of modern school education on the subject «Music» and have a general cultural character. Their significance is substantiated by the need for more full use of the educational potential of musical art, the development of ethical principles and ideals for the spiritual development of personality. We share the views of V. Cherkasov, who, based on the experience of musical pedagogy, notes two important functions of today's Ukrainian musical education. The first function – classical, is understood as the development of the musical culture of the individual, reflected in the formed system of spiritual and moral values and universal humanistic beliefs. Creativity and figurative thinking are the accompanying qualities that are formed in schoolchildren in the process of communicating with musical art. The second function – is pragmatic, which provides the development of abilities and figurative constructive thinking, creative imagination, ability to correlate and regroup diverse material, the formation of the ability to harmonize the world around itself, to perceive the picture of the world in a holistic way, to synthesize and generalize the received information, which promotes the activation of the process of creative activity [16].

All of these abilities and skills develop at schoolchildren first of all in the classes on aesthetic cycle subjects and in the lessons on the subject «Music». So in the

extra-curricular musical activities in the conditions of the musical-aesthetic space of the school this process will occur much faster and more efficiently. The artistic and creative development of students in general (the musical and creative development in particular), which is the task of the subjects of the artistic cycle (in particular, music), contributes to the formation of their particular, aesthetic attitude to life, which is associated, first of all, with sensory perception, since art affects the special sphere of the psyche and the social sphere of their feelings. In order to more clearly visualize the educational and educative functions of the musical-aesthetic space of the school, it is necessary to consider two main components of this concept.

Education in the broad social sense is understood as the transfer of accumulated experience from the older generation to the younger; as a systematic and purposeful influence on the consciousness and human behavior in order to form the settings, concepts, principles, values orientations that provide the necessary conditions for its development, preparation for life and good work. A characteristic tendency of modern pedagogical theory and practice is the desire to consider education as a sensory-generating process. This tendency points to the revival of the Ukrainian cultural and pedagogical tradition, according to which education has always been understood as the process of spiritual uplift of the individual.

By joining O. Bondarevskaya's position, we understand the education as a personally oriented pedagogical process

that ensures the development of the motivational-valuable sphere of consciousness of the person and its formation as a subject of personal life, history, and culture. Central opinion of O. Bondarevskaya is the provision that education is intended to promote the manifestation and development of the cultural, individual and social essence of man in their unity, which implies educational impact on man as a whole system, and not on its separate functions. The author believes that the integrity of a person is ensured by his personality and morality. «This means unconditional priority and the need for the revival of moral issues... Orienting on a person of culture as a cultural and educational ideal of our time puts a pedagogical task to overcome these shortcomings of modern education» [3, p. 11].

Wide organizational and practical content of the concept of education is related to the relationship of people in different situations, especially in the need to regulate the behavior and ways of communication of the pupils in accordance with generally accepted norms. In a more narrow sense, one can define education as a socially regulated process of formation and development of a person in accordance with social ideals. Education along with the preservation of the values of conformity with public ideals involves the active use of social sources of the educational process: the educational effect of the microenvironment and the meso-environment, the ratio of the process of assimilating the norms of social life with the development of the individual. In this regard, it should be noted that V. Sukhom-

lynsky repeatedly emphasized the uniqueness and indispensability of music as an educational remedy, «which should provide an emotional and aesthetic coloration to all spiritual life of a person. Knowledge of the world and feelings is impossible without the understanding and the experience of music, without deep spiritual need to listen to music and enjoy it. Without music, it's difficult to convince a person entering into the world that a man is beautiful, and this conviction is, in essence, the basis of emotional, aesthetic and moral culture» [13, p. 496]. V. Sukhomlynsky's musical education was considered in close connection with the education of a citizen – moral, mental, and aesthetic. The highest goal of musical education of the younger generation at school is difficult to justify more precisely and simply than Vasily Alexandrovich did: «Musical education is not the education of a musician, but primarily the education of a person.» V. Sukhomlinsky believed that an important and at the same time an elemental feature of aesthetic culture is the ability to listen and understand music. He also drew attention to «that it is impossible to say a word, you can say a musical melody, because music directly transfers the mood, experience...» [12, p. 248].

In the context of our study, it is important to clarify the role of music, musical education at a general school. D. Kabalevsky argued, and it is also relevant today that «the main task of mass music education at a secondary school is not so much the learning of music in itself, but the influence of music through the entire spir-

itual world of students, first of all on their morality» [6, with. 12]. We agree with him that the importance of music at school is far beyond the bounds of art. Just as literature and fine art, music is strongly included in all areas of education and upbringing of schoolchildren, being powerful and indispensable mean of their spiritual world forming [7, p. 52].

Analysis of research in the field of musical art and aesthetic education [4; 14] allows us to talk about the profound influence of music on the spiritual world of the student and his inner culture. Y. Aliyev believes that the very nature of music, as well as any kind of art, determines its main artistic function: the addition of the student's real life experience «orderly experience» of imaginary life, without which it is practically impossible to fully develop the student's consciousness as well as it is impossible to full human activity in general [1, p. 26]. The attraction of music to the education of an educated, adapted graduate of a secondary school is of particular importance today, in the conditions of a powerful technocratic society. The fragmentation of sciences along with narrow professionalism create the danger of transforming people into «narrow» specialists, bounded by the limits of their branch. Success in any profession is possible today only with a broad view of the world, in the unity of the theoretical-cognitive, practical and aesthetic attitude to the reality.

Music lessons are also valuable because activities related to one type of art help to form the artistic abilities that are required for other types of study. Even the

fact of direct and effective communication with art has educational value, because the aesthetic attitude to artistic images, and through them – and to the phenomena of reality, thanks to feelings and experiences, is an active way of aesthetic education.

The educational and musical activity at the secondary school, without a doubt, is the basis for a massive and comprehensive musical-aesthetic education. In today's educational space, the most effective and productive is to fulfill the main purpose and basic requirements for work with the musical-aesthetic education of schoolchildren (the formation of musical culture of students in the context of their general spiritual culture, the acquisition of general musical development, the formation of aesthetic taste, the musical world outlook). The most complete realization of the educational potential of musical art can only be in the conditions of the musical-aesthetic space of the secondary school, where extracurricular work and class work constitute a single whole and are built on common principles with new music technologies. No matter how important such aspects of musical education work as enrichment of knowledge and expanding the outlook of children, the development of their ability to understand music, skills of practical music, its importance to society is not limited to artistic tasks themselves. Under the educational tasks of the musical-aesthetic space of a comprehensive school, we understand not only the training of qualified music lovers, but somewhat much wider and taller: the formation with

the help of music of all aspects of the human person.

It is this understanding of educational tasks that should be at the basis of the training of future music teachers to create the musical-aesthetic space of a comprehensive school. The decision of the tasks of musical-aesthetic education and the artistic-creative development of children and young people must be carried out by highly skilled, well-developed music teachers. Deeply right was D. Kabalevsky, who said that if we set ourselves the task of a comprehensive, harmonious development of students, then first of all, it is necessary to take care of the all-round, harmonious development of teachers. We will also recall his words that «to bring up children, adolescents, youth – this also means educating and educators!» [7, p. 63].

Educational and educative functions of the musical-aesthetic space of the secondary school are interrelated and inseparable from each other. It is difficult to imagine the educational result of the influence of art without the arming of students with the knowledge. Underestimation of one factor and, conversely, reevaluation of another violates inseparable connection of educational developmental functions of the musical-aesthetic space of a secondary school. The general basis of educational and educative (due to the peculiarities of musical and pedagogical activity and the specificity of musical art) aspects of the musical-aesthetic space are the orientation of art and pedagogy to the development of personality, and hence to solve the problems of its spiritual formation.

Summarizing the foregoing, the special features of the musical-aesthetic space as a component of the cultural-educational space of a comprehensive school are:

- socio-cultural conditionality and anthropological orientation;
- significant educational and educative potential;
- focus on providing children and young people with aesthetic pleasure associated with musical creativity;
- the possibility of a synthesized influence on the intellectual-ideological, emotional-volitional, needs-motivational, activity-behavioral sphere of the student's personality, which determines his individual creative development;
- use of the latest music technologies;
- subject relations of the teacher and pupils, their creative interaction;
- the possibility and, at the same time, the necessity of introducing author's methodological developments, which stimulates the teacher to self-development and self-improvement.

Thus, we can say that the educational potential of the musical-aesthetic space is capable of ensuring the formation of the personality of the child, which is characterized by artistic and aesthetic and social activity. This tendency reflects the fundamental transformations in the socio-cultural development of society as a whole. Thus, the educational and educative functions of the musical-aesthetic space of the secondary school are: activating the spiritual and creative potential of the child's personality; compensation for the disadvantages of his manifestation in other spheres of life; education of aesthetic atti-

tude to music; creating of aq positive emotional learning background.

The professional training of future music teachers should include the acquisition of skills in the development of this space, the purposeful use of its resources in the process of realizing of the tasks of musical-aesthetic education of students. Readiness to create this space, activating the interaction of the future teacher of music with the designated space requires conscious, intellectual and emotional efforts, directly affecting his professional development. Therefore, this process should be considered as educational, which is of vital importance for the professional training of future music teachers.

Bibliography

1. Алиев Ю. (2000), Настольная книга учителя – музыканта, Владос, Москва.
2. Безбородова Л., Алиев Ю. (2002), Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях: учеб. пособие для студ. муз. фак. педвузов, Издательский центр «Академия», Москва.
3. Бондаревская Е. (2003), Культурные смыслы современного воспитания. Материалы Всероссийской научно-практической конференции «Педагогическая наука и практика – региона», СГПИ, Ставрополь, с. 10-13
4. Бех І. (2008), Виховання особистості, Либідь, Київ.
5. Галузяк В. (2013) Образовательная среда как фактор личностного развития будущих учителей, Наука: информ; Воронеж: ВГПУ, Выпуск 56, с. 28-41.
6. Гершунский Б. (1988), Образование в третьем тысячелетии: гармония знания и веры, Педагогика, № 2, с. 23-37.
7. Кабалевский Д. (1986), Педагогические размышления: Избранные статьи и доклады, Педагогика, Москва.
8. Кремень В. (2007), Філософія націо-

- нальної ідеї. Людина. Освіта. Соціум, Грамота, Київ.
9. Падалка Г. (2008), Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін), Освіта України, Київ.
 10. В. Слостенін (2002), Педагогіка: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений, В. Слостенін (ред.), Издательский центр «Академия», Москва
 11. Рудницька О. (2002), Педагогіка: загальна та мистецька, ТОВ «Інтерпроф», Київ.
 12. Сухомлинский В. (1981), Сердце отдаю детям, Рад. шк., Київ.
 13. Сухомлинський В. (1977), Вибрані твори: в 5 т., Рад. шк., Київ.
 14. Тайнель Е. (2007), Теорія та практика загального музичного виховання за методом відносної сольмізації, Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, Львів.
 15. Холковська І. (2013) Конфліктно-середовищний підхід у підготовці майбутніх учителів до попередження та розв'язання конфліктів, Матеріали наук.-практ. конференції (за результатами науково-дослідної роботи Інституту проблем виховання НАПН України у 2010 році, І. Бех, О. Мельник (ред.), Вип. 1. – с. 158-161
 16. Черкасов В. (2014), Теорія і методики музичної освіти, РВВ КДПУ ім. М. Винниченка, Кіровоград.
 17. Шульгіна В. (2005), Українська музична педагогіка, ДАКККіМ, Київ.

INNOVATIVE METHOD OF INTERACTIVE LEARNING, FORMING GENDER COMPETENCIES AND GENDER CULTURE OF STUDENTS

Kiz O. B.

Candidate of Psychology Sciences,
Associate Professor of the Psychology Department,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
Ternopil, Ukraine

Key words: gender culture, gender competence, gender training, interactive learning, gender stereotypes, sexism.

The activities of the School of Gender Equality (SGE), established of the Scientific Research Centre of the Problems of Gender Education and Upbringing Pupils and Students of NAPS of Ukraine – TNPU by V. Hnatiuk, became the basis for development of comprehensive educational program for youth, namely: to apply gender and education-oriented technologies based on the concordance of the principles of progressive ethno-cultural traditions of the person-centred and egalitarian approaches; to develop and improve gender standards in education; to study the methodological bases of youth gender competencies formation as a peculiar system of gender knowledge and practices adequate to sex parity principles. The content, methods and techniques of developing subject-oriented gender and educational technologies contribute to the formation of egalitarian views on the relationship of sexes, the advocacy of civil rights through gaining gender knowledge, including them in the analysis of common search of arguments, personal judgements in favour of egalitarian orientations. Based on the extensive experience

of organizing educational work at the SGE, we focus on the content of individual training units:

“I am a young man, I am a girl, I am a person” for expanding the sphere of self-awareness through actualization of self-observation, self-knowledge, self-understanding, development of self-regulation skills, for acquiring an adequate gender identity. The exercises of this unit (*“Self-Declaration”, “My Strengths”, “Meetings of Sub-personalities”, “Fight with Dragon”, “My Coat of Arms”*) help to realize own personal self-worth regardless of gender, as well as awareness of the possibilities and abilities that together compose one unique personality.

“Fundamentals of gender culture”. The purpose of the unit is to get acquainted with the definitions ‘sex’ and ‘gender’, social and psychological mechanisms of formation of the personality of women and men as different biologically, but equal in social terms of individuals. The exercises of this unit (*“The suitcase with the qualities of the woman and the man”, “It’s Good to be a woman / man”, “Me and my gender roles: yesterday, today, tomorrow”*)

row”, “Take a position: sex or gender”, “From the world of women / men to the world of androgynes”) develop the skills of isolation and analysis of positive qualities that are necessary for a self-sufficient person, regardless of their sex; promote awareness of their own gender position in professional and personal development; create conditions for a critical analysis of manhood / femininity standards.

“*Gender stereotypes: from realizing to overcoming*”. The purpose of the unit is to understand the nature of gender stereotypes, the isolation of their types and understanding how deep they have penetrated into various spheres of human activity. The interactive activities are dedicated to the analysis of gender stereotypes and ways to mitigate / overcome them are devoted to the “Twins”, “Truth and myths in the evaluation of men and women”, “Is this child a boy or a girl?”, “A Price of a stereotype”, “Struggle against Stereotypes”, “Loan from a woman / man”, “Projective technique The Planet”, “Gender expertise in action”.

“*No – the manifestations of individual, social or institutional sexism!*”. The unit is aimed at the recognition of sexual prejudices as the preconditions for sex discrimination, recognition of manifestations of sexism at different levels: individual, social (at the school level, university, work, mass media), institutional (on the level of society) and three varieties: hostile, ambivalent, patronizing. Interactive activities “Associations”, “Sexism is a child of stereotype and father of discrimination”, “Be alert: SEXISM!!!”, “The Face of Sexism”, “Sexism in Action”, “Sexual

Guides in Jokes”, “Advertising and Sexism”, “Overcome language sexism”, “Find and recognize”.

“*Gender and professional career*”. The purpose of the unit is to form ideas about the gender-specific characteristics of professional and career development of the individual, the link between female and male roles and the labour market, the promotion of an unbiased attitude to the development of women’s professional careers and understanding of the unproductive principle of sex segregation of jobs. To help to solve these issues we have developed interactive activities “The world of professions: a look through gender glasses”, “Gender and labour market”, “Why are the male/female wages different for one job?”, “Just a mom”, “Woman engineer: for or against”, “Woman in military form”, “Gender asymmetry in the names of professions”, “Causes-consequences-solutions”.

“*Assertiveness as the optimal strategy of gender behavior*” to develop skills of being a confident and independent personality, making a conscious choice, defending one’s rights without violating the rights of others. Assertiveness as internal self-confidence, a special strategy of acceptable behaviour within the framework of interpersonal communication is formed during the interactive activities Me and the others, “A Journey through Passivity-Assertiveness-Aggressiveness Stations”, “Behaviour Strategies in Conflict Interaction”, “Say No”, “I develop Self-assertiveness (based on Rosenzweig’s drawing test)”.

“*The Basics of Family Happiness: Gender Approach*” is made to understand the

essence of egalitarian relationships in building marriages and families, and developing new values for successful gender self-determination in the field of family life. The activities “Family Sculpture”, “Blocked Family Functions”, “Pros & Cons of Unregistered Marriage”, “Marriage Contract: Winning or Losing”, “Marriage Based on Love, Wisdom, or Convenience”, “One day of family life”, “Let’s take a role: husband and wife in the family”, “Partner-family and Dominant-family” aim at grounding the equal rights of both a husband and a wife to personal and professional development and life-realization in the sphere of family and social life.

“Gender aspects of conscious parenthood”. This unit is developed to show the parental family as an example of equal and interchangeable roles, orientation towards mutually responsible fatherhood/motherhood. They develop the awareness of the importance of the role of both parents in raising the child and functioning of the family, building a belief in the feasibility of non-violent methods of raising children.

“Leadership through the prism of gender” aims at the analysis of the real opportunities of women and men to become leaders in various spheres of life. Interactive activities “Portrait of the leader”, “Women and men as heads and leaders”, “Political leader – what is he?”, “Political Ukraine through the prism of gender”, “Take a position”, “Women / men who changed the world” contribute to the destruction of the stereotype about the

greater male ability and smaller female one to succeed in the management and leadership.

“Gender parity is to be!” is developed to search for internal and external resources aimed at establishing gender equality, updating one’s own life experience, developing a large-scale approach to solving the problem of gender equality in society. Interactive activities “Rainbow of gender equality”, “Assistants and barriers to gender equality”, “Gender glasses”, “Becoming a gender expert”, “Tree of Gender equality”, “Gender parity is to be: development of a large-scale social project with the following units “Gender and Power”, “Gender and Legislation”, “Gender and Economy”, “Gender and Media”, “Gender and Civic Organizations”, “Gender and Religion”, “Gender and Family” [1].

In the course of gender trainings, which are conceptually, logically, thematically and structurally related classes, participants have the opportunity to acquire new knowledge, to evaluate their attitudes, ideas and behaviour critically in order to correct and update them, modify or enhance the scale of assessments and values, show their abilities, demonstrate strengths of the personality, receive recognition and support from other participants and the coach.

REFERENCES

1. Kikinezhdi, O. M., & Kiz, O. B. (2006). *The Formation of Gender Culture of Youth: Scientific and Methodical Materials for the Training Program*. Ternopil: Navchalna Knyha – Bohdan [in Ukrainian].

PECULIARITIES OF THE FORMATION OF THE SELF-CONCEPT OF A MAN/WOMAN

Kikinezhdi O. M.

Doctor of Psychology, Professor, Head of the Psychology Department in Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, the director of the Scientific Research Centre of the Problems of Gender Education and Upbringing Pupils and Students of NAPS of Ukraine – TNPU by Volodymyr Hnatiuk, Ternopil, Ukraine

Key words: sex-role identification, gender identity, gender orientations, the construct of masculinity, femininity, and androgyny, subjective control, self-concept, gender image of “I”.

Gender identity characterized as being marked by awareness of gender-role cultural standards as well as social and psychological instructions, accepting the traditional or egalitarian modes of behavior, formation of ego-structures in the continuum of masculinity and femininity, by representation of the individual experience of self-knowledge and attitudes to evaluating oneself and others, by agreement and balancing between the real and ideal gender Self.

In our opinion, such phenomenon is vividly represented within the humanitarian and phenomenological approaches, and enables to answer the question about the development of subjectivity, self-expression and acquiring of “Essential I” in the contradictions of life (H. Ball, I. Bekh, M. Boryshevskyi, S. Maksymenko, A. Maslou, V. Romanets, C. Rogers, M. Sliusarevskyi, V. Tatenko, T. Tytarenko). Gender identity within the youth psychology is most significant in the context of personal identification and socio-psychological mechanisms of gender socialization, because on the one hand, it is characterized through the spontaneous learning of gender norms, and on the

other hand, through a conscious choice.

The youthful is relates to gender self-determination, the formation of sex-role behavior; the formation of the components of the image of “I” of a man/woman; determination of boundary of identities. According to E. Erickson, this age period is characterized by “identity crisis”, diffusion (confusion of roles), the image of “I” with a disorder of identity, which is expressed in diffidence, uncertainty of attitudes to life values, including gender orientations.

The problem of forming gender identity in early youthfulness is scantily investigated, which determined **the aim of our study** – the determination of the content of gender orientations of youth, their representation in the components of the image of “I”, including cognitive, emotional and behavioral components of gender identity.

Consequently, gender identity is an aspect of self-consciousness of a personality which is connected with the perception of oneself as a representative of a certain sex. The general Self-concept, formed in adolescence, is related to the feeling of adolescence – responsibility for

their actions and awareness. Since gender socialization is specific for men and women, it forms differences in the personality characteristics of boys and girls with different types of gender identity. Thus, the characteristics of the images "I", the level of reflexivity and the level of subjective control, as personality features associated with gender identity.

The main result of the empirical study relate to the way in which some personality features as inconsistency between the expression of the characteristics of the images "Real I" and "Real I" man/"Real I" woman; the images "Real I" man / "Real I" woman and "Ideal I" man/"Ideal I" woman; and the level of subjective control, appears in youth only with an androgenic type of gender identity. There are no significant differences in the manifestation of the level of internality by boys and girls with an androgenic type of gender identity. Thus, the hypothesis that the fact of inconsistency between the characteristics of the images "I" and the level of subjective control, their correlation with certain types of gender identity, was only partially confirmed.

The referential gender identity ("My Ideal I" and "Perfect I" of my partner) has an appreciable stereotyped character in boys and girls. The priority for the development of gender identity is choosing a profession, a scenario for family life and professional qualifications, but patriarchal attitudes still play a significant role in the components of personal happiness of sexes, their skills, and psychological qualities. Further career is directly divided into "male" and "feminine", and this dif-

ferentiation is determined by traditional roles in society and family.

Gender identity in adolescence is a generalized image of "I" as a personal entity that characterizes the conscious self-determination of girls and boys in the system of gender values; a higher level of focus on an androgynous model of behavior; the subordination of gender self-identification to wider social and role self-identification. The conducted research shows a comparatively high level of androgenic personality development in the early youth, while the personal values of girls are more individualized and specific, and the values of young men are more universalized and abstract. In the dynamics of gender identity, the active and conscious activity of the subject dominate in the development of his/her own identity, with an orientation on the egalitarian model of behavior.

The specificity of the development of gender identity of girls and boys 15–17 years old concerns the gender differentiation of the structure of terminal and instrumental values, the different ratio of "Ideal I"/"Real I" of representatives of both sexes, their correlation with strategies of gender behavior and subjective control. The general self-concept, which is formed in adolescence, related to the feeling of adulthood – responsibility for their behavior, its awareness. It has been found out that the reconstruction of the cognitive component of the gender identity of youth is the result of "creative synthesis" between the aspirations of the internal authentic "I" and the demands of the social environment.

The referential gender identity of girls and boys is strongly stereotyped. Gender identity appears in the generalized, systematized image of acquired sexual sex-role "I"; expanded by the significant influence of its deployment in the sphere of interpersonal relationships; conscious self-determination of girls and boys in

the system of gender orientations. It is characterized by the balance of the "Real Gender I" and "Ideal Gender I"; the deepened level of self-reflection, the orientation to different models of sex-role behavior; the subordination of the content of gender identity to the wider socio-role context.

UNDERSTANDING OF AN ECONOMIZATION THROUGH EDUCATION UNSTITUTIONS

Strihul Maryna Vasylivna

Ph.D. (in Sociology), Assistant Professor, Department of Sociology and Political Science, National Aviation University, Kyiv

***Abstract.** The article defines the maintenance of an economization through the institutions and in the context of its critical theories of understanding of an economization through education institutions.*

Key words: sociology of education, economization, market, economy.

This contribution is directed to ambiguity of sense of an economization as a principle because of criticism of four sociologists: K. Marx, M. Weber, K. Polanui and N. Luman. The most successful of the possible directions of the analysis of the concept “economization” are:

- the analysis of a concept of society, influence of society, socialization and its competing components;
- the recognition of ambiguity of the concept of an economization by identification of possible reviewers;
- the development of a concept a commodification (transformation of a product into goods) in relation to not commodity productions, quasi-goods, fictitious goods, real goods and the fictitious capital;
- a communication explanation between an economization, expansion of the market and various values of economic determinism, including economic domination, economic hegemony and ecological domination;
- the recognition of accumulation by one of concepts of an economization;
- the consideration of world domination and economic growth;

- the extension of the analysis of a financialization and financial capital;
- a research of borders of expansion of the market in relation to market economy and market society. Certainly, any discussion of an economization or expansion of the market assumes a field of the public relations which is not oriented on the economic activity organized around the market principles of this or that kind yet. It, in turn, means that there can be also other modes or the principles of the organization of the social relations and structuring public formations. In this context the question of an economization or expansion of the market are concluded not necessarily by a view of society, for example, that the set of the public relations submits to economic criteria or the market principles. It is enough to consider society as the horizon consisting of an axis of socialization and its consequences for the public relations. Therefore, in this context, the economization or market reforms are considered as one of the principles of socialization of “Vergesellschaftungsprinzip” or as one set of the principles among other “Vergesellschaftungsprinzipien”. However, it is appropriate to note that

process of an economization in the globalized society is characterized by ambiguity [3]. B. Jessop considers the following principles:

1. Economy as initialization material (according to the definition of the Austro-Hungarian sociologist K. Polanui, “the economy is violation of the process of interaction between the person and the environment that gives to continuous receiving appliances”.

2. The market economy through which prism there is an exchange of appliances circulates through market exchange or through barter, a means of exchanging or the debt relations.

3. Commodification and monetization: processes from which this or that aspect of material reserves gets a form of commodity production which through some economic agents seek to gain monetary income from material reserves or non-material activity not to be a subject of monetary exchange.

4. Development of market economy as venues of free trade in goods and the rational organization of production and trade in monetary and credit equivalents (two main forms of rational capitalism of the German sociologist M. Weber). M. Weber distinguishes this form of the economic organization from three internally diverse forms of political capitalism in which profit is getting through contradictions to the principles of free trade and rational account (for example, by means of force and domination, unusual transactions with the political power or financing of political agreements and the enterprises).

5. Economy as the place of the generalized commodity production is based on expansion of a commodity form of fictitious goods, money and knowledge as intellectual achievements. It can be interpreted as result of quantitative and high-quality comparison in which expansion and consolidation of the previous three shifts of interaction and development of an excellent way of production continue [1].

Growth of domination of money as capital in form of ownership, but not functioning capital characterizes the most extreme form of expansion of the market, promotes a securitization and a financialization. Therefore, it is possible to define that economism is closely connected with liberalism and, especially, neoliberalism. Considering the central situation in a commodity form, a form of the prices and a monetary form to the analysis of economism, expansion of the market and monetization should present a number of the major differences for a research of these three processes based partially on the analysis of works of K. Polanui and partially on the general criticism of capitalism of Marx.

First, according to K. Marx, goods or services are actively made for sale in the course of work. If it was not so, it would be possible to distinguish goods and fictitious goods. The goods can be a result of the state production, cooperative production or business and also capitalist production – its production for sale is important.

Secondly, the goods as a result of work in a capitalist way of production are created in the course of the capitalist competition. It assumes dynamic communica-

tion between the organization of production and a commodity form of these products.

Thirdly, the fictitious goods have the best form (it can be bought and sold), but actually aren't made to be sold. It already exists as the consumer cost before it takes the form of exchange value (for example, natural raw materials), or it is carried out as the consumer cost before is for sale. First of all, unlike capital goods, the fictitious goods aren't created to be focused on receiving profit.

Focusing on the social relations, but not naturalized production factors, the question consists not only in a general sense market economy of K.Polanui, but also a role of information, knowledge and intelligence in post-industrial economy. As knowledge is made in total and in fact isn't scarce (from the economic point of view, it isn't competitive), it only gets a commodity form as artificially scarce. So, as F. Schiller recognized, it is necessary to assume that "information not valuable, but, is necessary deep social reorganization to turn it into something valuable".

According to K. Polanui, there is nothing natural in a market economy. It is obvious in the growth of a role of intellectual property as categories of income which allegedly reward intellectual creativity. It has historically developed that the production of knowledge has happened out of the market, in such institutions as the universities, the religious organizations or public institutions. The American sociologist D. Bell has defined that as the free circulation of knowledge doesn't give incentives to make for firms,

it has to be created by some "social unit, the university, or the government"[2].

Investigating transformations of knowledge of goods, is a rather new phenomenon in a world historical thought, K. Polanui gives a useful understanding of the nature of an economization, expansion of the market and monetization, which can be applied also in other cases. For consideration of knowledge shows that there are 5 ways which knowledge can be estimated concerning commodity form: as not goods, fictitious goods, other type of quasi-goods, real goods and fictitious capital [1].

First, as intellectual communities, exist more or less freely in society and extend through non-market mechanisms, these are not goods. Secondly, when intellectual funds are concluded through non-market mechanisms and circulate as private form of ownership, it can be considered as just fictitious goods. Thirdly, when intellectual work is formal and turns into non-material goods and services, there are fictitious goods, as well as other forms of labor. Fourthly, when streams of income are guaranteed by producers of information and concentrating, knowledge-intensive or other goods and services, we can speak about information, knowledge and creativity as a basis of the fictitious capital or even the fictitious capitals. The last category reflects the force of abstraction of capitalism, which can lower the intellectual capital (embodied in intellectual property right) with the expected stream of future income which can be bought and sold in the secondary market.

So, passing from knowledge to quasi-goods and fictitious knowledge, it is possible to imagine such analysis of education as knowledge and education as cumulative collective resource, the existence of private intellectual achievements for sale with profit; a formal categorization of intellectual work for sale, the development of new educational goods for sale out of capitalist process of work; a securitization of intellectual property (that is transformations into tools of the capital, which are suitable in the labor market).

References

1. Кльов М. В. Експансія ринку освітніх послуг і економізація освітньої системи: соціологічний аналіз / М. В. Кльов, В. О. Попов // Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / [гол. ред. С. А. Квітка]. – Дніпропетровськ, 2015. – № 1 (117). – С. 99–103.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – Москва: Academia, 1999. – 956 с.
3. Вебер М. Избранное. Образ общества / М. Вебер; [пер. с нем. Ю.Н. Давыдова] – Москва: Наука, 1994. – 231 с.

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ОСНОВІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ІЄРАРХІЙ

Волівач А.П.

Київський національний університет технологій та дизайну

Хімічева Г.І.

Професор, доктор технічних наук

Київський національний університет технологій та дизайну

***Анотація.** В даній статті наведені результати аналізу вибору й обґрунтування доцільності застосування методу ієрархій для побудови типової класифікації ризиків навчального процесу закладів вищої освіти.*

Ключові слова: класифікація, ризики, заклади вищої освіти, навчальний процес, фактори впливу.

Keywords: classification, risks, institutions of higher education, educational process, factors of influence.

Вступ

На сьогодні стратегічним орієнтиром України є євроінтеграція за усіма напрямками діяльності, у тому числі й галузі вищої освіти. Тобто в різних галузях національної економіки проходять реформи. Для вищої освіти стратегічні зміни пов'язані з дотриманням вимог Болонського процесу. Перш за все вони стосуються переліку спеціальностей, розробленню освітніх програм, застосуванню трирівневої системи навчання, отриманню подвійного диплома, автономії ЗВО. Всі ці заходи ґрунтуються на однакових принципах і притаманні будь-якій країні учасниці Болонського процесу.

Варто зазначити, що згідно з вимогами стратегії «Європе 2020» особлива увага європейських реформ приділяється розвитку знань, інноваційній діяльності, стратегічним дослідженням, зміцненню зв'язків партнерських відносин між наданням освітніх послуг

вишами та господарською діяльністю з впровадженням інформаційних технологій, орієнтованих на досконале володіння студентами професійних навичок і підвищення їх компетентностей для реалізації спільних програм [1]. Такий підхід до освітньої діяльності дозволяє покращити результати загальної якості освіти студентів, шляхом впровадження європейського досвіду та підвищує рівень професійно-орієнтованого працевлаштування. Проте усім цим процесам притаманні ризики, які необхідно постійно аналізувати, контролювати та оцінювати.

Одним з ключових процесів в освітній діяльності ЗВО є навчальний процес, який, як доводить практичний досвід, перебуває під постійним впливом ризиків. Згідно [2], оцінка ризиків є складним процесом, тому особливу увагу слід приділяти визначенню факторів впливу, розробленню спеціальних методів й інструментів для їх іден-

тифікації та оцінювання, зокрема – класифікації. Таким чином, дослідження пов'язані із застосуванням методу ієрархій для класифікації ризиків навчального процесу є актуальними.

Постановка проблеми

Сучасна діяльність будь-якої організації (підприємства), в тому числі й закладів вищої освіти функціонує в умовах зовнішніх і внутрішніх ризиків. Для зменшення впливу ризиків міжнародною організацією зі стандартизації (International Organization for Standardization, ISO) розроблена низка стандартів серії ISO 31000 (31004, 31010), впровадження яких дозволяє прогнозувати та попереджати ризики. Як було доведено в роботі [3] їх доцільно застосовувати для побудови інтегрованих систем управління одночасно зі стандартами серії ISO 9000, 14000, 22000, 27000 та ін.

Слід зазначити, що серед перелічених вище стандартів, одним з універсальних, щодо мінімізації потенційних ризиків будь-якої сфери діяльності, у тому числі й вищої освіти є міжнародний стандарт ISO 31000:2014. Це пов'язано з тим, що даний стандарт передбачає постійний моніторинг ризиків у процесах, що обумовлюють функціонування будь-якої організації (підприємства). Наприклад, для ЗВО це навчальний процес, який є ключовим в освітній діяльності. Проте для оцінювання ризиків навчального процесу необхідно мати спеціальну класифікацію, яка є специфічною і притаманна даному процесу.

Метою роботи є вибір та обґрунтування принципів і підходів до класифікації ризиків навчального процесу закладів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проведений аналіз літературних джерел показав, що питаннями дослідження виникнення ризиків та їх класифікації у галузі вищої освіти займалися ряд вітчизняних та закордонних науковців: І.С. Каленюк, О.В. Куклін, В.А. Ямковий [4], Н.М. Черненко [5], А.А. Єлесіна [6], Г.В. Меняйло [7], О.Є. Лаврищева [8], Т.І. Клочкова [9]. Однак більшість з них розглядали класифікацію ризиків під економічним кутом зору.

Наприклад, у роботі [4] автори при побудові класифікації ризиків системи вищої освіти поділили останні на дві групи – зовнішні й внутрішні, розкривши і проаналізувавши при цьому лише зовнішні ризики з точки зору їх глобалізації, технологічних, політичних, правових, економічних і демографічних аспектів. Щодо внутрішніх ризиків, то в роботі наведено тільки фактори, що стосуються ресурсних і управлінських аспектів діяльності ЗВО, та не враховано організаційно-методичні ризики навчального процесу.

В праці [5] запропоновано класифікувати вірогідні ризики у галузі освіти за чотирма групами: управлінські, інформаційно-комунікаційні, соціокультурні, навчально-методичні. Проте для навчального процесу не враховано організаційно-методичні ризики, які

безпосередньо впливають на нього.

В дослідженні [6], наведено зовнішні ризики ЗВО у вигляді бінарного дерева. На жаль, вони спрямовані на розв'язання загальних питань фінансово-економічної діяльності закладів освіти та не стосуються навчального процесу.

В роботі [7] автор пропонує класифікувати внутрішні ризики ЗВО в залежності від методів та способів організації навчального процесу, використання фінансів та врахування кваліфікації персоналу. Проте всі ці складові класифіковані з точки зору фінансово-економічного підходу.

В праці [8] автор приділяє велику увагу ризикам в різних сферах діяльності ЗВО. Однак дані ризики розглядаються під кутом безпеки економічних та техногенних аспектів діяльності закладів вищої освіти. Зокрема, особлива увага приділена пожежній безпеці, надзвичайним ситуаціям, управлінню майновим комплексом, що на жаль безпосередньо не стосується ризиків навчального процесу.

В роботі [9], у порівнянні з вище переліченими дослідженнями, на наш погляд ризики поділені найбільш досконало, оскільки вони розглядаються з точки зору загроз, що виникають для учасників освітнього процесу, проте автором не враховано ризики розроблення і впровадження освітніх програм в рамках чинних спеціальностей, зокрема їх кадрового забезпечення.

Отже, як показав вище проведений аналіз наукових публікацій, на сьогодні питання класифікації ризиків на-

вчального процесу закладів вищої освіти розкриті недостатньо та потребують подальших досліджень.

Постановка завдання

Проаналізувати можливість застосування методу ієрархій та розробити на його основі типову схему класифікації ризиків навчального процесу закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження

В результаті проведених досліджень було встановлено, що усім ЗВО притаманні ризики, які потрібно оцінювати, аналізувати, попереджувати та корегувати з метою їх мінімізації. Проте для цього необхідно мати ефективні механізми та інструменти побудовані на відповідних класифікаціях. Такий підхід дозволить систематизувати ризики за певними ознаками та спростити процес їх аналізу, з метою мінімізації негативного впливу.

В роботі для цього було запропоновано використовувати метод ієрархій, наведений в праці [10], який є універсальним та застосовується у різних галузях національної економіки. Даний метод побудований на принципі ієрархій, тобто оцінюванні вищого рівня об'єкту, що досліджується (у нашому випадку – навчального процесу) стосовно взаємопов'язаних нижчих рівнів (організаційно-методичних складових навчального процесу), зв'язки між якими можна представити у вигляді ієрархії.

Проведені дослідження дозволили структурувати навчальний процес за

такими складовими (підпроцесами), як проектування навчання, матеріально-технічна база, професорсько-викладацький склад, наукова діяльність, виховна робота. Кожен підпроцес складається зі структурних елементів у вигляді ієрархій, взаємопов'язаних між собою різними рівнями, що характеризуються ризиками. Тому для їх класифікації доцільно застосовувати метод ієрархій. Такий підхід дозволяє систематизувати ризики за певними ознаками, спростити їх аналіз та оцінку.

Виходячи з вище наведеного, в роботі було запропоновано представити ієрархію класифікації ризиків навчального процесу у вигляді трирівневої структури. Де, на першому рівні всі ризики були поділені на групи за такими ознаками, як сфера виникнення, масштаб впливу, тривалість впливу, можливість передбачення. На другому рівні за допомогою методу структурування групові ризики було поділено на підгрупи, такі як внутрішні, зовнішні; незначні, значні, суттєві; тимчасові, постійні; прогнозовані, непрогнозовані. В свою чергу підгрупа зовнішні ризики була поділена на мікросередовище та макросередовище. На третьому рівні були вибрані й обґрунтовані фактори (чинники), що обумовлюють ризики навчального процесу, тобто визначено їх види.

Далі для підгрупи внутрішні ризики були виділені чинники, які впливають на якість проектування навчального процесу; матеріально-технічну базу; кадрове забезпечення; наукову діяльність; виховну роботу, організа-

ційно-методичне забезпечення та професійно-орієнтаційну роботу. Аналогічно для зовнішніх ризиків було визначено фактори мікросередовища, серед яких виділено ризики притаманні споживачам, ринку праці, роботодавцям та фактори ризиків макросередовища – політичні, економічні й соціальні. Слід зауважити, що чинники, які обумовлюють внутрішні та зовнішні ризики стосуються усіх груп, їх поділ за видами (на третьому рівні) залежить від специфічних умов функціонування ЗВО. При цьому, один і той же ризик може по різному впливати на види діяльності, пов'язаної з функціонуванням навчального процесу.

Ризики першого рівня – за ознакою масштабу впливу було поділено за ступенем впливу на три підгрупи другого рівня: незначні, значні й суттєві, залежно від виду діяльності ЗВО. Кожній з цих підгруп (другого рівня) можуть бути притаманні три види ризиків (або їх частина), що входять до ризиків першого рівня за ознакою «Сфера виникнення». Проте для їх оцінювання потрібно мати спеціальну шкалу вагомості, яка є індивідуальною для кожного навчального процесу ЗВО. В свою чергу ризики першого рівня за ознакою «Тривалість впливу» поділені на дві підгрупи: тимчасові й постійні. До тимчасових віднесено: одноразові ризики; ризики, що виникають з певною циклічністю; ризики, що виникають за певних умов не циклічно. До постійних – ризики, що мають безперервний вплив. Остання група першого рівня структурована на дві підгрупи прогнозовані й

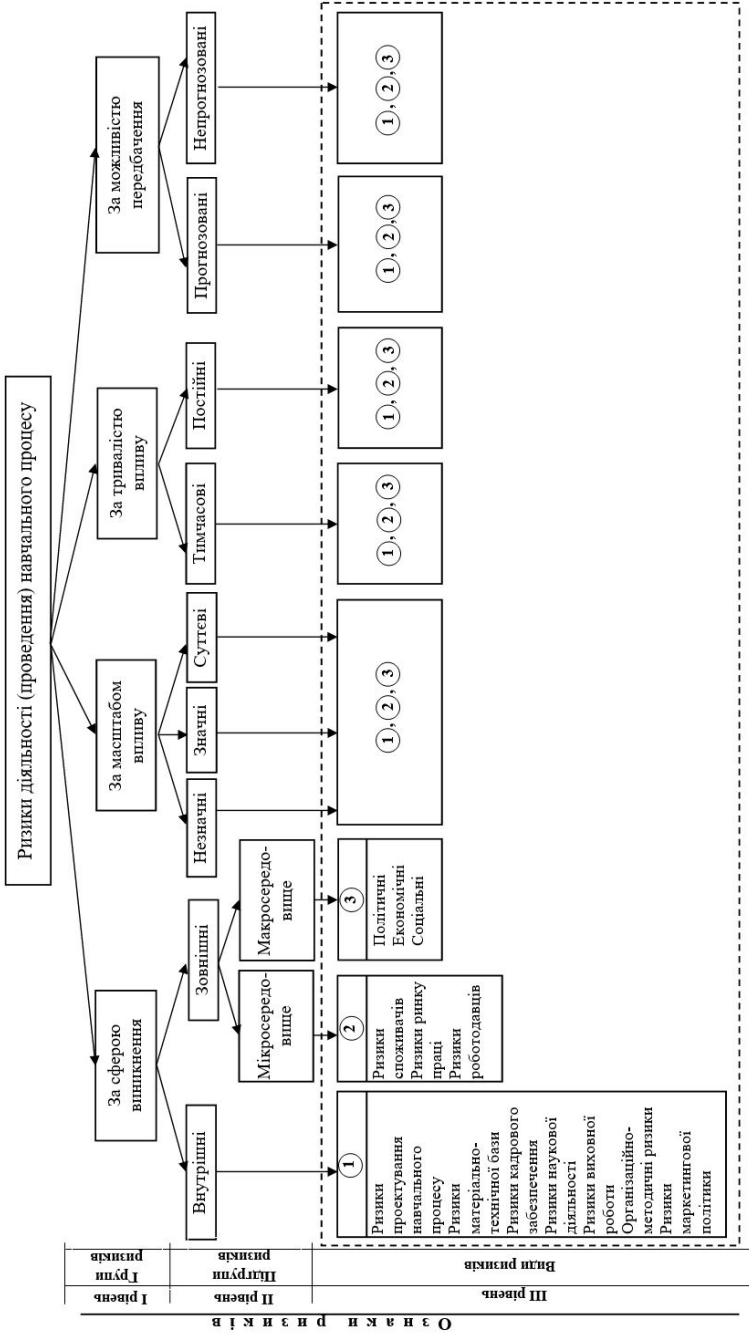

Рисунок 1 – Типова схема класифікації ризиків навчального процесу ЗВО

непрогнозовані. До прогнозованих віднесено ризики, що викликані діями внутрішнього середовища, тобто ті які можливо передбачити (врахувати), а до непрогнозованих – неочікувані ризики, пов'язані з зовнішнім середовищем (формуванням нової державної політики в освітній галузі; державною політикою фінансування сфери освіти за залишковим принципом; нестабільною політичною ситуацією в країні; інтеграцією в європейський простір вищої освіти; зменшенням кількості місць за державним замовленням та ін.) [11], усі вони виникають під час планування, організації та проведення навчального процесу.

Таким чином, в результаті проведених досліджень була побудована типова схема класифікації ризиків навчального процесу ЗВО (рис. 1).

Як видно з рисунку, такий підхід до побудови типової схеми класифікації ризиків навчального процесу дозволяє розкрити вплив пріоритетів верхніх рівнів на пріоритети нижніх рівнів та дає більш детальну інформацію про структуру і функції нижніх рівнів, тобто забезпечує процес вибору й аналізу альтернатив та їх цілей на вищих рівнях. Застосування даної класифікації дозволяє виявити слабкі місця, постійно контролювати ризики навчального процесу та розробляти організаційно-технічні заходи щодо їх прогнозування та корегування.

Висновки

Отже, проведені дослідження довели, що для побудови типової класифі-

кації ризиків навчального процесу ЗВО доцільно застосовувати метод ієрархій. Такий підхід дозволяє встановити взаємозв'язки між структурними елементами ієрархії та визначити фактори впливу, що обумовлюють ризики навчального процесу ЗВО.

Список літературних джерел

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee of Regions. Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union. SEC (2010) 1161. Brussels, 6.10.2010. [Electronic resource]. – URL: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf#view=fit&pagemode=none (Дата звернення: 03.07.2019).
2. Волівач А.П. Застосування SWOT-аналізу для оцінювання ризиків діяльності ЗВО // А.П. Волівач, Г.І. Хімичева // Вісник інженерної академії України. – 2018. – № 4. С. 196 – 203. – Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/12477/1/20190516_301.pdf (Дата звернення 03.07.2019).
3. Волівач А.П. Особливості застосування стандартів ISO 31000 для побудови інтегрованих систем управління / А.П. Волівач, Г.І. Хімичева // Тези доповідей XVII Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та студентів, «Наукові розробки молоді на сучасному етапі», 26 – 27 квітня 2018 року, м. Київ, КНУТД – том 2, С. 377 – 378. – Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/11498/1/NRMSE2018_V2_P377-378.pdf (Дата звернення: 03.07.2019).
4. Каленюк І.С. Сучасні ризики розвитку вищої освіти в Україні / І.С. Каленюк, О.В. Куклін, В.А. Ямковий // Економіка України. – 2015. – № 2. – С. 70 – 83. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>

- UJRN/EkUk_2015_2_7 Дата звернення: 03.07.2019).
5. Черненко Н.М. Аналіз та класифікація вірогідних ризиків у галузі освіти (ч. II) / Н.М. Черненко // Наука і освіта. – 2014. – № 10. С. 218 – 222.
 6. Єлесіна А.А. Механізм управління зовнішніми ризиками ВНЗ / А.А. Єлесіна // Бізнес інформ. – 2012. – № 9. С. 315 – 318.
 7. Меняйло Г.В. Классификация рисков, возникающих в деятельности образовательных организаций высшего образования / Г.В. Меняйло // Современная экономика: проблемы и решения. – 2016. – № 7 (79). С. 28 – 36.
 8. Лаврищева О.Є. Управление рисками образовательного учреждения / О.Є. Лаврищева // Экономический анализ: теория и практика. – 2017. Т. 16, № 8. С. 1473 – 1485.
 9. Клочкова Т.І. Ризик-менеджмент: теорія і практика української вищої школи / Т.І. Клочкова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 1 (45). С. 415 – 423.
 10. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий. М.: Радио и связь. 1993. – 320 с.
 11. Волівач А.П. Застосування методу PEST-аналізу для визначення впливу факторів ризиків на освітню діяльність ЗВО / А.П. Волівач, Г.І. Хімичева // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Збірник наукових праць. Випуск 59. – Харків, Українська інженерно-педагогічна академія (УІПА), 2018. с. 74 – 82. – Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/12478/1/20190516_302.pdf (Дата звернення: 03.07.2019).

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ ТА ЕТАПІВ ЇХНЬОГО ФОРМУВАННЯ

Погукай К. Є.

магістр,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ,

Козуб Л. С.

кандидат філологічних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ

Ключові слова: стратегія перекладу, етапи перекладацької стратегії, адресат, процедура перекладу, лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники.

Keywords: translation strategy, stages of translation strategy, addressee, translation procedure, linguistic and extra-linguistic factors.

Досить часто у наукових працях згадується поняття «стратегія перекладу», але їй досі не існує його єдиного визначення, зазвичай кожен з науковців пропонує власну інтерпретацію терміну. Окрім того, в деяких випадках термін «стратегія» замінюється на такі як «метод», «процедура», «дія» та ін.

Незважаючи на плутанину у термінології, науковці намагаються дати чітке визначення поняттю «стратегія перекладу». Так, В. Лершер тлумачить його як потенційно свідому процедуру, метою якої є пошук варіантів вирішення проблем, з якими стикається людина у процесі перекладу текстового сегменту однієї мови на іншу [6, с. 707].

Дещо інше визначення поняттю перекладацька стратегія пропонує Дж. Манді: у технічному сенсі – це загальна спрямованість перекладача (наприклад, на «вільний» чи «буквальний» переклад, цільовий чи вихідний текст).

Разом з тим, науковець розглядає процедуру перекладу як специфічну методику чи метод, який перекладач використовує на певному відрізку тексту (наприклад, запозичення слова з мови оригіналу, надання пояснення у примітках мовою перекладу тощо) [4, с. 114].

Два основних етапи у процесі перекладу виокремлює О. Д. Швейцер. На першому етапі відбувається вироблення стратегії перекладу, яку автор характеризує як програму перекладацьких дій. На наступному етапі, за словами дослідника, відбувається вибір конкретного мовного втілення обраної перекладачем стратегії роботи з інформацією, тобто до цієї категорії відносяться різноманітні конкретні прийоми, також відомі як «перекладацькі трансформації», які формують технологію перекладу. На кожному з етапів перекладач приймає рішення щодо стратегії та прийомів перекладу з ура-

хуванням лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників у їх взаємозв'язку [3, с. 64].

Низку чинників, що мають безпосередній вплив на вибір перекладачем тієї чи іншої стратегії перекладу, виділяє О. А. Михайленко. Так, вибір стратегії обумовлений метою перекладу, типом тексту, який необхідно перекласти (автор уточнює, що більшість дослідників виділяють два основні функціональних види перекладу – художній та інформативний), і характером реципієнта перекладу (у випадку, коли переклад не має точного адресата, його орієнтують на «усередненого реципієнта») [2, с. 150].

Досліджуючи стратегії перекладу на основі вербалізації думок під час самого процесу перекладу К. Секвінот провела експеримент, у якому взяли участь два професіональних перекладачі, що спільно виконували одне й те саме завдання. У результаті проведеного експерименту, дослідниця виділила чотири типи стратегій, які використовували перекладачі. Ці стратегії включали міжособистісні стратегії (мозковий штурм, корекція); стратегії пошуку (словники, світові знання, слова); стратегії виведення (перечитування оригінального та перекладеного текстів, консультації); стратегії моніторингу (перечитування текстів, консультації, порівняння використаних одиниць) [6, с. 707].

У результаті проведених досліджень, І. С. Алексеева виділила три етапи, через які проходить перекладацька стратегія. На першому етапі, який дослідниця назвала передпере-

кладацьким аналізом тексту, перекладач збирає усі можливі зовнішні дані про текст, визначає джерела та реципієнта, аналізує когнітивну, оперативну, емотивну, естетичну інформацію та комунікативне завдання перекладу. На другому етапі відбувається аналітичний варіативний пошук і формування кінцевого тексту перекладу. На завершальному етапі перекладач повинен проаналізувати результати перекладу та оцінити ефективність використаної стратегії [1, с. 322-334].

Ще один погляд на формування етапів стратегії представили Е. Г. Полломских та В. В. Барсукова. Вони виділяють чотири етапи стратегії у роботі з перекладом: орієнтаційно-аналітичний, планування перекладацької діяльності та ймовірного прогнозування результатів перекладу, операційний, контролю та оцінки. Перший етап передбачає знайомство перекладача з оригінальним текстом, його розбір, збір зовнішніх даних, проведення змістового аналізу тексту (опис предмета повідомлення, його новизну та актуальність, ступінь спеціалізації), лінгвістичний аналіз (аналіз лексичного, граматичного і синтаксичного складу оригінального тексту) та комунікативний аналіз. На етапі планування перекладацької діяльності завдання перекладача – визначити, наскільки точно можна передати зміст оригінального повідомлення, його комунікативні установки та прагматику засобами мови перекладу. На цьому етапі формується прогнозований образ результату перекладу, саме він стане орі-

ентиром для перекладача, мірою обґрунтованого відступу від тексту оригіналу. Безпосередній перекладацький процес відбувається на операційному етапі і передбачає роботу зі словниками та іншими джерелами інформації, а також використання лексичних, граматичних та синтаксичних трансформацій. Заключний етап – це етап контролю та оцінки, на якому перекладач звіряє текст на наявність або ж відсутність пропусків, проводиться редакторська правка тексту і оцінюється відповідність стилістичним нормам мови перекладу [2, с. 150].

Вивчаючи роботи Ж.-П. Вінея та Ж. Дарбелнета, Дж. Мандей вказує на дві стратегії, які досліджували науковці – це стратегія прямого та непрямого перекладу. У межах прямого перекладу виділяють три основні методи – запозичення, калькування та буквальный переклад. Серед головних методів непрямого перекладу є чотири найпоширеніші – транспозиція, модуляція, еквівалентність та адаптація. Автори вважають, що процедура запозичення передбачає, що слово з мови-джерела використовується у мові перекладу у своєму початковому вигляді, без значних змін. За словами Ж.-П. Вінея та Ж. Дарбелнета, буквальный переклад – це один з найпоширеніших методів перекладу між мовами, що походять з однієї родини, і якщо народи, які розмовляють такими мовами, мають схожу культуру. Дж. Мандей визначає термін «транспозиція» як «зміну однієї частини мови на іншу (напр. іменник замінюється дієсловом) без зміни сен-

су» [4, с. 114]. Модуляція передбачає зміну у семантичній структурі речення, в той час як еквівалентність, у класифікації Ж.-П. Вінея та Ж. Дарбелнета, стосується випадків, коли певні ситуації у різних мовах описують різними стилістичними чи структурними засобами. При цьому Дж. Мандей акцентує увагу на тому, що такий метод особливо корисно застосовувати для перекладу ідіоматичних висловів та прислів'їв. Адаптація, за твердженням науковця, потребує змін у посиланнях на певні культурні феномени кожної окремої країни, особливо якщо конкретна ситуація не існує у країні, мовою якої необхідно здійснити переклад [4, с. 114].

Варто звернути увагу на різницю у поняттях методи та процедури перекладу, яку охарактеризував П. Ньюмарк. За його словами, методи перекладу стосуються тексту загалом, в той час як процедури використовуються для речень і менших одиниць мови. Класифікація методів і процедур перекладу П. Ньюмарка частково перетинається з класифікацією Ж.-П. Вінея та Ж. Дарбелнета, але є більш деталізованою. Науковець виділяв 15 підкатегорій, серед яких перенесення, натуралізація, культурний еквівалент, функціональний еквівалент, описовий еквівалент, синонімія, компенсація, парафраз та ін.

П. Ньюмарк описує наступні методи перекладу:

Дослівний переклад, у якому зберігається порядок слів оригінального тексту, а слова перекладаються окремо одне від одного, за найпоширенішим значенням і не залежно від контексту;

Буквальний переклад, в якому граматичні конструкції мови оригіналу замінюються на їх найближчі еквіваленти у мові перекладу, але лексичні одиниці перекладаються не залежно від контексту;

Адекватний переклад, для якого перекладач намагається створити точне контекстуальне значення оригіналу з урахуванням обмежень граматичних структур мови перекладу;

Семантичний переклад, який обов'язково має враховувати естетичну цінність оригінального тексту;

Адаптація, яка є найважливішою формою перекладу і використовується переважно для п'єс, поезії, де тематичні особливості, герої та сюжети зберігаються у початковому вигляді, але окремі культурні аспекти мови оригіналу змінюються на аналоги мови перекладу, і тексти зазвичай переписують;

Вільний переклад, при використанні якого створюється текст мовою перекладу, який не містить у собі стилю, форми чи наповнення оригіналу;

Ідіоматичний переклад, який відтворює «повідомлення» оригіналу, але досить часто замінює певні вирази на розмовні аналоги та ідіоми, які відсутні в оригінальному тексті;

Комунікативний переклад, який намагається передати точне контекстуальне значення повідомлення мовою оригіналу таким чином, щоб зміст та мова були одразу зрозумілі читачам/слухачам [5].

Отже, аналіз наукових джерел показує, що більшість дослідників вважають

стратегію перекладу певним алгоритмом, планом дій, застосування якого покликане допомогти перекладачу досягти поставлених цілей перекладу. Кожна стратегія перекладу складається з кількох етапів, кількість та назви яких відрізняються, але обов'язково включають в себе етап попереднього аналізу тексту мовою оригіналу (збір зовнішньої інформації, змістовий та лінгвістичний аналіз тощо), етап безпосереднього перекладу тексту та етап оцінки виконаної роботи (редагування тексту, оцінка відповідності стилістичним нормам та ін.).

Література

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение. СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: "Академия", 2004. 352 с.
2. Михайленко О. А. Поняття «Перекладацької стратегії» як складова стратегічної компетенції // Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Сер.: Педагогічні та історичні науки. 2014, Вип. 121. С. 148-154.
3. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. М.: Наука, 1988. 215 с.
4. Heshmatifar Z. Exploring the Translation Strategies Utilized for the Rendition of Economic Terms from English into Persian // Journal of Applied Linguistics and Language Research. 2015, Vol. 2, Issue 8. pp. 111-127.
5. Ordudari M. Translation procedures, strategies and methods / Mahmoud Ordudari // Translation Journal. 2007, Vol. 11, No. 3. – Режим доступу: <http://translationjournal.net/journal/41culture.htm>
6. Zhou Y. An Investigation on Translation Strategies Based on Think-aloud Protocols // Journal of Language Teaching and Research. 2012, Vol. 3, No. 4. pp. 707-715.

НАРОДНІ УЯВЛЕННЯ ПРО РУСАЛОК У СХІДНОПОЛІСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ

Марєєв Д. А.

кандидат філологічних наук,
асистент кафедри української мови, літератури та методики навчання
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Ковшуля В. І.

учениця 11 класу
Глухівська ЗОШ І – III ступенів № 1

Ключові слова: східнополіський діалект, етнолінгвістика, народна демонологія, русалка.

Key words: Eastern Polesian dialect, ethnolinguistics, folk demonology, mermaid.

Важливе значення у світогляді українців займають вірування, зокрема народна демонологія, або уявлення про злих духів (демонів) [12, с. 84].

Оскільки «міфологізація померлих – це один із найбільш продуктивних механізмів творення демонологічних образів у слов'янській традиції» [9, с. 7], значну частину представників «нечистої сили» складають покійники, що перетілилися в тих чи інших потойбічних істот. Власне, все, що пов'язане із найважливішими подіями в житті людей, зокрема смерть, наповнене сакральним змістом і має багато повір'їв.

Одним із найкolorитніших персонажів народної демонології є русалка. Її образ наявний у більшості міфологічних систем світу [1, с. 285], наприклад, в античній та європейській, де її знають як *сирену*, *нерейду*, *наяду*, *океаніду*, *німфу*, *ундіну*, *мелюзину* [1, с. 286; 9, с. 466], російській – *водяницю*, *водяниху*, *купалку*, *шишигу*, *чортовку*, *шуртовку*, *лобасту*, *лоскотуху*, *фараонку*

тощо [6, с. 144]. Також відсутні єдині народні уявлення про неї. Зосібна, Л. М. Виноградова встановила, що навіть у східнослов'янській зоні русалка північно-російських вірувань не схожа на русалку білорусько-української та південно-російської міфології [10, с. 495–501].

Учені вважають, що в Україні центром культу цієї міфічної істоти є Полісся [2, с. 179; 7, с. 133]. Водночас, за їхніми спостереженнями, поліські уявлення про русалку відрізняються від уявлень про неї на інших етнокультурних територіях [9, с. 467].

Хоч образ русалки, зокрема й у Поліссі, був предметом зацікавлення багатьох науковців (праці Л. М. Виноградової [4], В. В. Галайчука [5], О. Б. Страхова [11], Ю. С. Буйських [2]), його у східнополіському ареалі досліджено не достатньо повно, що й зумовлює актуальність розвідки.

Дослідження здійснено на основі аналізу оригінального матеріалу із-

понад 140 населених пунктів, розміщеного в діалектній картотеці Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

1. Номінації. Матеріали картотеки засвідчують, що в обстежених говірках на позначення русалок функціонує єдина назва – *русалка*, яка відома багатством слов'янським мовам. Етимологи її пов'язують із давньоруською назвою *руса лии* «весняне язичницьке свято у слов'ян» [8, т. V, с. 147], яке, зі свого боку, може бути дохристиянським за позначенням з латинської мови через посередництво південнослов'янських мов; де латинські назви *rosālia* і *rosāria* – 'свято поминання померлих (одним із атрибутів якого були вінки з троянд) – утворені від *rosā* 'роза, троянда' [8, т. V, с. 146]. Існують також припущення про зв'язок назви *русалка* із кельтською назвою води (*рус*), із росю, із кольором волосся (*русавий*) тощо (докладно: [13, с. 126]).

Крім назви *русалка*, в інших поліських говорах засвідчено також спільно-кореневі демони *росалка*, *росавка*, *русалочка*, *русалночка*, *русалница*, *русалім*, *русал*, *росал* [5, с. 322].

2. Генеза русалок. За даними регіональної картотеки, на Східному Поліссі найчастіше вважають, що русалками ставали померлі нехрещені діти чи утоплениці. Рідшими є вірування, що на цих міфічних істот перетворювалися наречені, які вмерли до чи після весілля, або діти чи дівчата, що померли на русальному тижні. Проте аналіз наукових джерел указує не те, що саме останні сюжети для поліського конти-

нууму є найбільш характерними [2, с. 179; 5, с. 322; 9, с. 476–500]. У небагатьох східнополіських говірках вважають, що на русалок перетворюються відьми. Крім зазначених вище, на Поліссі також побутують уявлення про те, що в русалок перевтілюються люди, які народилися на Русальному або ж на Троїцькому тижні; будь-які померлі люди; вбиті громом дівчата; прокляті батьками діти [9, с. 476–500].

У Гомельській та Брестській областях Білорусі засвідчено, що на русалок перетворилися війська фараона, які переходили через море [9, с. 497]. Проте дослідники указують на ймовірне книжне походження такого сюжету та його нетиповість для слов'янської культури [14, с. 204].

3. Зовнішній вигляд. За свідченнями респондентів зі Східного Полісся, найпоширенішим в обстежуваному мовно-культурному просторі є уявлення про дівчину-русалку із зеленим волоссям. Проте, ймовірно, цей образ сформований через літературні сюжети, для яких типовою є постать «вродливої довгозеленокосої дівчини-утоплениці» [5, с. 321–322]. Риб'ячий хвіст у русалки, за переконанням дослідників, теж має книжне походження [3, с. 26]. Русалки, у яких перетворилися померлі дівчата і молоді жінки, в уявленні східних поліщуків постають у довгих білих сорочках чи без одягу, із довгими розпущеними косами.

У Середньому Поліссі «назагал русалок вважають або невидимками, або тінями людей, які видно лише здалеку» [5, с. 338]. У цілому ж на По-

ліссі русалок змальовують в образах молодих симпатичних дівчат, інколи у весільному вбранні чи в тому білому одязі, у якому їх поховали, або в чорному одязі. Русалки – це й старі страшні баби (із залізною груддю, перекинутаю на спину; погано вдягнуті або голі; мають багато шерсті на тілі тощо), і померлі люди в одязі, у якому їх поховали. Подекуди цих міфічних істот наділяють нейтральним антропоморфним виглядом [9, с. 502–519; 14, с. 204].

На жаль, матеріали картотеки не подають інформації про образи чоловіків та дітей-русалок. Утім, у текстах, зібраних з усього Полісся, сюжети з їх описами знаходимо зрідка [9, с. 516–517, 519].

4. Час появи русалок. Згідно з розповідями, зібраними в обстежуваному мовно-культурному просторі та вміщеними в картотеці, перебування русалок на Землі (у світі живих) обмежене часовими (переважно календарними) рамками. Вони з'являються на так званий русальний тиждень (так на Східному Поліссі називають тиждень перед Трійцею чи тиждень перед святом Івана Купала), на свято Івана Купала, на Зелену неділю, на Трійцю, зрідка – вночі, що здебільшого збігається з уявленнями, які побутують в інших частинах Полісся (порівн. [14, с. 206]).

5. Місце появи. Вірування про місце появи русалок в обстежуваному континуумі (у житі, біля води, у лісі, у лузі, у воді) не виходять за рамки загальнополіського контексту (порівн. [14, с. 206–207]).

6. Обереги від русалок. Серед апо-тропеїв від русалок засвідчено полин та любисток, тобто рослини, що мають різкий запах. В обстежуваному мовно-культурному просторі вірили, що русалки можуть загадувати загадки, наприклад: «Як зустрінеш русалку і питає тебе: «Полин чи петрушка»? Як скажеш: «Петрушка», то залоскоче, як скажеш «Полин» – одчепиться. (с. Високе, Борзнянського р-ну, Чернігівської обл.). Схожі сюжети наявні на Харківщині: Русалка запитує: «Що в тебе є?». Якщо звучала відповідь: «Полин та трава», русалка відповідала: «То ж не моя», а за відповіді «Петрушка» русалка казала: «О, то ж моя душка!» [2, с. 184]. На Прикарпатті дівчата носили з собою м'яту, волошки і полин [2, с. 184]. На Середньому Поліссі оберегами від русалок слугує айр, полин, м'ята й аконіт (або тоя) [5].

Проте найпоширенішим захистом від русалок на Східному Поліссі є перехрещення. Цей обряд, вірогідно, уже пов'язаний із християнською традицією, на відміну від використання трав і квітів, що, вочевидь, є відгомонам язичницької культури.

В окремих говірках засвідчено, що під часу зустрічі з русалкою необхідно кинути шматок одягу, щоб русалка не залоскотала. Це вірування подекуди зустрічається й у інших частинах Полісся [9, с. 676].

Рятуються від русалок і через утечу.

Отже, характеристики русалки у східнополіському мовно-культурному просторі переважно збігаються із її характеристиками в інших частинах

Полісся. Чимало сучасних уявлень про цю міфічну істоту нав'язано книжними сюжетами. Вірування, пов'язані з русалками, засвідчують синтез язичницьких та християнських традицій.

Література

1. Борисова Т. В. Особливості трактування образу русалки в українській та світовій міфології // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2012. – Вип. 12. – С. 285–290.
2. Буйських Ю. «Колись русалки по землі ходили...». Жіночі образи української міфології. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. – 320 с.
3. Виноградова Л. Н. Телесные аномалии и телесная норма в народных демонологических представлениях // Телесный код в славянских культурах. – Москва, 2005. – С. 19–29.
4. Виноградова Л. Н. Мифологический аспект полесской «русальной» традиции // Славянский и балканский фольклор: Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. – Москва: Наука, 1986. – С. 88–135.
5. Галайчук В. Демонологічні уявлення населення Середнього Полісся про русалок // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2008. – Вип. 43. – С. 320–381.
6. Голубкова О. В. Русалка в народных верованиях восточных славян Западной Сибири (перспективы картографирования локальных аспектов образа) // Вестник археологии, антропологии и этнографии. – 2016. – № 2 (33). – С. 144–152.
7. Примич М. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців (Когнітивна антропология). – Київ: ВІПОЛ, 2000. – 379 с.
8. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1983. –.
9. Народная демонология Полесья: Публикации текстов в записях 80–90-х годов XX века. – Т. II: Демонологизация умерших людей / Составители: Л. Е. Виноградова, Е. Е. Левкиевская. – Москва, 2012. – 800 с.
10. Славянские древности: Этнолингвистический словарь / Под общей ред. Н. И. Толстого. М.: «Международные отношения», 2009. Т. 4: Переправа через воду – Сито. – 656 с.
11. Страхов А. Б. Полесские фольклорно-этнографические материалы в современных записях: 8. Демонология (русалки) // Palaeoslavica. – 2014. – XXII. – № 1 – С. 164–188.
12. Українське народознавство: Навч. посібник / С. П. Павлюк [та ін.]; ред. С. П. Павлюк. – 3. вид., випр. – Київ: Знання, 2006. – 568 с.
13. Шарапа М. Середньополіська «русальна» традиція в етнолінгвістичному аспекті // Волинь-Житомирщина. – 2017. – Вип. 28. – С. 123–129.
14. Francisco Molina-Moreno. Русалки в Полесье и сирены в античности // Palaeoslavica. – 2015. – XXIII. – № 2. – P. 197–220.

L'ÉTAT ACTUEL ET LES RISQUES DE L'INVESTISSEMENT VERT DANS LE DÉVELOPPEMENT DES DERNIÈRES TECHNOLOGIES INTERNET

A.V. Kolodiytchouk,

candidat en sciences économiques, maître de conférences, maître de conférences du département de gestion du Tourisme et de l'hôtellerie-restauration, Uzhgorod institut de commerce et d'économie de l'Université nationale de commerce et d'économie de Kiev

Mots clés: risques, investissement vert, écologie, projet, Internet, impôts, capital, mondialisation.

Keywords: risks, green investment, ecology, project, Internet, taxes, capital, globalization.

La gestion de l'environnement moderne, la construction généralisée de la Noosphère sur la Terre, l'augmentation des exigences environnementales pour la production et les technologies de l'information ne peuvent pas être imaginées sans le soi-disant investissement vert. Il est inextricablement lié au développement de la société de l'information. Et c'est dans ce contexte, à notre avis, qu'il doit être considéré. Tout cela crée de nombreux risques socio-économiques (catégorie de risques d'investissement vert), qui nécessitent une prise en compte intégrée et une application coordonnée des instruments pertinents de la politique économique de l'état. L'investissement vert implique non seulement le déploiement et l'exécution de projets d'investissement d'une certaine orientation, mais surtout un système de relations monétaires à l'intérieur de la triade "entreprise-investisseur (ou banque) - environnement-population". En fait, ici, le rôle principal est non seulement la compo-

sante environnementale de ces relations, mais il y a aussi un élément de la responsabilité sociale des entreprises, qui est particulièrement important dans un environnement d'affaires dynamique. Les investisseurs dans les projets verts peuvent être à la fois des banques commerciales spécialisées et des organisations financières internationales, des organisations étrangères-bailleurs de fonds, des coopératives d'énergie, des sociétés de construction et d'Ingénierie de profil, des Holdings environnementaux, etc. Il est important de produire des obligations "vertes", ou green-bond. Le montant de l'émission des "obligations vertes" est déterminé par le volume des actifs totaux de l'entreprise émettrice. L'histoire des obligations vertes en tant que phénomène économique est courte et n'a que 12 ans, malgré le fait que les projets environnementaux ont longtemps été entrés dans la réalité socioéconomique. La Banque européenne d'investissement (BEI) et la Banque internationale pour la recons-

truction et le développement (BIRD) en 2007 ont été les institutions qui ont contribué à l'émission d'obligations vertes. Plus tard, les structures de la banque mondiale y ont également participé. Aujourd'hui, dans le monde, les obligations vertes sont principalement d'origine sino-américaine et représentent plus de 100 milliards de dollars américains (1,4% du marché mondial des titres à revenu fixe). Les sociétés leaders à cet égard sont les États-Unis "Tesla Motors" et le japonais "Toyota". Le plus grand succès dans le domaine de l'investissement vert a été réalisé par des sociétés spécialisées et des organisations telles que: "Skanska", "VORNADO Realty Trust", "Unilever" et un certain nombre d'autres. Le fonds d'investissement vert spécialisé le plus connu reste la bourse "CGAFX". Dans la coupe mondiale, multi-usages, six marchés d'investissement vert peuvent être distingués: américain, chinois, européen, indien, brésilien, mexicain. Il convient de noter que l'investissement vert dans le format des obligations vertes par l'état est généralement encouragé et accompagné d'un impôt préférentiel. Le mouvement vert dans les pays économiquement développés du monde fait activement pression sur l'idée d'introduire une option verte de 1%-l'impôt Tobin (un outil classique pour le contrôle des mouvements de capitaux par l'imposition des opérations monétaires) sur les opérations avec du capital vert (naturel) – une alternative aux ressources naturelles. D'autre part, cela aidera notamment à prévenir les crises monétaires et financières à grande échelle sur les marchés mondiaux grâce à un contrôle

accru des mouvements de capitaux par l'état. L'économie verte est aujourd'hui considérée comme un bénéficiaire direct du commerce international, notamment en ce qui concerne l'imposition d'une taxe verte spéciale sur les activités économiques extérieures. Les risques dans ce cas sont principalement que la gestion de l'environnement est considérée comme une prérogative par rapport à toute croissance macroéconomique, ce qui est susceptible de stagner dans l'industrie (exemple de Detroit, l'industrie polonaise postsocialiste dans les conditions de l'éco-politique de l'UE).

Les obligations vertes permettent non seulement d'attirer les investissements nécessaires, mais aussi de diversifier le portefeuille de crédit, d'améliorer leur Goodwill, c'est-à-dire la réputation socio-environnementale et managériale de l'entreprise sur le marché et dans la société. Projets d'investissement vert sur les sources d'énergie alternatives, les modes de transport écologiques (par exemple, l'automobile hybride), les nouvelles méthodes de purification de l'eau et de l'air, la construction verte (écologique), l'expansion de l'agriculture et du parc. Seulement dans le segment de l'énergie "verte" en Ukraine est actuellement mis en œuvre 62 projets différents [2]. L'Ukraine est l'un des leaders de la production de biocarburants de colza. Les risques d'investissement vert sont essentiellement économiques: trop faible liquidité des instruments d'investissement vert; faible rendement de l'investissement vert; opacité chronique de l'investissement vert, ce qui ouvre la voie à des fraudes financières sur

ce marché, en particulier les émissions malhonnêtes; difficulté à déduire les paramètres quantitatifs des projets d'investissement vert; caractère abstinent de l'économie verte sur les processus de reprise macroéconomique. C'est la nouvelle génération de liens Internet rapides qui permettra de mettre en évidence, dans une large mesure, les risques mentionnés ci-dessus dans le domaine de l'investissement vert, ce qui signifie que ce do-

maine est vraiment attrayant en matière d'investissement, en particulier dans le contexte d'une concurrence mondiale croissante.

Littérature

1. Site officiel de Ericsson Corporation [ressource Électronique]. – Mode d'accès: <https://www.ericsson.com/en>
2. Site officiel du service National de statistique de l'Ukraine [ressource Électronique]. – Mode d'accès: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

